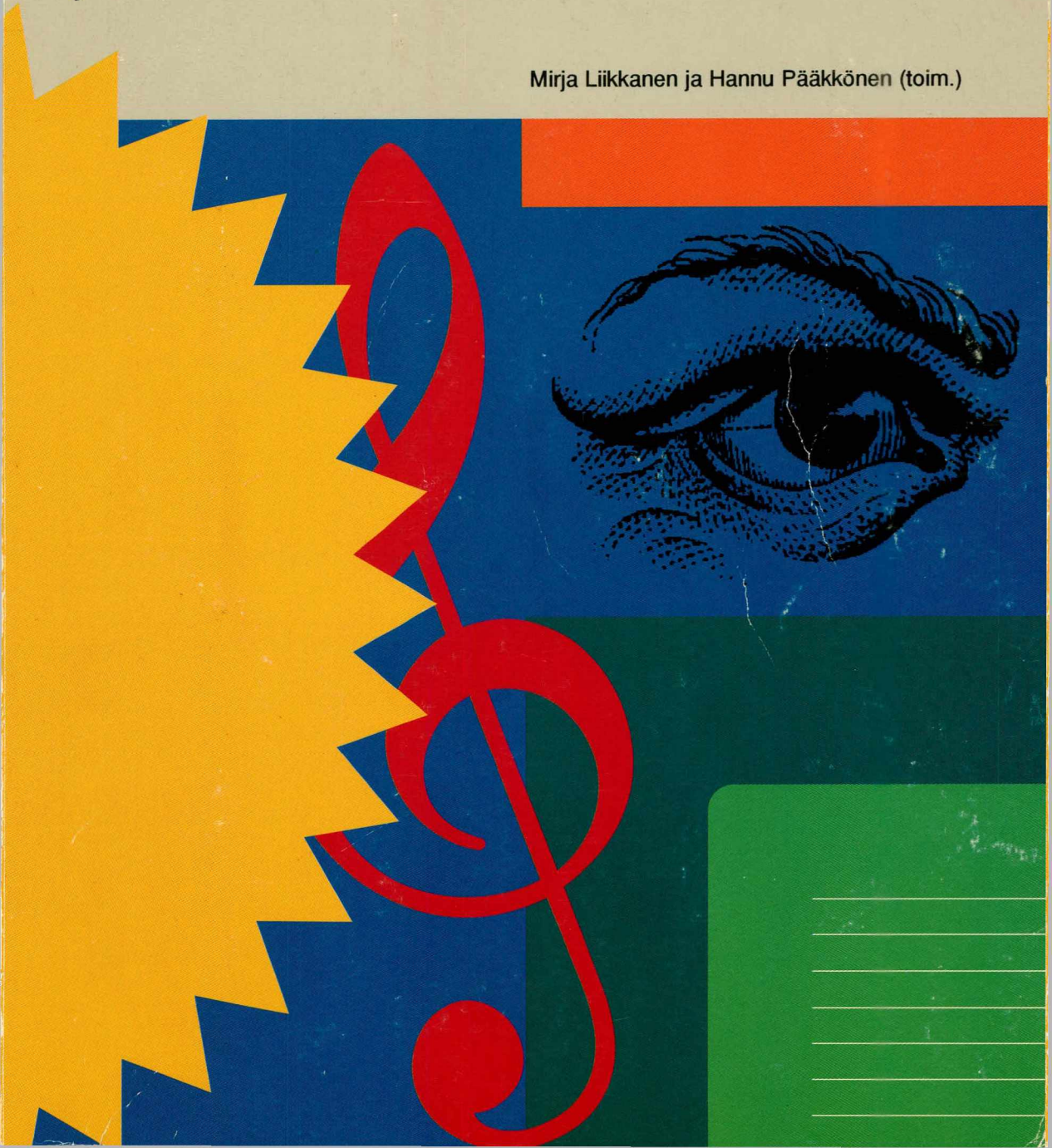

Arjen kulttuuria

Vapaa-aika ja kulttuuriharrastukset vuosina 1981
ja 1991

Mirja Liikkanen ja Hannu Pääkkönen (toim.)

F12.6

24.09.93

Tilastokeskus
Statistikcentralen
Statistics Finland

SVT

Kulttuuri ja viestintä 1993:2
Kultur och massmedier
Culture and the media

Arjen kulttuuria

Vapaa-aika ja kulttuuriharrastukset vuosina 1981 ja 1991

Mirja Liikkanen ja Hannu Pääkkönen (toim.)

Syyskuu 1993

Tilastokirjasto

Tiedustelut – Förfrågningar – Inquiries:

SVT

*Suomen Virallinen tilasto
Finlands Officiella Statistik
Official Statistics of Finland*

Mirja Liikkanen
Hannu Pääkkönen
(90) 17 341

Kansikuva: Ilkka Kärkkäinen

Painopaikka:
Painatuskeskus Oy
Helsinki 1993

TAULUKOISSA KÄYTETYT SYMBOLIT

Ei mitään ilmoitettavaa	-
Loogisesti mahdoton esitettäväksi
Suure pienempi kuin puolet käytetystä yksiköstä	0
Tietoa ei ole saatu tai se on liian epävarma esitettäväksi

Alkusanat

Vapaa-aika- ja kulttuuriharrastustutkimus 1991 on haastattelututkimus, joka käsittelee laajasti väestön osallistumista erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin. Tutkimuksessa selvitetään muun muassa työn ja vapaa-ajan suhdetta, sähköisten joukkoviestinten seuraamista, kulttuuritilaisuuksissa käymistä, lukemista, musiikin kuuntelua, luovia harrastuksia, osallistumista järjestötoimintaan, liikuntaa, lomaviettotapoja sekä erilaisten pelien pelaamista. Tutkimuksen syventävinä aihepiireinä ovat kulttuurituotteiden valinnat ja vapaa-ajan omakohtainen kokeminen.

Tutkimus tarjoaa vertailutietoa Tilastokeskuksen vuosina 1981 ja 1977 tekemille kulttuuriharrastuksia ja vapaa-aikaa kartoittaneille tutkimuksille. Niiden tulokset on julkaistu kulttuuritilastollisissa kokoomajulkaisuissa vuosilta 1977 ja 1981.

Tutkimuksen eri vaiheissa työhön on osallistunut suuri määrä ihmisiä. Projektin kantavana voimana on ollut työryhmä: Anja Ahola, Mirja Liikkanen, Hannu Pääkkönen, Tuomo Sauri, Susanna Seppänen ja Ari Toikka. Mirja Liikkanen on toiminut projektin vetäjänä ja vastannut tutkimuksen tietosisällön suunnittelusta. Projektin tieteellisenä asiantuntijana ja tukijana on toiminut dosentti Katarina Eskola Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksiköstä. Tutkimuksen eri vaiheissa on hyödyllisiä ja kannustavia kommentteja lisäksi saatu useilta alan tutkijoilta ja asiantuntijoilta.

Toimintaedellytykset on tutkimukselle turvannut seurantaryhmä, johon ovat kuuluneet: Hilkka Vihavainen (TK, elinolot) puheenjohtajana, Katarina Eskola (Jyväskylän yliopisto), Pirkko Rainesalo (opetusministeriö), Harri Särkimäki (TK, tietotekniikka), Pentti Pietilä (TK, haastattelutoiminta) ja Riitta Salonen (TK, markkinointi). Opetusministeriön liikunta- ja nuorisotoimen yhteyshenkilönä on toiminut Kimmo Aaltonen. Opetusministeriö on lisäksi taloudellisella tuellaan edesauttanut tutkimuksen valmistumista. Helsingin kaupungin tietokeskus on osallistumisellaan mahdollistanut otoksen kasvattamisen Helsingin osalta.

Tilastokeskuksen haastatteluysikkö ja sen haastattelijat ympäri maata toteuttivat suuritöisen tiedonkeruun. Anja Ahola ja Mirja Liikkanen vastasivat tutkimuksessa tehdyistä esitutkimuksista sekä suunnittelivat haastattelulomakkeen ja muut tiedonkeruuvälineet. Susanna Seppänen osallistui haastatteluohjeiden laatimiseen ja antoi palautteen haastattelijoille. Paavo Väisänen suunnitteli otoksen.

Mirja Liikkanen ja Susanna Seppänen suunnittelivat ja ohjasivat Tilastokeskuksessa poikkeuksellisen kulttuurituotteiden valintaa koskeneitten avointen kysymysten käsite käsitteeltä koodauksen ja tallennuksen. Aineiston koodaukseen osallistuivat Marianne Anttalainen, Maarit Lindblad, Timo Mannonen, Irma Ollila, Anja Pekkanen, Pia Salonen, Susanna Seppänen, Marjukka Sihvola sekä Jari Vartiainen. Tapio Oksanen koodasi ammatin ja toimialan. Aineiston tallensivat Tuula Taivaisen ohjauksessa Irmeli Aulisto, Irja Heinipuro, Tuula Kuoppila, Doris Lemberg, Pirjo Lumminen, Hilikka Maja, Marita Oksman, Maija Sikanen ja Maija Tarpinen.

Kari Djerf vastasi tulosten estimoinnista. Tiedoston rakentamisesta vastasi Ari Toikka ja perustaulukoinnin suorittamisesta Pirjo Hyytiäinen.

Nyt julkaistavassa kirjassa esitellään artikkelimuodossa Tilastokeskuksen vuoden 1991 vapaa-aikatutkimuksen tuloksia sekä vapaa-ajan harrastuksissa tapahtunutta kehitystä. Artikkeleihin on valittu joitakin keskeisiä näkökulmia tutkimuksen rikkaasta aineistosta. Artikkeleissa esitetyt tulkinnat ovat kirjoittajien omia.

Julkaisun toimittivat Mirja Liikkanen ja Hannu Pääkkönen. Veli Rajaniemi ja Päivi Seppälä tekivät kuvia. Seija Töyräänvuori taittoi julkaisun. Julkaisun kansikuvan suunnitteli Ilkka Kärkkäinen.

Laajan haastattelututkimuksen tekeminen on aina hyvin monien ihmisten yhteistyön tulos. Suuret kiitokset kaikille, jotka ovat tavalla tai toisella olleet edesauttamassa tutkimuksen onnistumisessa!

Samanaikaisesti käsillä olevan raportin kanssa julkaistaan neljä teemakohtaista taulukkojulkaisua, jotka sisältävät artikkeleiden kirjoittamisen pohjana olleita sekä niitä täydentäviä taulukoita (Kulttuuri ja viestintä -sarjan julkaisut 3–6/1993). Julkaisuissa on tietoja myös vuoden 1981 tutkimuksesta niiltä osin, kuin ne ovat vertailukelpoisia vuoden 1991 vapaa-aikatutkimuksen kanssa.

Helsingissä elokuussa 1993

Hilikka Vihavainen

Sisällys

	Sivu
Luovan toiminnan harrastaminen (<i>Susanna Seppänen</i>)	7
Kirjojen lukeminen (<i>Katarina Eskola</i>)	21
Sanoma- ja aikakauslehtien lukeminen (<i>Tuomo Sauri</i>)	41
Televisio, video, kotitietokoneet ja radio - sähköisen kuvan ja uusien ilmaisutapojen läpimurtoja (<i>Mirja Liikkanen</i>)	53
Televisio- ja radio-ohjelmien valinnat (<i>Mirja Liikkanen</i>)	69
Musiikin kuuntelu ja musiikkivalinnat (<i>Susanna Seppänen</i>)	85
Kulttuuritilaisuudet ja osallistuminen (<i>Hannu Pääkkönen</i>)	99
Liikunta ja urheilu suomalaisten harrastuksina (<i>Kimmo Aaltonen</i>)	115
Liitetaulukko: Vapaa-ajan harrastukset 1981 ja 1991	127
Vapaa-aikatutkimuksen 1991 otanta, kato ja tulosten estimointi (<i>Kari Djerf</i>) ..	128
Esimerkkejä vapaa-aikatutkimuksen 1991 keskivirheistä	133
Artikkeleiden kirjoittamisessa käytettyjä taustamuuttujia	134
Haastattelulomake	136

Artikkeleiden kirjoittajat

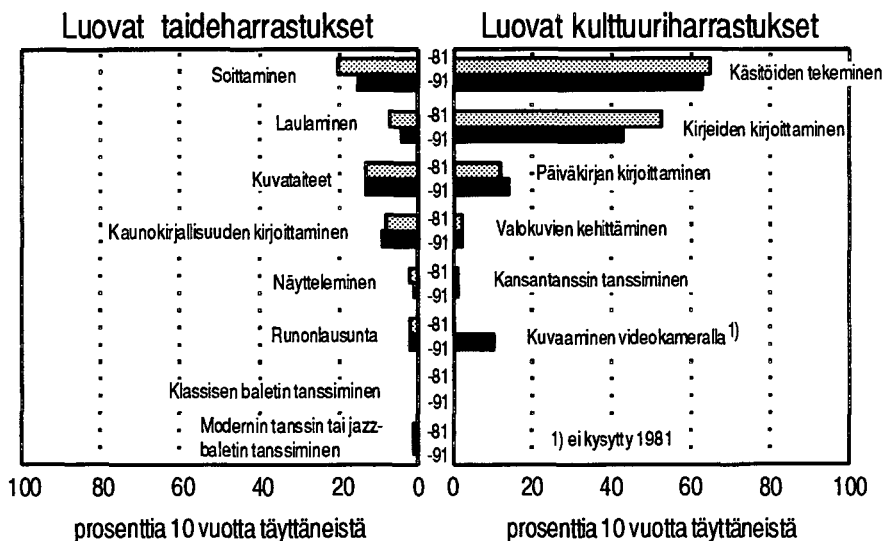
- Aaltonen Kimmo**, kulttuurisihteeri, opetusministeriö, liikunta ja nuoriso-osasto
Djerf Kari, erikoistutkija, Tilastokeskus, tilastotoimen tuki, menetelmäpalvelut
Eskola Katarina, dosentti, Jyväskylän yliopisto, nykykulttuurin tutkimusyksikkö
Liikkanen Mirja, erikoistutkija, Tilastokeskus, elinolot, kulttuuri, viestintä ja ajankäyttö -yksikkö
Pääkkönen Hannu, yliaktuaari, Tilastokeskus, elinolot, kulttuuri, viestintä ja ajankäyttö -yksikkö
Seppänen Susanna, yliaktuaari, Tilastokeskus, tietopalvelu, yleisjulkaisut
Sauri Tuomo, erikoistutkija, Tilastokeskus, elinolot, kulttuuri, viestintä ja ajankäyttö -yksikkö

Luovan toiminnan harrastaminen

Susanna Seppänen

Tässä artikkelissa käsitellään luovan toiminnan, itse tekemisen, harrastamista tarkastelemalla erikseen vapaa-ajanviettomuotoina yleisempiä luovia kulttuuriharrastuksia ja harvinaisempia luovia taideharrastuksia (kuvio 1). Ihmisten arjessa ja vapaa-ajassa nämä omakohtaisen harrastamisen muodot eroavat toisistaan muutenkin kuin suosionsa perusteella. Varsinkin arkiajattelussa luovat taideharrastukset mielletään usein elitistisemmiksi ja luovat kulttuuriharrastukset puolestaan niitä arkisemmiksi vapaa-ajan harrastuksiksi. Elitistisinä pidetään erityisesti taidellista tai kulttuurista pääomaa edellyttäviä luovia taideharrastuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi klassisen baletin tanssiminen tai kalliin instrumentin soittaminen.

Kuvio 1.
Luovan toiminnan harrastaminen 1981 ja 1991

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisujen "Vapaa-aika numeroina 1: luova toiminta, kulttuuritilaisuuksissa ja museoissa käyminen. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 3/1993" taulukoita 1-12, 14-15, 17, 20-21, "Vapaa-aika numeroina 2: kirjojen ja lehtien lukeminen, kirjastossa käyminen. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 4/1993" taulukoita 1, 3, "Vapaa-aika numeroina 3: televisio, video, tietokoneet, radio, musiikki. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 5/1993" taulukoita 15-16, 24, 26-27, "Vapaa-aika numeroina 4: liikunta, ulkoilu, järjestö- ja muu osallistuminen, loma, hovit. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 6/1993" taulukoita 16-17 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Arkiajattelussamme huomaammekin usein luokittelevamme asioita kahteen ryhmään siten, että toinen ryhmistä edustaa arvokkaampaa, toinen vähemmän arvokasta. Ajattelutavassa korkeakulttuurisia luovia taideharrastuksia kuvaavat esimerkiksi laatusanat ylevä, kulttuurinen, sivistävä ja henkinen, kun taas luovat kulttuuriharrastukset ovat lähempänä arkea, kotoista, käytännöllistä ja jopa fyysistä. Arkiajattelussa onkin usein täysin vaivatonta vastata kysymykseen, onko kulttuurisesti arvostetumpaa kirjoittaa kirjeitä vai kaunokirjallisuutta tai harrastaa käsitöiden tekemistä vai maalaamista.

Voidaankin kysyä, pitääkö oletus luovien taideharrastusten korkeakulttuurisuudesta paikkansa. Harrastavatko luovia taideharrastuksia korkeasti koulutetut tai ylemmät toimihenkilöt ja toisaalta ovatko luovat kulttuuriharrastukset ns. vähemmän koulutetun "kansan" harrastuksia. Empiirisissä tutkimuksissa on asiasta saatu erilaisia tuloksia. Katarina Eskola (1976) esitti omassa kulttuuriharrastustutkimuksessaan jo 1970-luvun puolivälissä, että taiteen tekemisen harrastaminen olisi yhteydessä korkeaan koulutusasteeseen. Sen sijaan Anita Kangas (1977) huomasi omassa tutkimuksessaan, että koulutuksella oli vaikutusta vain valokuvauksen harrastamiseen. 1980-luvun lopulla on esimerkiksi todettu isän sosioekonomisen aseman olevan yhteydessä klassisen musiikin soittamiseen (Siurala 1991).

Muutenkaan luovan toiminnan harrastaminen ei ole yhtä yleistä kaikissa sosiaali- ja väestöryhmissä. Luovan taiteen harrastaminen on ollut Suomessa erityisesti naisten vapaa-ajan viettotapa. Vuoden 1981 vapaa-aikatutkimuksessa (Kulttuuritilasto 1981) havaittiin, että naisilla oli luovia taideharrastuksia – instrumentin soittamista lukuun ottamatta – useammin kuin miehillä. Näihin luoviin taideharrastuksiin luetaan tässä artikkelissa soittamisen lisäksi laulaminen, kuvataiteiden harrastaminen, kaunokirjallisuuden kirjoittaminen, näytteleminen, runonlausunta sekä baletin ja jazz- tai modernin tanssin tanssiminen.

Samoin naiset ovat miehiä useammin omaksuneet roolin kulttuurin vastaanottajina. Elokuvia ja museoita lukuunottamatta noin 60 prosenttia kulttuuritilaisuuksien yleisöstä on naisia (ks. Pääkkönen tässä kirjassa s. 113). Kulttuurin harrastaminen näyttäisikin viittaavan siihen, että naiset ovat Suomessa olleet miehiä kiinnostuneempia kulttuuripääoman kasaamisesta sekä kulttuurista arvona. Tästä huolimatta naiset toimivat taiteen ammateissa miehiä harvemmin (Liikkanen 1988). Vuonna 1985 oli taiteellisissa ammateissa toimivista 70 prosenttia miehiä.

Muusta luovasta kulttuuriharrastustoiminnasta osa on selvästi miesten ja osa naisten vapaa-ajanviettopoja. Teknisiä harrastuksia, valokuvien kehittämistä ja videokuvausta, ovat miehet harrastaneet naisia enemmän. Käsityöharrastus puolestaan jakaantuu erityisen selkeästi naisten ja miesten harrastamiin käsityömuotoihin. Samoin päiväkirjan ja kirjeiden kirjoittaminen ovat kuuluneet naisten vapaa-aikaan.

Vapaa-aikatutkimus 1981:en (Kulttuuritilasto 1981) mukaan nuorilla oli luovia taideharrastuksia muun ikäisiä enemmän. Suurin osa luovien taideharrastusten harrastajista on siis opiskelijoita tai koululaisia. Luovia kulttuuriharrastuksiakin aletaan harrastaa usein jo lapsuudessa, mutta luovia taideharrastuksia todennäköisemmin niiden harrastaminen myös jatkuu myöhemmissä elämänvaiheissa.

Viimeaikaisessa kulttuurikeskustelussa on oltu huolestuneita nuorten vapaa-ajasta. On kysytty, täyttävätkö televisio, videopelit ja tietokoneet koko nuorten vapaa-ajan siten, ettei luovan toiminnan harrastamiseen ole enää aikaa eikä kiinnostusta. Samalla on yleisemminkin pelätty taideharrastusten häviävän ihmisten vapaa-ajasta käytävän kamppailun. Tässä kamppailutilanteessa joukkoviestintä nähdään usein voittajana. Kiistatonta onkin, että esimerkiksi television katsominen on lisääntynyt kaikissa teollistuneissa maissa 1980-luvulla (esim. Niemi & Pääkkönen 1989). Vastanottavista taideharrastuksista saadut tiedot kertovat mm. elokuvissa, teatterissa sekä konserteissa käyntien vähentyneen 1990-luvun alussa. Toisaalta taidenäyttelyissä ja -museoissa käyminen on lisääntynyt. (Joukkoviestintätalasto 1991; ks. Pääkkönen tässä kirjassa s. 100).

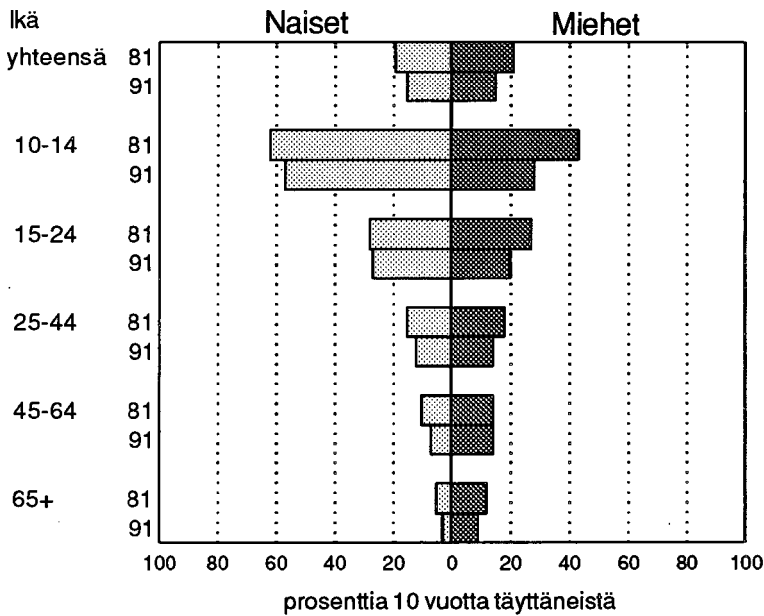
Samoin kuin useimpien kulttuuritilaisuuksien myös luovan toiminnan suosio on vähentynyt viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana (kuvio 1). Vuonna 1981 35 prosentilla 10 vuotta täytäneistä oli vähintään yksi luova taideharrastus. Kymmenen vuotta myöhemmin taiteen tekemistä vapaa-aikanaan harrastavia oli enää 30 prosenttia. Myös useita luovia kulttuuriharrastuksia harrastetaan vähemmän kuin edellisen vuosikymmenen alussa.

Luovat musiikkiharrastukset vähentyneet

Soittaminen on edelleen yleisin luova taideharrastus. Kuitenkin soittamisen harrastaminen on vähentynyt luovista taideharrastuksista kaikkein eniten (kuvio 1). Miesten keskuudessa tapahtunut soittoharrastuksen suosion lasku on johtanut siihen, etteivät miehet enää harrasta soittamista naisia enemmän (kuvio 2).

Soittamisen suosio on laskenut kaikissa ikä- ja sosiaaliryhmissä. Eniten se on vähentynyt varhaisnuorten keskuudessa. Tästä huolimatta soittaminen on yhä alle kaksikymmenviisivuotiaiden harrastus. Nuoret miehet kuuluvat useimmin soittoryhmiin, kun taas nuoret naiset ottavat eniten soittotunteja: alle 25-vuotiaiden miesten yhtyeeseen tai bändiin kuuluminen on kolme kertaa yleisempää kuin 25-vuotta täyttäneiden; 10–14-vuotiaita soittotunteja ottavia tyttöjä on seitsemänkertaisesti muun ikäisin verrattuna. Myöskään sosiaaliryhmien suhteessa ei ole tapahtunut kovin paljon muutoksia: ylemmissä toimihenkilöammateissa työskentelevien, korkean asteen koulutuksen saaneiden sekä opiskelijoiden ja koululaisten keskuudessa on enemmän soittamista harrastavia kuin muissa sosiaaliryhmissä.

Kuvio 2.
Soittaminen iän ja sukupuolen mukaan 1981 ja 1991

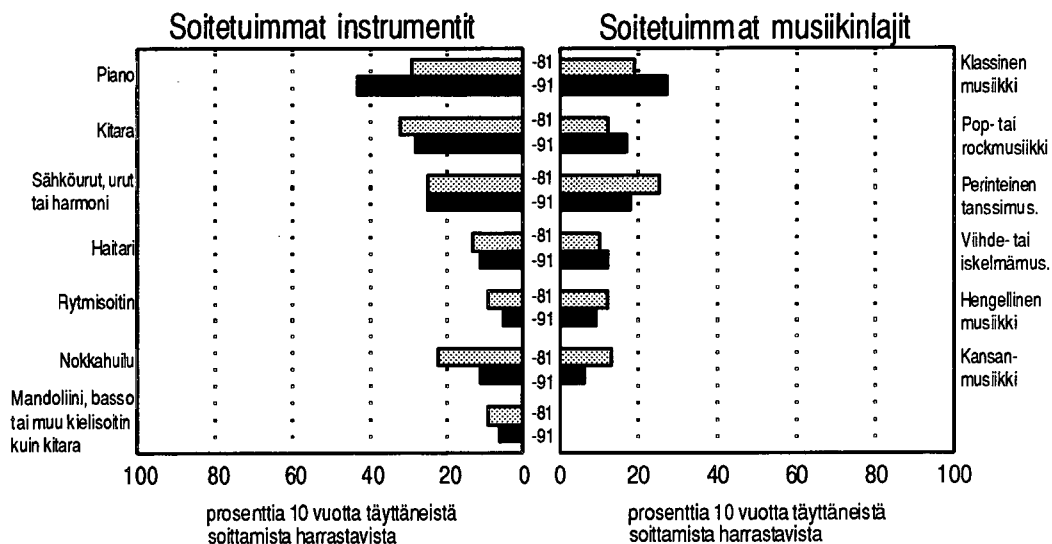

Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana eri instrumentteja soittavien osuuk-
sissa koko väestöstä ei ole tapahtunut huomattavia muutoksia. Sen sijaan soitta-
mista harrastavien keskuudessa eri soitinten ja soitettujen musiikinlajien suo-
siossa on tapahtunut melko suuria muutoksia (kuvio 3). Tapahtuneet muutokset
osoittavat, kuinka soittaminen ja siihen liittyvä musiikkimaku toisaalta yhdistää
ja toisaalta erottaa voimakkaasti eri väestöryhmiä.

Soittamista harrastavista yhä suurempi osa soittaa jotain kolmesta suosikki-inst-
rumentista; joko pianoa, sähköurkuja¹ tai kitaraa. Naisten keskuudessa ainoas-
taan pianon soittaminen on yleistynyt. Pianoa soittavat aikaisempaa enemmän
erityisesti naisopiskelijat ja -koululaiset sekä alemmat toimihenkilönaiset. Tästä
huolimatta piano on edelleen ennen kaikkea ylemmissä toimihenkilöammateissa
toimivien naisten suosikkisoitin. Miesten ylivoimainen suosikki-instrumentti on
kitara. Kitaran ohella miehet soittavat nykyään myös sähköurkuja sekä pianoa
enemmän kuin viime vuosikymmenen alussa.

¹ Ml. harmoni sekä urut.

Kuvio 3.
Soitetuimmat instrumentit ja musiikinlajit 1981 ja 1991

Musiikinlajeista soitetuin on klassinen musiikki. Klassinen musiikki onkin viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana ohittanut suosiossa perinteisen tanssimusiikin. Klassisen musiikin soittaminen on lisääntynyt lähes kaikissa sosiaaliryhmissä siten, että esimerkiksi alemmat ja ylemmät toimihenkilöt sekä maatalousyrittäjät soittavat klassista musiikkia nykyään lähes yhtä paljon. Silti eniten klassista musiikkia soittavat naisopiskelijat ja -koululaiset. Koska myös helsinkiläisnuorten on havaittu soittavan pop- ja rock-musiikin ohella klassista musiikkia (Siurala 1991, 9), eivät epäilyt nuorison – tai ainakaan tyttöjen – vie-raantumisesta klassisesta musiikista näytä pitävän paikkaansa.

Myös viihde- tai iskelmämusiikkia, jazz-musiikkia sekä pop- ja rock-musiikkia soitetään aikaisempaa enemmän. Näitä musiikinlajeja soittavat miehet naisia enemmän. Erityisesti pop- ja rock-musiikin soittaminen on miesten harrastus: soittamista harrastavista miehistä rock- tai pop-musiikkia soittaa lähes joka kolmas, naisista ainoastaan joka kahdeskymmenes. Sen sijaan hengellistä musiikkia tai kansanmusiikkia soitetään vähemmän kuin aikaisemmin. Näitä musiikinlajeja soittavat naiset miehiä enemmän.

Musiikillisessa maailmankuvassa tapahtuneeseen muutokseen näyttää viittaavan se, että kuunneltujen musiikinlajien suosiossa on tapahtunut viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana samansuuntaisia muutoksia kuin soitettujen musiikinlajien suosiossa (ks. Seppänen tässä kirjassa s. 92). Erityisesti naiset kuuntelevat klassista musiikkia ja miehet pop- ja rock-musiikkia aikaisempaa enemmän. Perinteistä tanssimusiikkia, hengellistä musiikkia sekä kansanmusiikkia kuunnellaan aikaisempaa vähemmän. Kuitenkaan soitettujen musiikinlajien suosion vaihtelu ei yksiselitteisesti kerro musiikkimaussa tapahtuneesta muutoksesta. Soittajat eivät välttämättä soita mielimusiikkiaan, vaan soitettu musiikinlaji riippuu myös instrumentin luonteesta sekä saatavilla olevasta opetuksesta.

Myös laulamista harrastavien määrä on vähentynyt lähes puoleen viime vuosikymmenen aikana (kuvio 1). Vaikka laulamisen suosio on naisten keskuudessa laskenut, harrastavat naiset edelleen laulamista hieman miehiä enemmän. Laulaminen on vähentynyt kaikissa ikäryhmissä. Tästä huolimatta musiikin harrastamisella näyttää olevan suurin merkitys nuorten vapaa-ajassa: laulaminen on soittamisen tavoin yhä nuorten, opiskelijoiden ja koululaisten, vapaa-ajan viettotapa. Laulamista harrastavat kaikkein eniten alle 20-vuotiaat tytöt. Laulamista harrastavia nuoria tyttöjä on nelinkertaisesti miehiin sekä 20-vuotta täyttäneisiin naisiin verrattuna.

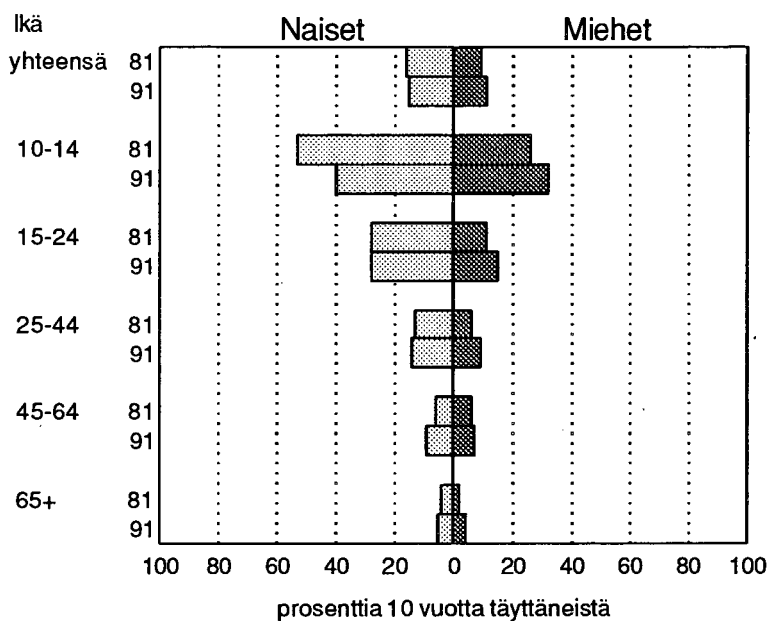
Nuoret miehet ovat löytäneet uusia harrastuksia

Kuvataiteiden harrastaminen on soittamisen jälkeen toiseksi yleisin luova taideharrastus. Luovia kuvataiteita harrasti sekä vuonna 1981 että 1991 13 prosenttia 10 vuotta täyttäneistä. Kuvataiteiden eri muodoista suosituimmat ovat piirtäminen ja maalaaminen.

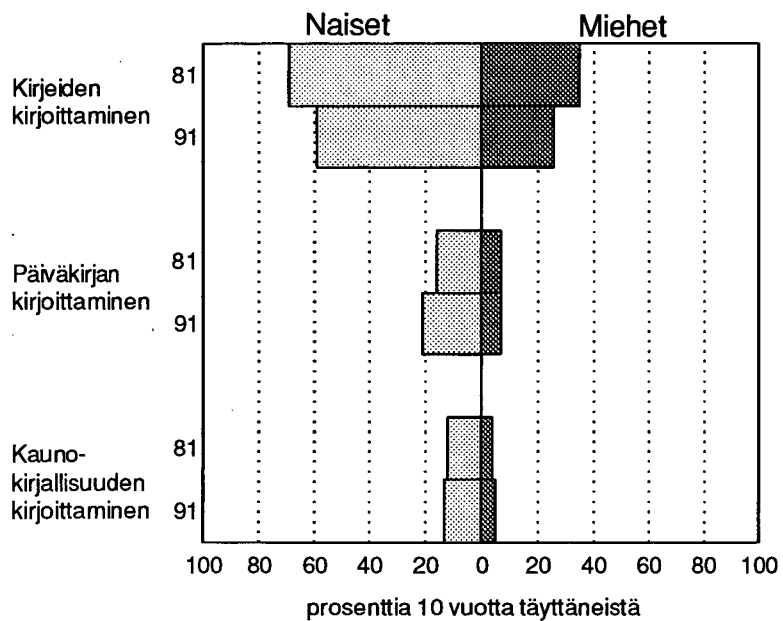
Naiset harrastavat kuvataiteita miehiä enemmän (kuvio 4). Kuvataiteiden suosio on lisääntynyt kaikissa ikäryhmissä lukuunottamatta alle 25-vuotiaita naisia. Erityisesti 10–14-vuotiaat tytöt harrastavat kuvataiteita aiempaa vähemmän. Kuvataiteiden suosio on lisääntynyt eniten 10–14-vuotiaiden poikien keskuudessa. Todennäköisesti poikien nuorisokulttuurissa onkin viimeksi kuluneiden vuosien aikana arvostettu piirtämistä – erityisesti sarjakuvien ja graffittien – soittamista enemmän. Toisaalta helsinkiläisnuorten keskuudessa on havaittu piirtämis- ja maalaamisharrastuksen lisääntyneen 1980-luvulla (Siuralan 1991, 10).

Kirjeiden kirjoittaminen on yleisin kirjoittamisharrastus (kuvio 5). Kirjeitä ei kuitenkaan kirjoiteta enää yhtä usein kuin viime vuosikymmenen alussa: vuonna 1981 kirjeitä kirjoitti vapaa-aikanaan joka toinen, vuonna 1991 enää kaksi viidestä. Erityisesti 35 vuotta täyttäneet kirjoittavat kirjeitä huomattavasti vähemmän kuin aikaisemmin. Päiväkirjan sekä kaunokirjallisten tekstien kirjoittaminen on sen sijaan hieman lisääntynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana.

Kuvio 4.
Kuvataiteiden harrastaminen sukupuolen ja iän mukaan 1981 ja 1991

Kuvio 5.
Kirjoittamisen harrastaminen sukupuolen mukaan 1981 ja 1991

Kirjoittaminen on edelleen hyvin selvästi nuoruuteen elämänvaiheena liittyvä vapaa-ajanviettotapa. Kaunokirjallisuutta sekä päiväkirjaa kirjoittavat eniten alle 20-vuotiaat, kirjeitä alle 25-vuotiaat.

Kirjallisella kulttuurilla on Suomessa ollut suurempi merkitys naisten kuin miesten vapaa-ajassa. Naiset sekä lukevat kirjallisuutta (ks. Eskola tässä kirjassa s. 27) että harrastavat luovaa kirjoittamista vapaa-aikanaan miehiä enemmän. Luova kirjoittaminen sisältyy usein yleisissä toimihenkilöammateissa toimivien naisten vapaa-aikaan. Naiset myös pitävät yllä kirjeiden kirjoittamiskulttuuria: kirjeitä kirjoittavia naisia on edelleen kaksinkertaisesti miehiin verrattuna. Toisaalta monet miehet kirjoittavat vapaa-aikanaan sekä kaunokirjallisuutta että päiväkirjaa aikaisempaa enemmän. Kaunokirjallisuuden kirjoittaminen on lisääntynyt paitsi yleisissä toimihenkilöammateissa toimivien naisten myös alle 20-vuotiaiden miesten keskuudessa. Päiväkirjaa kirjoittavat aiempaa enemmän varsinkin 10–14-vuotiaat tytöt, mutta myös alemmissa toimihenkilöammateissa toimivat miehet sekä eläkeläismiehet.

Näyttämö- ja ilmaisutaiteiden harrastajarakenne muuttunut

Näyttelemine ja runonlausunta ovat nykyään yhtä harvinaisia vapaa-ajanviettotapoja kuin 1980-luvun alussa. Niitä harrastavia on yhdestä kahteen prosenttiin.

Näyttämö- ja ilmaisutaiteet eivät kuitenkaan kuulu samojen ihmisryhmien vapaa-aikaan. Näyttelemisen harrastajista on suuri osa alle 20-vuotiaita tyttöjä, kun puolestaan runonlausuntaa harrastavat eniten 45-vuotta täyttäneet naiset. Toisaalta näyttelemine ei ole enää yhtä selvästi kuin aikaisemmin naisten vapaa-ajanharrastus, vaan harrastajien keskuudessa on nykyään lähes yhtä paljon miehiä ja naisia. Samoin erityisesti varhaisnuoret harrastavat sekä runonlausuntaa että näyttelemistä aikaisempaa vähemmän. Varhaisnuorten keskuudessa tapahtunut runonlausunnan suosion lasku on johtanut siihen, että runonlausunnasta on tullut keskiikäisten ja eläkeläisten vapaa-ajanviettotapa. Myös helsinkiläisnuoria koskeneessa tutkimuksessa havaittiin teatteritoiminnan harrastamisen vähentyneen 1980-luvun alusta (Siurala 1991, 10).

Jazz-balettia, modernia tanssia, kansantanssia sekä klassista balettia tanssivat lähes yksinomaan tytöt ja nuoret naiset. Klassisen baletin suosio on viimeksi kulu- neen vuosikymmenen aikana lisääntynyt merkittävästi ainoastaan 10–14-vuotiaiden tyttöjen keskuudessa: heistä klassista balettia tanssii 4 prosenttia. Jazz-baletin ja modernin tanssin tanssimine on hieman yleisempää. Niitä harrastaa joka kahdeskymmenes alle 25-vuotias nainen. Harrastajien määrä on noussut 1990-luvulle tultaessa. Kansantanssin tanssimine on paitsi yhtä suosittu myös saman ikäisten harrastus kuin jazz- ja moderni tanssi.

Toisaalta miehet harrastavat muun tyyppistä tanssiliikuntaa¹ aikaisempaa enemmän. Todennäköisesti miesten tanssiharrastuksen lisääntyminen tarkoittaa entistä ahkerampaa tanssimassa, esim. tansseissa tai discoissa, käymistä (ks. myös Pääkkönen tässä kirjassa s. 112). Tällainen muu tanssiliikunta on nykyään yhtä yleistä sekä miesten että naisten keskuudessa.

Videokuvaaminen valokuvien kehittämistä yleisempi harrastus

Teknisiä taitoja edellyttävä luova toiminta on perinteisesti kuulunut miesten vapaa-aikaan. Valokuvien kehittämisen osalta traditio on kuitenkin alkanut murtua 1980-luvun kuluessa, sillä naiset ovat alkaneet harrastaa valokuvien kehittämistä aikaisempaa enemmän. Nykyään valokuvien kehittäminen onkin yhtä yleinen harrastus sekä miesten että naisten keskuudessa. Valokuvien kehittäminen ei myöskään enää ole tyypillisesti korkeasti koulutettujen tai ylempien toimihenkilöiden harrastus vaan pikemminkin opiskelijoiden ja koululaisten harrastus. Erityisesti 15–24-vuotiaat nuoret kehittävät valokuvia aiempaa enemmän. Kun väestöstä keskimäärin joka viideskymmenes kehittää valokuvia, harrastaa 15–24-vuotiaista valokuvien kehittämistä lähes joka kymmenes.

Videokuvaus on yksi uusimmista luovista kulttuuriharrastuksista. Videokameran omistaminen yleistyi 1980-luvulla siten, – tosin ennakoitua hitaammin – että vuonna 1989 videokameran omisti kolme prosenttia kotitalouksista. Tämän lisäksi mahdollisuus käyttää videokameraa oli yhdeksällä prosentilla kotitalouksista. (Samola 1989, 76). 1990-luvun alussa videokameran käyttömahdollisuus on edelleen lisääntynyt: vapaa-aikatutkimuksen mukaan vuonna 1991 oli 14 prosentilla vastaajista mahdollisuus käyttää videokameraa. Useimmin videokamera oli käytössä ylemmillä toimihenkilöillä.

Videokuvaus on nykyään joka kymmenennen vapaa-ajanviettotapa. Miehet harrastavat videokuvausta naisia enemmän. Niistä miehistä, joilla on käytössään videokamera, eniten videokameralla kuvaavat 45–54-vuotiaat sekä ylemmissä toimihenkilöammateissa työskentelevät. Naisista videokuvausta harrastavat eniten 25–34-vuotiaat.

Myös videopajatoiminta on yleistynyt jatkuvasti. Vuonna 1989 videopaja oli toiminnassa 12 kunnassa ja uusia oltiin perustamassa parissakymmenessä kunnassa (Samola 1989, 76). Vuonna 1991 neljä prosenttia niistä, joilla oli videokameran käyttömahdollisuus, oli osallistunut videopajan toimintaan. Miehistä videopajatoimintaan osallistuivat eniten opiskelijat ja koululaiset, naisista puolestaan ylemmät toimihenkilöt sekä korkean asteen koulutuksen saaneet.

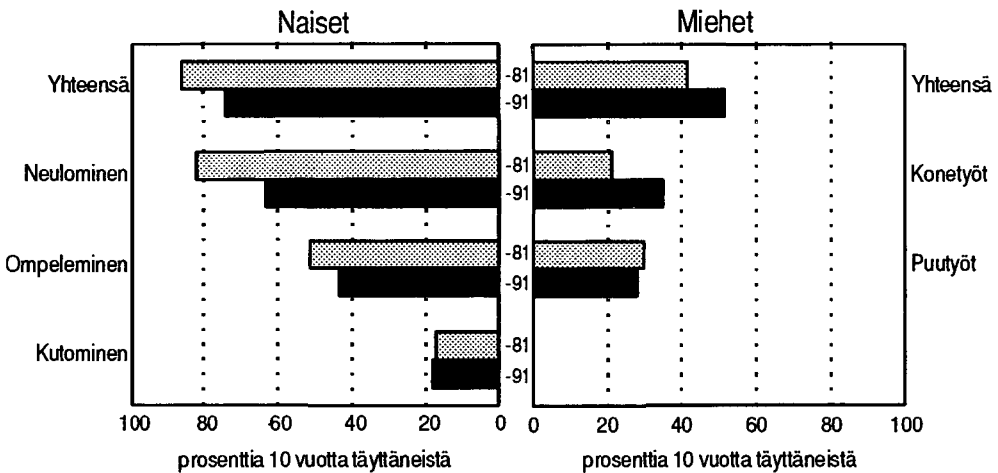
1 Muun tanssiliikunnan harrastamisesta pieni osa on muiden tanssimuotojen, kuten etnisen tai kilpatanssin, harrastamista.

Käsityöt ovat suosituin luova harrastus

Käsitöiden tekeminen on edelleen kaikkein suosituin luova vapaa-ajanharrastus. Käsitöitä tekee vapaa-aikanaan joka toinen. Eri-ikäisistä ja eri sosiaaliryhmiin kuuluvista eniten käsitöitä tekevät 20 vuotta täyttäneet sekä työntekijäammateissa toimivat. Yleisyydestään huolimatta on käsityöharrastuksen suosio naisten keskuudessa vähentynyt (kuvio 6). Myös ajankäyttötutkimuksessa (Niemi & Pääkkönen 1989, 44) havaittiin naisten käsitöiden tekemiseen käyttämän ajan vähentyneen 1980-luvulla.

Käsityön muodot ovat eriytyneet hyvin selvästi naisille legitiimeihin – kudonta, ompelu ja neulominen – ja miehille legitiimeihin – puu- ja konetyöt – käsityöharrastuksiin. Miesten ja naisten käsityöharrastukset sijoittuvat erilaisiin tilanteisiin ja ympäristöihin. Naisille on sanottu olevan tyypillistä monien asioiden tekeminen yhtä aikaa. Naisten harrastamat käsityömuodot ovat yleisesti kotipiirisä muun työn ohessa tehtävää toimintaa: esimerkiksi neulottaessa katsotaan televisiota. Sen sijaan miesten käsityöharrastukset, kuten konetyöt, tapahtuvat usein kodin ulkopuolella saaden harvemmin oheistoiminnan luonteen. Varsinkin koneitöitä tehdään paljon ryhmissä, jolloin niiden harrastaminen on myös sosiaalista kanssakäymistä.

Kuvio 6.
Naisten ja miesten useimmin harrastamat käsityöt 1981 ja 1991

Vaikka naiset harrastavat nykyisin vähemmän ompelua ja neulomista kuin kymmenen vuotta aikaisemmin, ovat molemmat käsityömuodot edelleen hyvin suosittuja vapaa-ajanharrastuksia. Ompeleminen on myös lähes yhtä suosittu vapaa-ajanviettotapa kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä. Aikaisempaa enemmän ompelamista harrastavat 15–19-vuotiaat tytöt. Sekä neulomista että kutomista harrastavat eniten 45 vuotta täyttäneet naiset. Keskimääräistä vähemmän niitä harrastavat ylempät toimihenkilöt sekä naisopiskelijat ja -koululaiset.

Miehet puolestaan tekevät konetöitä, elektroniikkalaitteiden, autojen tai koneiden rakentamista ja korjausta, nykyään huomattavasti enemmän kuin viime vuosikymmenen alussa. Konetöistä on tullut puutöitä suosituimpi harrastus. Konetöitä tekevät eniten 20–34-vuotiaat miehet; puutöitä puolestaan 35 vuotta täyttäneet miehet. Aikaisempaa vähemmän puutöitä harrastavat alle 20-vuotiaat. Konetöitä vapaa-aikanaan tekevät toimivat todennäköisimmin työntekijäammateissa. Sen sijaan puutöiden tekemistä harrastavat ovat konetöiden tekijöitä paremmin koulutettuja.

Perinteisten taideharrastusten suosio vähentynyt

Sekä luovien taideharrastusten että luovien kulttuuriharrastusten harrastaminen on vähentynyt viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Eniten ovat vähentyneet soittaminen, laulaminen sekä kirjeiden kirjoittaminen. Myös näyttelemisen sekä käsitöiden tekemisen suosio on laskenut. Ainoastaan päiväkirjaa sekä kaunokirjallisia tekstejä kirjoitetaan nykyään enemmän kuin viime vuosikymmenen alussa.

Naisilla on edelleen sekä luovia taideharrastuksia että luovia kulttuuriharrastuksia miehiä enemmän. Toisaalta laulamista ja näyttelemistä harrastavien joukossa on nykyään miehiä lähes yhtä paljon kuin naisia. Miehet eivät myöskään enää soita instrumenttia tai kehittä valokuvia naisia enemmän.

Nuorilla sekä opiskelijoilla ja koululaisilla on luovia taideharrastuksia kaikkein eniten. Nuorilla onkin usein oppilaitosten sekä kuntien kerhotoiminnan takia parhaat mahdollisuudet luovien taideharrastusten harrastamiseen. Luovista taideharrastuksista laulaminen, näytteleminen, klassisen baletin, jazz- ja modernin tanssin tanssiminen sekä kaunokirjallisuuden kirjoittaminen ovat selvimminkin alle 25-vuotiaiden vapaa-ajan viettotapoja. Kuitenkin luovien taideharrastusten harrastaminen on vähentynyt nuorten keskuudessa kaikkein eniten siitä huolimatta, että nuoret miehet kirjoittavat kaunokirjallisuutta sekä harrastavat kuvataiteiden tekemistä aikaisempaa enemmän. Nuorten tyttöjen keskuudessa puolestaan kaunokirjallisten tekstien kirjoittaminen, baletin sekä jazz- ja modernin tanssin tanssiminen ovat ainoat luovat taideharrastukset, joita ei harrasteta aikaisempaa vähemmän.

Yksiselitteistä syytä nuorten taideharrastusten vähenemiseen on vaikea löytää. Osittain perinteiset taideharrastukset ovat korvautuneet uusilla vapaa-ajanvietto-tavoilla. Varsinkin nuorten poikien keskuudessa tietokoneharrastus on yleinen. 10–14-vuotiaat pojat käyttävät paljon aikaa erityisesti tietokonepelien pelaami- seen (ks. Liikkanen tässä kirjassa s. 60; Niemi & Pääkkönen 1992). Tietokoneta on myös alettu käyttää luovasti, esimerkiksi säveltämiseen tai kuvataiteiden tekemiseen. Kuitenkin tietokonetaiteen tekeminen on koko väestön tasolla erit- täin harvinaista.

Toisaalta "keskivertokansalaisille" suunnattu survey-tutkimus ei ehkä pysty ta- voittamaan nuorten koko luovan harrastustoiminnan kirjoa. Haastattelutilantees- sa nuori ei välttämättä kykene mieltämään graffittien tai sarjakuvien piirtämistä "piirtämisen tai maalaamisen harrastamiseksi" tai räppäämistä "laulamiseksi tai soittamiseksi".

Luovista kulttuuriharrastuksista vain valokuvien kehittäminen, kirjeiden ja päi- väkirjan kirjoittaminen sekä kansantanssin tanssiminen ovat selkeästi nuorten harrastuksia. Sen sijaan käsitöiden tekeminen on kaiken ikäisten miesten ja nais- ten vapaa-ajan viettotapa. Käsitöiden tekeminen onkin runonlausunnan ja video- kuvauksen ohella ainoa luova harrastus, jota opiskelijat ja koululaiset eivät har- rasta muita sosieconomisia ryhmiä enemmän.

Erot koulutuksessa ja sosioekonomisessa asemassa eivät erottele luovan toimin- nan harrastajia yhtä paljon kuin sukupuoli- ja ikäerot. Korkean asteen koulutus ja ylemmissä toimihenkilöammateissa toimiminen lisäävät eniten soittoharras- tuksen, erityisesti naisten pianonsoittoharrastuksen, todennäköisyyttä. Samoin ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat naiset harrastavat paljon kirjoitta- mista. Ylemmissä toimihenkilöammateissa työskentelevät miehet puolestaan harrastavat eniten videokuvausta. Siten sosiaalinen asema ei erottele luovan toi- minnan harrastajia toisistaan niin paljon kuin arki ajattelussa usein oletetaan. So- sioekonomisella asemalla ja koulutuksella saattaa kuitenkin olla vaikutusta har- rastusten kasautumiseen. Toisaalta se, vaikuttaako vanhempien sosiaalinen ase- ma nuorten taide- ja kulttuuriharrastusten yleisyyteen, jää myöhemmän analyys- in selvitettäväksi.

Lähteet

Eskola, Katarina (1976): Suomalaisten kulttuuriharrastukset. Valtion taidehallin- non julkaisuja n:o 7, Helsinki.

Joukkoviestintätilasto 1991 (1991): Kulttuuri ja viestintä 1991:2. Tilastokeskus, Helsinki.

- Kangas, Anita (1977): Keski-Suomen kulttuurikokeilun osa II: Kulttuuriharrastukset ja niihin vaikuttavat tekijät kokeilukunnissa vuonna 1975. Jyväskylä.
- Kulttuuritilasto 1981 (1984): Tilastollisia tiedonantoja Nro 73. Tilastokeskus, Helsinki.
- Liikkanen, Mirja (1988): Kulttuurin ja joukkoviestinnän ammateissa toimivat 1970, 1980 ja 1985. Kulttuuri ja viestintä 1988:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu (1989): Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Tutkimuksia 153. Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu (1992): Vuotuinen ajankäyttö. Tutkimuksia 183. Tilastokeskus, Helsinki.
- Samola, Juha (1989): Arkipäiväistyvä video. Teoksessa Joukkoviestintätilasto 1989. Kulttuuri ja viestintä 1989:3. Tilastokeskus, Helsinki.
- Siurala, Lasse (1991): Urbanin nuoren vapaa-aika. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1991:7, Helsinki.

Kirjojen lukeminen

Katarina Eskola

Maailman ja Suomen kirjat

Audiovisuaalisen viestinnän kumouksesta huolimatta maailmassa ja varsinkin Euroopassa uskotaan edelleen vahvasti painettuun sanaan ja kirjaan. Maailman kirjatuotanto kasvoi 1980-luvulla 715 500 nimekkeestä (1980) 842 000 nimekkeeseen (1990). Yli puolet nimekkeistä ilmestyi Euroopan ja entisen Neuvostoliiton alueella. (Statistical Yearbook, Unesco 1992)

Euroopassa puolestaan Islanti, Suomi, Tanska ja Sveitsi julkaisivat asukasmääränsä nähden enemmän kirjanimekkeitä kuin muut maat. Kolmen Pohjoismaan ja Sveitsin asema maailman kirjantuottajien 'top ten'issä säilyi 1980-luvulla.

Suomi on ollut listan kärkipäässä jo kauan. Vuonna 1980 Suomi julkaisi 14 kirjanimekettä ja vuonna 1990 20 kirjanimekettä 10 000 asukasta kohti.

Tietokirjojen osuus maailman kirjatuotannossa on viime vuosikymmenillä entisestään kasvanut. Myös Suomessa julkaistuista kirjoista suurin osa on pitkään ollut tietokirjallisuutta. 1980-luvulla noin yksi kuudesta vuosittain julkaistusta kirjanimekkeestä oli kaunokirjallisuutta. Vuonna 1990 Suomessa ilmestyi noin 10 000 teosta, joista 1 650 oli kaunokirjoja.

Valtaosa tietokirjoista oli kotimaisia, kun sen sijaan enemmistö kaunokirjoista oli ulkomaista alkuperää. Useiden Euroopan maiden tavoin Suomessa käännettiin eniten anglo-amerikkalaista alkuperää olevia teoksia.

Vaikka kirjailijoissa on nykyään enemmän naisia kuin ennen, maailman kirjailijoiden enemmistö on edelleen miehiä. Vastaavasti myös enemmistö julkaistuista kirjoista on miesten kirjoittamia.

Miesten kirjoittamat teokset näkyvät myös muulla tavoin. Mieskirjailijat ovat kirjallisuuden tutkimuksessa, opetuksessa ja lehtikritiikeissä vahvasti esillä. (Eskola 1990).

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisun "Vapaa-aika numeroina 2: kirjojen ja lehtien lukeminen, kirjastossa käyminen. *Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 4/1993*" taulukoita 1-7, 16-17 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Kirjalainat lisääntyivät enemmän kuin ostot

Monissa maissa kirjat leviävät sekä maksullisia että maksuttomia kanavia pitkin. Suomalaiset ovat tottuneet hankkimaan luettavansa sekä kaupoista ja kirjakerhoista että kirjastoista, ja tutuilta. Myös lahjakirjoilla on Suomessa huomattava merkitys.

Kuten aiemmilla vuosikymmenillä myös 1980-luvulla lisääntyi kirjojen lainaus yleisistä kirjastoista enemmän kuin kirjojen myynti. Kirjamyynti kasvoi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen 1980-luvulle saakka, jonka jälkeen se on pysähtynyt. Kirjalainojen määrä on kasvanut edelleen 1990-luvulla.

Suomen Kustannusyhdistyksen jäsenkustantajat myivät runsaat 22 miljoonaa teosta vuonna 1981 ja runsaat 23 miljoonaa teosta vuonna 1991. Lainat yleisistä kirjastoista kasvoivat samaan aikaan 75 miljoonasta 89 miljoonaan. Vuonna 1981 lainattiin siten yhtä ostettua kirjaa kohti kolme kirjaa. Kymmenen vuotta myöhemmin vastasi yhtä myytyä kirjaa neljä lainaksi annettua kirjaa. (Suomen Kustannusyhdistyksen...; Tilastotietoja... 1992)

Kustannusyhdistyksen myyntitilastoihin sisältyy vain osa kirjakerhojen kautta tapahtuvasta myynnistä. Kirjakerhojen lukumäärä väheni 1980-luvulla paristakymmenestä kuuteen. Niiden kautta myydään silti edelleen arviolta viidennes yleisestä kirjallisuudesta (Sauri 1993).

Entä kirjojen lukeminen?

Kirjojen tuotantoa, myyntiä ja lainausta kuvaavien rakennetietojen perusteella on pääteltävissä, että Suomessa luetaan paljon eikä kirjallisuudenharrastus ole ehtynyt 1990-luvulle siirryttäessä.

Seuraavassa kuvataan eri vuosikymmenillä koottujen vertailukelpoisten haastattelutietojen avulla tarkemmin suomalaista lukemisympäristöä sekä erityyppisen kirjallisuuden – kauno- ja tietokirjojen, koti- ja ulkomaisten kirjojen sekä naisten ja miesten kirjoittamien kirjojen – harrastusta väestössä ja sen eri ryhmissä. Lopuksi pohditaan kirjallisen viestinnän merkitystä suomalaisille yhteiskunnan ja kulttuurin muutosten näkökulmasta.

Pääaineistona ovat Tilastokeskuksen Kulttuuri- ja vapaa-aikatutkimuksen 1981 haastatteluaineisto ja siitä raportoidut tiedot (ks. Kulttuuritilasto 1981) sekä Vapaa-aikatutkimuksen 1991 haastatteluaineisto. Joskus vertailut ulotetaan myös 1970-luvulle käyttämällä vuonna 1973 tehdyn lukemistutkimuksen tietoja (ks. Eskola 1979) sekä Tilastokeskuksen vuoden 1977 Kulttuuritilastoon sisältyneitä harrastustietoja (ks. Kulttuuritilasto 1977) ja ajankäyttötutkimusten tietoja (ks. Niemi & Pääkkönen 1989) Vertailuja tehdään myös muihin pienemmin aineistoin tehtyihin lukemistutkimuksiin.

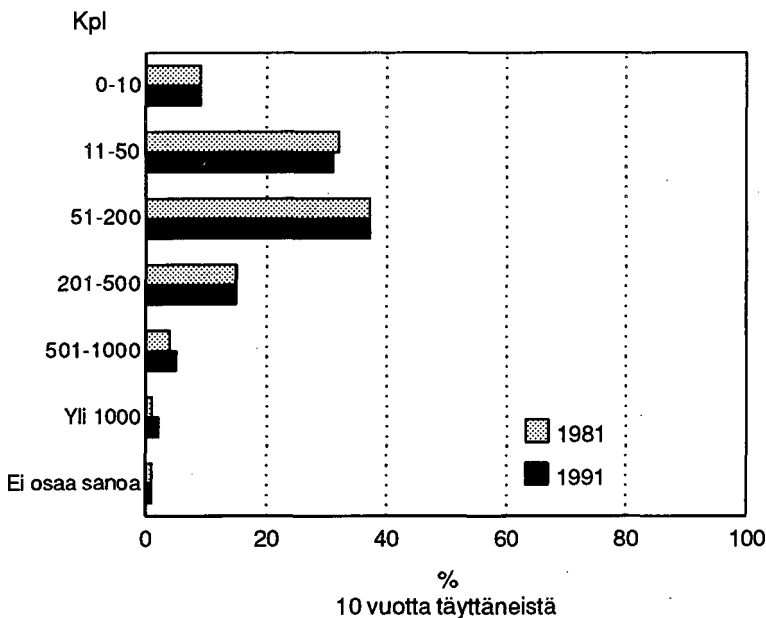
Suomessa on suotuisa lukemisympäristö

Suomessa on helppoa harrastaa kirjallisuutta. Suotuisaan kirjallisuus- ja lukemisympäristöön kuuluu, että näihin päiviin saakka meillä on pidetty sekä julkisin että yksityisin voimin hyvää huolta siitä, että kirjoja ilmestyy ja että niitä on kautta maan saatavilla maksuttomasti kirjastoista ja maksua vastaan kirja-kaupoista, muista myyntipisteistä sekä postimyyntin kautta.

Suomalaiset pitävät kirjoja arvossa, eivätkä heitä niitä pois kertakäyttöesineiden tapaan. Kun suomalaiset ostavat itselleen tai saavat lahjaksi kirjoja, yleistä on, että he myös säilyttävät niitä kotonaan. *Kotikirjastoista* lainataan kirjoja myös toisille.

Kotikirjastojen koko pysyi 1980-luvulla ennallaan (kuvio 1). Sekä 1980- että 1990-luvun alussa 60 prosentilla suomalaisista oli hyllyssään yli 50 kirjaa. Joka neljännellä oli kotonaan yli 200 teosta. Suuret, yli 500 tai yli 1 000 teoksen kotikirjastot olivat harvinaisia; lähinnä niitä oli pidempään koulutetuilla. Vuonna 1991 korkea-asteen koulutuksen saaneista 28 prosentilla oli kotonaan yli 500 kirjaa ja 10 prosentilla yli 1 000 kirjaa.

Kuvio 1.
Kotona olevat kirjat vuosina 1981 ja 1991

Kirjakerhon kautta oli kirjoja hankkinut omaan tai toisten kotikirjastoon vuonna 1981 ja 1991 joka kymmenes suomalainen (13 % vuonna 1981 ja 11 % vuonna 1991).

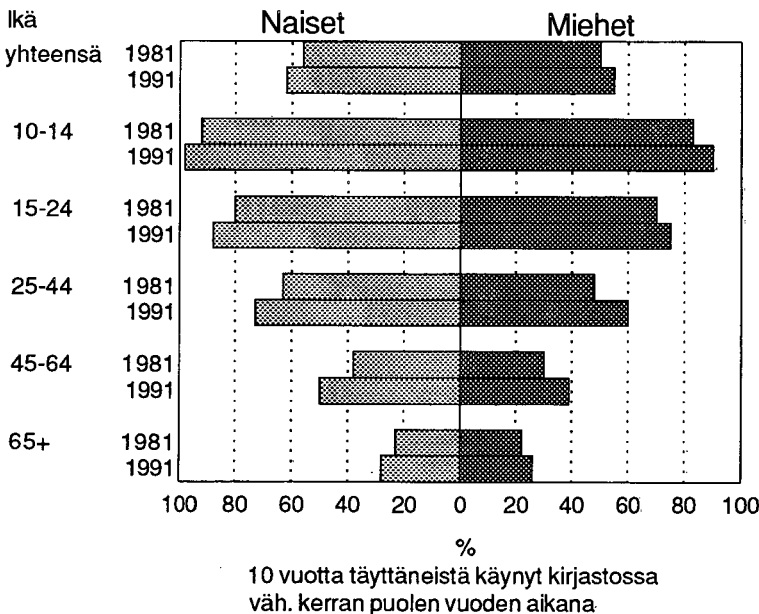
Kotikirjastojen lisäksi olivat julkisten *kirjastojen* kirjakokoelmat ahkerassa käytössä, niin kuin yleisten kirjastojen lainalukujen kasvun kuvauksesta edellä oli pääteltävissä.

Kirjastojen käyttö lisääntyi 1980-luvulla kaikissa ikä- ja sukupuoliryhmissä (kuvio 2). Vuonna 1991 yli 60 prosenttia kaikista 10 vuotta täyttäneistä suomalaista ja melkein jokainen 10–14-vuotias sanoi käyneensä viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana kirjastossa. Tytöt ja naiset käyttivät kirjastoa vielä yleisemmin kuin pojat ja miehet.

Kirjastonkäyttö oli yleisempää pitkään koulua käyneiden keskuudessa kuin perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneiden parissa. Ylemmän perusasteen koulutuksen saaneet lisäsivät kuitenkin 1980-luvulla kirjastonkäyttöä enemmän kuin muut ryhmät.

Korkea-asteen koulutuksen saaneiden aktiivinen kirjastonkäyttö sen sijaan väheni. Kahdeksan kymmenestä korkea-asteen koulutuksen saaneesta oli sekä vuonna 1981 että vuonna 1991 käynyt puolen vuoden aikana kirjastossa, mutta vähintään kymmenen kertaa puolen vuoden aikana käyneiden osuus laski 44 prosentista 35 prosenttiin.

Kuvio 2.
Kirjastossa käyminen sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1981 ja 1991

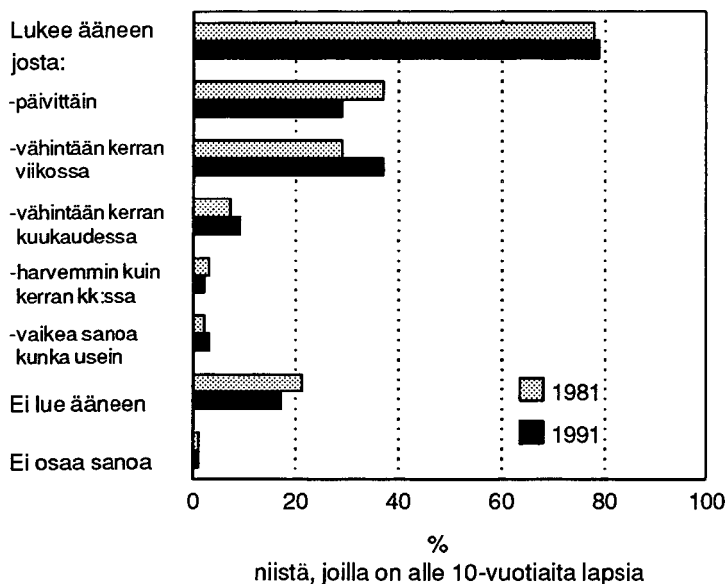
Kirjastojen käyttö yleistyi melko tasaisesti maan eri osissa eteläisintä ja pohjoisinta Suomea lukuun ottamatta. Uudenmaan läänissä ja pääkaupunkiseudulla kirjastossa kävijöiden osuus pysyi ennallaan, ja Lapin läänissä kirjastossa kävijöiden osuus laski muutaman prosenttiyksikön verran.

Lukemista suosivaan ympäristöön kuuluu Suomessa myös se, että lapset ovat tottuneet pienestä pitäen kirjoihin. Paitsi että vanhemmat ovat kiinnostuneita kirjoista ja ostavat tai lainaavat niitä sekä kartuttavat kotikirjastojaan, he myös *lukevat lapsille*.

Lapsille lukeminen on meillä todella yleistä. Sekä vuonna 1981 että vuonna 1991 lähes 80 prosenttia niistä aikuisista, joilla oli alle 10-vuotiaita lapsia, sanoi lukeneensa lapsille ääneen (kuvio 3). Vajaa kolmannes (29 %) oli lukenut lapsille päivittäin, ja lähes kaksi viidestä (37 %) oli lukenut lapsille vähintään kerran viikossa.

Vaikka naiset lukevatkin vähän miehiä yleisemmin ja useammin lapsille, yhteisiä lukuhetkiä lasten kanssa on molemmilla vanhemmilla. Vuonna 1991 alle 10-vuotiaiden lasten äideistä 84 prosenttia ja isistä 75 prosenttia oli lukenut lapsille. Joka kolmas äiti ja joka viides isä oli lukenut ääneen joka päivä. Vähintään kerran viikossa lapsille lukeneita äitejä ja isiä oli suunnilleen yhtä paljon eli noin kolmannes kaikista pikkulasten vanhemmista.

Kuvio 3.
Kirjojen lukeminen lapsille vuonna 1981 ja 1991

Suotuisa lukemisympäristö lienee myös osaltaan vaikuttamassa siihen, että suomalaisten lasten ja nuorten lukutaito on eri aikoina tehdyissä kansainvälisissä vertailuissa todettu poikkeuksellisen hyväksi. Näin kävi myös vuosina 1989–92 toteutetussa lukutaidon arviointitutkimuksessa, johon osallistui 31 maata eri puolilta maailmaa (tarkemmin, ks. Linnakylä 1992).

Suomalaisten 9-vuotiaiden lasten lukutaito osoittautui parhaaksi kaikilla tutkituilla osa-alueilla: kertovien tekstien tulkinnessa, asiatekstien ymmärtämisessä ja dokumenttitekstien eli kuvioiden, karttojen, ohjeiden ja taulukoiden käytössä. Myös 14-vuotiaat suomalaisnuoret olivat oman ikäluokkansa parhaita, vaikka heidän lukutaitonsa taso ei ollut yhtä korkea kuin 9-vuotiaiden.

Kirjallista viestintää pidetään tärkeänä

Yleisemminkin vaikuttaa siltä, että suomalaiset suhtautuvat myönteisesti kirjalliseen viestintään, olipa kysymys sanomalehtien lukemisesta, kirjallisuuden seuraamisesta tai omakohtaisesta kirjoittamisesta.

Painetun sanan merkityksestä audiovisuaaliseksi luonnehditussa nykykulttuurissa kertovat osaltaan seuraavat havainnot. Vuoden 1991 vapaa-aikatutkimuksessa haastateltaville luettiin joukko harrastuksia ja muita tekemisiä. Liikunnan, urheilun, ulkoilun ja taidetilaisuuksien lisäksi mukana oli viestinnän eri lajeista television katsominen, radion kuuntelu, sanomalehtien lukeminen ja kirjallisuuden seuraaminen. Vastaajia pyydettiin sanomaan, mitkä niistä olivat tärkeitä, mitkä yhdentekeviä.

Yhdeksän kymmenestä (91 %) piti sanomalehtien lukemista hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä. Vain ulkoilu veti sille tärkeydessä vertoja. Hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä piti puolestaan television katsomista sekä radion kuuntelemista kaksi kolmesta vastaajasta (66 % ja 66 %) ja kirjallisuuden seuraamista lähes joka toinen (45 %).

Sanomalehtien keskeinen asema korostuu, kun tarkastellaan pelkästään kommunikaation eri lajeja *hyvin* tärkeänä pitäneiden osuuksia. Hyvin tärkeänä piti sanomalehtien lukemista neljä kymmenestä (41 %) vastaajasta. Huomattavasti harvempi piti yhtä tärkeänä television katsomista (14 %), radion kuuntelemista (14 %) tai kirjallisuuden seuraamista (11 %).

Vaikka lehdet kuuluvat useimpien ihmisten arkielämään kiinteämmin kuin kirjat, kummatkin merkitsivät paljon suurelle osalle väestöä iästä riippumatta. Sanomalehtien lukemista pitivät kaikki vastaajaryhmät tärkeänä. Kirjallisuuden seuraamista pitivät tärkeänä varsinkin naiset ja pidemmälle koulutetut.

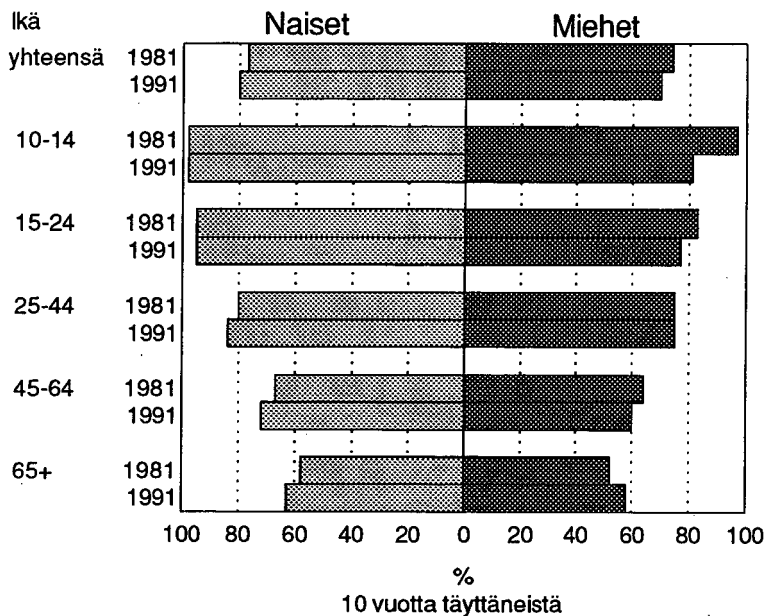
Suomalaiset osallistuvat kirjalliseen kommunikaatioon myös kirjeiden, päiväkirjan ja kaunokirjallisten tekstien kirjoittajina, eikä tämäkään harrastus juurikaan ehtynyt audiovisuaalisen viestinnän kumouksen vuosina. Päiväkirjan pitäminen oli vuonna 1991 jopa yleisempää kuin kymmenen vuotta aikaisemmin! Vain kirjeitä kirjoitettiin harvemmin kuin ennen (tarkemmin, ks. Seppänen tässä kirjassa ss. 12–14).

Lukeminen edelleen yleistä, mutta luetun määrä pieneni

Suomalaisten myönteiset asenteet kirjalliseen kommunikaatioon ja kirjallisuuden näkyvät myös tosiasiallisen lukemisharrastuksen yleisyytenä. Kirjojen lukeminen on pitkään ollut yksi suomalaisten yleisimpiä harrastuksia, eikä 1980-luku muuttanut tätä suuntaa, vaikka julkisessa keskustelussa saatettiin näin oinastella.

Sekä vuonna 1981 että vuonna 1991 kolme neljästä (76 % ja 75 %) 10 vuotta täyttäneestä suomalaisesta oli lukenut vähintään yhden kirjan haastatteluaan edeltäneen puolen vuoden aikana (kuvio 4). Vuoden aikana vähintään yhden kirjan lukeneita oli vuonna 1991 neljä viidestä (82 %).

Kuvio 4.
Kirjojen lukeminen 6 kuukauden aikana sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1981 ja 1991

Lukenut vähintään yhden kirjan puolen vuoden aikana.

Yleisintä kirjojen lukeminen oli edelleen lasten ja nuorten keskuudessa. Pitkittäisvertailun tulokset eivät tarjoa perustaa julkisuudessa silloin tällöin esitetyille väitteille lasten ja nuorten "uuslukutaidottomuudesta".

Lähes jokainen (98 %) 1980-luvun alun ja 1990-luvun alun 10–14-vuotias tyttö (98%) samoin kuin 15–24-vuotias nuori nainen (kumpanakin ajankohtana 95 %) oli lukenut vähintään yhden kirjan puolen vuoden aikana.

Pojissa ja nuorissa miehissä kirjanlukijoita oli hieman vähemmän, ja heidän keskuudessaan lukijoiden osuus oli myös jonkin verran pienentynyt. Silti neljä viidestä vuonna 1991 haastatellusta pojasta (81 %) ja nuoresta miehestä (77 %) oli lukenut vähintään yhden kirjan puolen vuoden aikana.

Paljon lukevien osuus oli kuitenkin hiukan pienempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Erityisesti oli aktiivisten lukijoiden osuus nuorten keskuudessa pienempi kuin ennen.

Vuonna 1981 joka kolmas (34 %) ja vuonna 1991 joka neljäs (26 %) 10 vuotta täyttänyt suomalainen oli lukenut vähintään kymmenen kirjaa puolen vuoden aikana. 1980-luvun alun 10–14-vuotiaista lähes kaksi kolmesta (62 %), mutta 1990-luvun alun samanikäisistä enää runsas kolmannes (38 %) oli lukenut vähintään kymmenen kirjaa puolen vuoden aikana.

Poikien ja nuorten miesten keskuudessa aktiivisten lukijoiden osuus pieneni vielä selvemmin kuin tyttöjen ja nuorten naisten parissa, joissa vähintään kymmenen kirjaa puolessa vuodessa lukeneita oli alun alkaen enemmän.

Vuonna 1981 melkein joka toinen (46 %) mutta vuonna 1991 vain yksi viidestä (20 %) 10–14-vuotiaasta pojasta oli lukenut puolessa vuodessa vähintään kymmenen kirjaa. 15–24-vuotiaiden nuorten miesten joukossa aktiivisten lukijoiden osuus väheni vastaavana aikana 41 prosentista 21 prosenttiin.

Tytöistä vähintään kymmenen kirjaa puolessa vuodessa lukeneita oli vuonna 1981 kolme neljästä (75 %) ja vuonna 1991 yhä yli puolet (54 %). Nuorten naisten keskuudessa aktiivisten lukijoiden osuus pysyi lähes ennallaan (54 % vuonna 1981 ja 51 % vuonna 1991).

Poikien ja nuorten miesten kirjakiinnostuksen vähentymistä koskevat tulokset ovat yhdensuuntaisia Tilastokeskuksen viime vuosikymmenillä tekemien ajankäyttötutkimusten tulosten kanssa. Niiden mukaan nuoret viettivät vuonna 1987 vähemmän aikaa kirjojen ja lehtien parissa kuin vuonna 1979. Selvintä luke-
misajan väheneminen oli 20–24-vuotiaiden miesten ryhmässä, mutta myös muissa nuorten ikäryhmissä oli nähtävissä laskua. (Niemi & Pääkkönen 1989; Liikkanen 1989). On kuitenkin muistettava, että lukuajan vähenemisestä huolimatta nuoret lukivat vuorokaudessa noin 40 minuuttia.

Mahdollisena tulkintana poikien ja nuorten miesten lukuharrastuksen vähenemiseen voidaan viitata audiovisuaalisen viestinnän ja informaatioteknologian uusiin tuotteiden (tietokoneet, ja -ohjelmat ja -pelit ym.) käytön yleistymiseen näissä ryhmissä (ks. Liikkanen tässä kirjassa ss. 59–60).

Onko kysymys samasta, kun myös pidempään koulua käyneiden ryhmissä aktiiviset lukijat olivat vuonna 1991 harvinaisempia kuin kymmenen vuotta aikaisemmin? Vuonna 1981 lähes kaksi kolmesta (63 %) ja vuonna 1991 vajaa puolet (45 %) korkea-asteen koulutuksen saaneesta oli lukenut puolen vuoden aikana vähintään kymmenen kirjaa. Korkeasti koulutetut miehet olivat vähentäneet lukemistaan enemmän kuin vastaavan koulutuksen saaneet naiset.

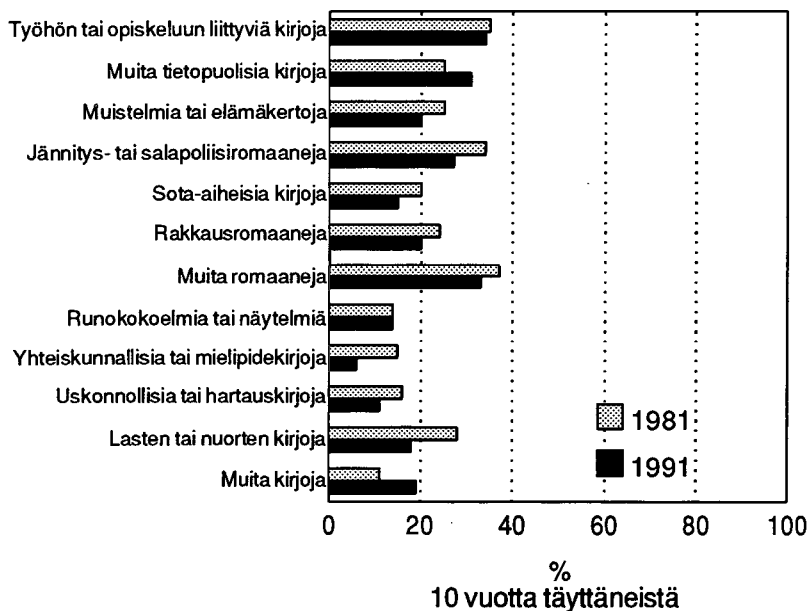
Tieto- ja kaunokirjojen suosio on nyt tasoissa

Luettujen kirjojen rakenteessa ei 1980-luvulla tapahtunut kovin suuria muutoksia. Varauksellisesti on sanottavissa, että informaatioteknologisen yhteiskuntakehityksen ja tietokirjatuotannon kasvun suunta näkyi eri kirjatyyppien keskinäisen suosion lievissä muutoksissa.

Tietokirjallisuudessa eräiden kirjatyyppien suosio säilyi ennallaan tai jopa kasvoi, mutta samalla myös joidenkin muiden lukeminen väheni hiukan tai jonkin verran. Kaunokirjallisuudessa ei minkään lajin suosio kasvanut. Runous piti pintansa, mutta monien muiden lajien lukeminen pieneni hiukan tai jonkin verran.

Kuvio 5.
Eri kirjatyyppien lukeminen vuosina 1981 ja 1991

Lukenut viimeksi kuluneiden
6 kuukauden aikana

Kuviosta 5 näkyy, että työhön tai opiskeluun liittyviä kirjoja luettiin vuonna 1991 suunnilleen yhtä yleisesti kuin kymmenen vuotta aikaisemmin, ja muiden tietokirjojen samoin kuin sekalaisten muiden kirjojen lukemisen yleistyi. Tietopuolisten kirjojen lukijoiden osuuden kasvun seurauksena tämän kirjatyyppin lukeminen oli vuonna 1991 suunnilleen yhtä yleistä kuin romaanien lukeminen, joita joka kolmas (33 %) 10 vuotta täyttänyt suomalainen oli lukenut puolen vuoden aikana.

Kun vastaajilta kyseltiin tarkemmin muiden tietokirjojen lukemista, ilmeni, että ideologinen tai aatteellinen kirjallisuus oli menettänyt merkitystään. Varsinkin yhteiskunnallisten tai mielipidekirjojen lukijoita oli vuonna 1991 vähemmän kuin kymmenen vuotta sitten.

Uskonnollisten tai hartauskirjojen lukijoiden osuus oli myös hieman pienempi kuin aikaisemmin.

Kaunokirjallisuudessa säilytti 1980-luvulla asemansa täysin ennallaan ainoastaan sen herkin osa, lyriikka. Runokokoelmien tai näytelmien lukijoita oli kumpakin vuonna 14 prosenttia 10 vuotta täyttäneistä.

Kirjallisuuden lukemisessa puhe kulttuurin viihteellistymisestä ei vuoden 1991 haastattelujen valossa näytä muutenkaan pitävän paikkansa. Kuvion 5 ulkopuolelta esimerkiksi sarjalukemistojen (Jerry Cotton, Regina jne) lukeminen oli vuonna 1991 suunnilleen yhtä yleistä kuin runokokoelmien ja näytelmien lukeminen. Lisäksi sarjalukemistojen suosio laski 1980-luvulla kaikissa väestöryhmissä.

Laajemman yleisön harrastamien viihdekirjojen, esimerkiksi jännitys- tai salapoliisiromaanien, sota-aiheisten kirjojen ja rakkausromaanien samoin kuin muiden romaanien lukijoiden osuus pieneni sekin muutaman prosenttiyksikön verran. Lasten tai nuorten kirjojen lukijoiden osuus supistui enemmän, 28 prosentista 18 prosenttiin.

Lukemishistoriat poikkileikkaustietojen täydentäjinä

Edellisessä vertailussa runokokoelmat ja näytelmät oli sijoitettu samaan luokkaan, koska vuoden 1981 haastatteluissa niiden lukemista kysyttiin yhdessä. Vuoden 1991 haastatteluissa runokokoelmien lukemista tiedusteltiin kuitenkin lisäksi erikseen. Huomiota kiinnitettiin myös runojen samoin kuin muiden kirjallisuuden lajien pidempään harrastukseen sekä harrastuksen muutoksiin.

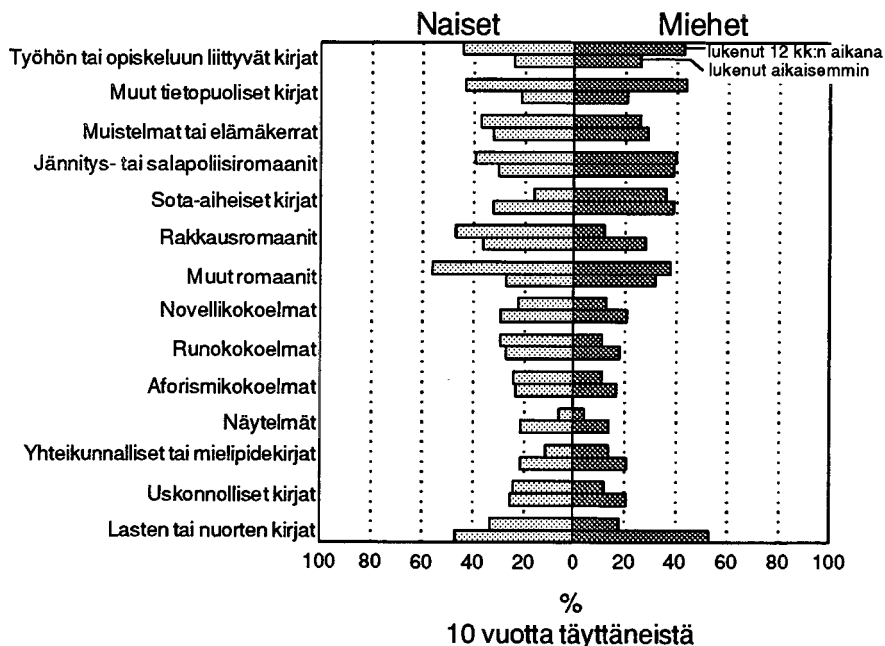
Vuoden 1991 aineistosta selviää, kuinka moni suomalainen oli lukenut paitsi puolen vuoden aikana myös vuoden aikana erityyppisiä kirjoja. Niiltä, jotka eivät olleet lukeneet puolen tai koko vuoden aikana kirjoja, kysyttiin lisäksi, olivatko he ehkä lukeneet kirjoja joskus aikaisemmin. "Ei-lukijoita" olivat tällä tavoin lukemisharrastusta kysyttäessä ne, jotka eivät missään elämänsä vaiheessa olleet lukeneet kirjoja.

Lukemishistorialliset kuvaukset eri kirjatyyppeiden suosiosta osoittavat, että monet niistä, jotka eivät vuoden aikana olleet lukeneet esimerkiksi runoja, olivat saattaneet lukea niitä joskus aikaisemmin. Yksi viidestä (20 %) vuonna 1991 haastatellusta 10 vuotta täyttäneestä oli lukenut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana runokokoelmia. Suunnilleen yhtä suuri tai jopa vähän suurempikin oli niiden osuus (23 %), jotka olivat lukeneet runokokoelmia joskus aikaisemmin.

Lyriikka oli siis omakohtaisesti tuttua 43 prosentille 1990-luvun alun suomalaisista, vaikka sen lukemista ei aivan viime aikoina ollutkaan tullut harrastetuksi.

Myös muiden kirjatyyppeiden lukemishistoriat osoittavat, että pitkällä aikavälillä kirjallisuutta ovat harrastaneet monet sellaiset, jotka puolen vuoden tai vuoden lukemisia kysyttäessä luokitellaan "ei-lukijoiksi" (kuvio 6).

Kuvio 6.
Eri kirjatyyppeiden lukemishistoriat vuonna 1991

Vuonna 1991 haastateltujen vastaajien lukemishistorioihin perustuva kuva eri kirjatyyppeiden harrastuksen muutoksista on pääosiltaan samansuuntainen kuin se kuva, joka saatiin eri kirjatyyppeiden lukemisyleisyyden muutoksista verrattaessa vuoden 1981 ja vuoden 1991 poikkileikkausaineistoja toisiinsa (vrt. kuvio 5).

Suhde ulkomaiseen kaunokirjallisuuteen erottaa ryhmiä

Viime vuosikymmenillä Suomessa on julkaistu enemmän ulkomaista kuin kotimaista alkuperää olevaa kaunokirjallisuutta. Näyttää myös siltä, että lukijat ovat alkaneet entistä enemmän löytää suosikkejaan ulkomaisesta kaunokirjallisuudesta.

Enemmistö vuonna 1991 haastateltujen mielikirjoista oli ulkomaista alkuperää – toisin kuin esimerkiksi vuonna 1973 haastateltujen aikuisten mielikirjoista, joista alle puolet oli ulkomaisia tai poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien vuonna 1984 nimeämässä mielikirjoista, joista hieman alle puolet oli ulkomaista alkuperää (Eskola & Linko 1986; Eskola 1990).

Maailmankirjallisuuden perpektiivistä suomalaisten lukemisharrastus oli 1990-luvun alussa yhä kulttuurisesti ja kielialueittaisesti rajoittunutta. Kuten 1980-luvulla (vrt. Eskola 1992; 1993), suomalaisten ulkomaiset mielikirjailijat olivat käänöskirjallisuuden tarjonnan suuntaisesti edelleen vuonna 1991 ennen kaikkea anglo-amerikkalaiselta kielialueelta. Aasian, Afrikan tai Etelä-Amerikan maiden kirjallisuuden lukeminen oli vähäistä eikä Euroopan maiden kirjallisuudesta löytynyt kovin runsaasti mielikirjailijoita. Naapurimaiden kirjallisuuden harrastus oli venäläisiä klassikoita ja ruotsalaisia jännityskirjailijoita lukuun ottamatta vähäistä; Baltian maiden kirjallisuus oli lähes tuntematonta. (Vrt. myös taulukko 1 edempänä)

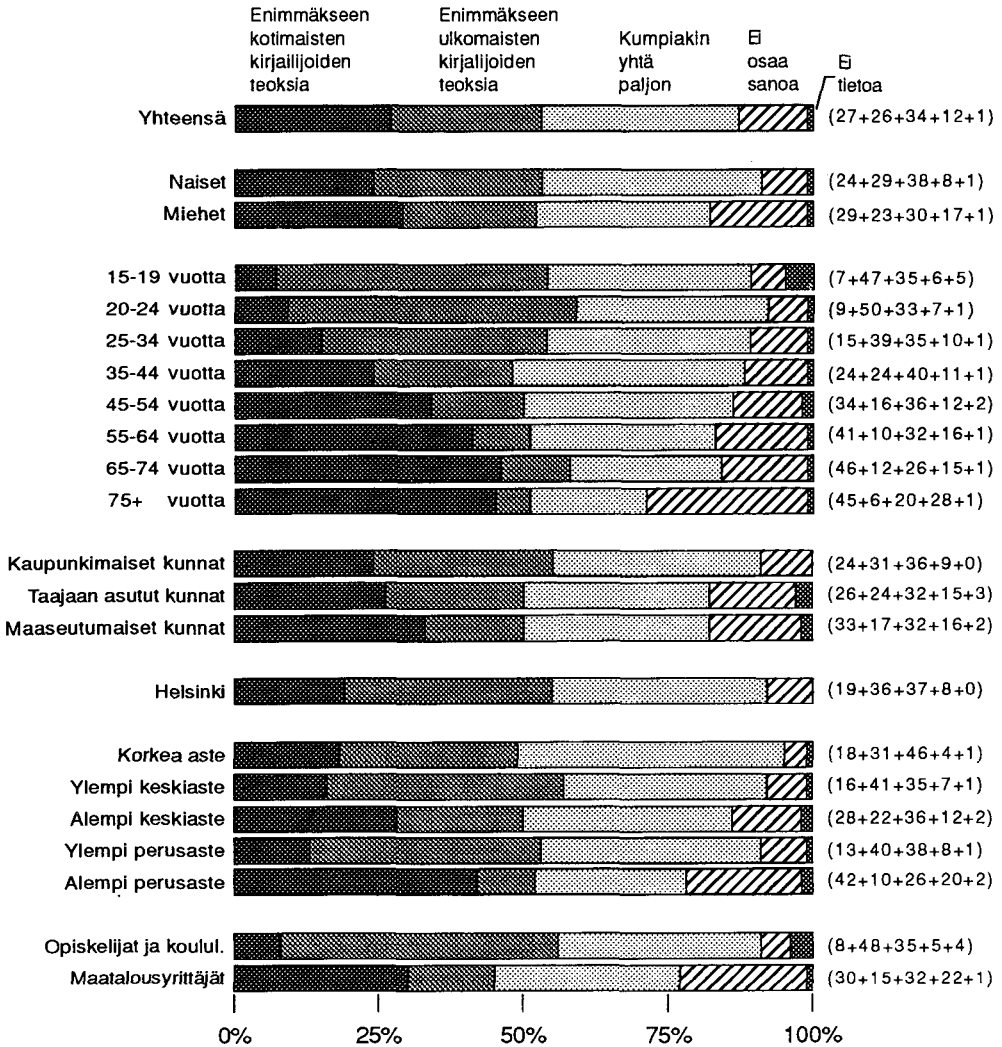
Suhtautuminen ulkomaiseen ja kotimaiseen kirjallisuuteen jakoi lukijoita ryhmiin. Suhtautumiserot näyttävät liittyvän yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen eroihin.

Niitä, jotka olivat joskus lukeneet kaunokirjallisuutta, kysyttiin vuoden 1991 haastattelussa, lukivatko he enimmäkseen kotimaisten kirjailijoiden teoksia, enimmäkseen ulkomaisten kirjailijoiden teoksia vai kumpiakin yhtä paljon.

Vastaukset jakautuivat melko tasaisesti. Enimmäkseen kotimaisten kirjailijoiden teoksia lukevia oli suunnilleen saman verran (27 %) kuin niitä, jotka lukivat enimmäkseen ulkomaisten kirjailijoiden teoksia (26 %). Joka kolmas (34 %) luki kumpiakin yhtä paljon. Loput (12 %) eivät osanneet sanoa, kuinka kirjavalinnat painottuivat. (Kuvio 7)

Kuvio 7.

Koti- ja ulkomaisten kirjailijoiden teosten lukeminen iän, asuinpaikan ja koulutuksen mukaan vuonna 1991

niistä 15 vuotta täyttäneistä,
jotka joskus ovat lukeneet
kaunokirjallisuutta

Ulkomaisten kirjailijoiden teosten lukeminen oli yleisintä nuoremmassa ikäryhmissä, kaupungeissa ja pidempään koulua käyneiden keskuudessa. Eri ammattiryhmiin kuuluvista kaunokirjallisuuden lukijoista kauimpana toisistaan olivat ulkomaisesti suuntautuneet opiskelijat ja kotimaisesti suuntautuneet maatalousyrittäjät. Hiukan yleisempää oli ulkomaisen kirjallisuuden lukeminen myös naisten kuin miesten parissa. Tulokset ovat yhdensuuntaisia eräiden aikaisempien, pienempiin aineistoihin perustuvien tutkimusten kanssa (ks. Eskola 1990).

Ulkomaisten kaunokirjallisuuden harrastus näyttää liittyvän yhteiskunnan modernisuuteen. Ulkomaisten kirjailijoiden teosten lukeminen oli sitä yleisempää, mitä "modernimmasta" lukijaryhmästä oli kysymys.

Kirjailijan sukupuolella suuri merkitys miehille

Tarjolla olevien kirjojen tekijöiden sukupuolirakenteen perusteella oli odotettavissa, että Suomessa luetaan enemmän miesten kuin naisten kirjoittamia kirjoja.

Nais- ja mieslukijoiden suhde oman ja toisen sukupuolen kirjailijoiden teoksiin on kuitenkin erilainen. Aikaisempien tutkimusten (ks. Eskola 1990) tulosten mukaan naisten keskuudessa on yleisempää lukea yhtä hyvin miesten kuin naisten kirjoittamia teoksia.

Myös 1990-luvun alussa miehet pitäytyivät naisia yksituumaisemmin oman sukupuolen kirjailijoiden teoksiin.

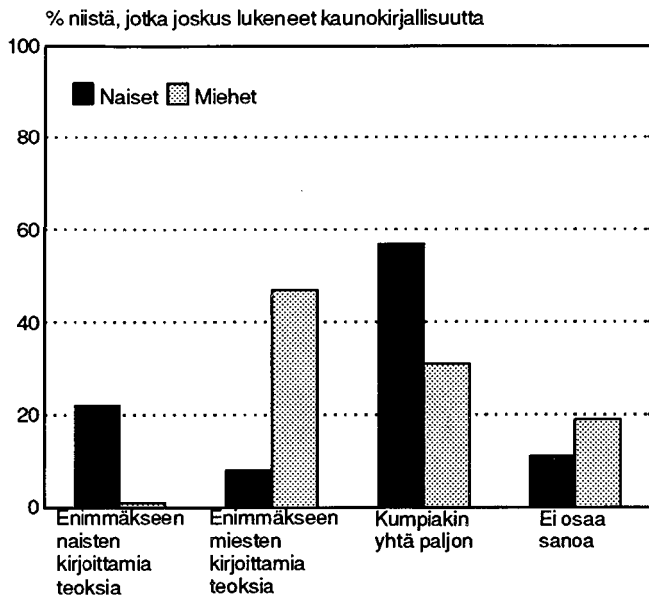
Vuoden 1991 haastatteluissa kysyttiin kaunokirjallisuuden lukijoilta, lukivatko he enimmäkseen naisten kirjoittamia teoksia, enimmäkseen miesten kirjoittamia teoksia vai kumpiakin yhtä paljon.

Naisten keskuudessa oli selvästi enemmän niitä, jotka olivat avoimia kummankin sukupuolen kirjoittamalle kirjallisuudelle. Yli puolet (57 %) naisista ja vajaa kolmannes (31 %) miehistä sanoi lukevansa yhtä paljon naisten ja miesten kirjoittamia teoksia.

Miesten parissa oli myös yleisempää kuin naisten keskuudessa lukea enimmäkseen oman sukupuolen kirjailijoiden teoksia. Lähes joka toinen (47 %) mies sanoi lukevansa enimmäkseen miesten kirjoittamia kirjoja. Naisista joka viides (22 %) ilmoitti lukevansa enimmäkseen naisten kirjoittamia kirjoja. (Kuvio 8)

Kuvio 8.

Mies- ja naiskirjailijoiden teosten lukeminen sukupuolen mukaan vuonna 1991

Naisten suurempi vastaanottavaisuus molempien sukupuolten kirjoittamalle kaunokirjallisuudelle päti iästä riippumatta. Naisten joukossa oli kuitenkin myös ryhmiä, jotka kirjavalinnoissaan olivat muita "maskuliinisempia". Näitä olivat pidempään koulutetut naiset, ylemmät toimihenkilönaiset sekä pääkaupunkiseudulla asuvat naiset. Näissä valtakulttuuriin kuuluvissa ryhmissä oli vähän yleisempää kuin muissa naisryhmissä lukea enimmäkseen miesten kirjoittamia teoksia.

Mielikirjailijoissa ei mitään uutta

Miesten ja naisten kirjailijan sukupuolen mukaan toisistaan erottuva kirjallisuuden harrastus konkretisoitui heidän mielikirjailijavalinnoissaan.

Vuoden 1991 haastatteluissa naiset nimesivät sekä naisia että miehiä mielikirjailijokseen. Miesten mielikirjailijat olivat melkein poikkeuksetta miehiä.

Naiskirjailijoiden vähyys miesten mielikirjailijoissa erottaa myös naisten ja miesten mielikirjailijoiden "kymmenen kärjessä" -listat toisistaan (taulukko 1).

Taulukko 1.
Naisten ja miesten mielikirjailijat vuonna 1991

Naisten mielikirjailijat	Mainintoja	Miesten mielikirjailijat	Mainintoja
Laila Hietamies	231	Kalle Päätalo	274
Agatha Christie	179	Väinö Linna	225
Kaari Utrio	139	Alistair MacLean	172
Mika Waltari	127	Arto Paasilinna	150
Sidney Sheldon	114	Mika Waltari	120
Kalle Päätalo	113	Veikko Huovinen	91
Eeva Joenpelto	91	Stephen King	68
Anni Polva	88	Agatha Christie	56
Stephen King	64	Ernest Hemingway	39
Arto Paasilinna	59	Enid Blyton	33
Naisia	2 278	Miehiä	1 100

Naisilta eniten mainintoja saaneiden kotimaisten mielikirjoilijoiden joukossa olivat sulassa sovussa sekä Laila Hietamies ja Mika Waltari että Eeva Joenpelto ja Stephen King.

Miesten mielikirjailijasuosikeissa oli vain yksi nainen, Agatha Christie. Kotimaisilla naiskirjailijoilla ei ollut asiaa miesten listalle!

Vuoden 1991 haastatteluihin perustuvat suosikkikirjailijoiden listat olivat myös muulla tavoin "tuttuja". Eri vuosikymmenillä tehtyjen, laajempiin tai suppeampiin aineistoihin perustuvien lukemistutkimusten "listakirjailijat" ovat pysyneet pitkään samoina (näistä, ks. Eskola & Linko 1986; Eskola 1990). Varsinkin kotimaisessa kirjallisuudessa "kansan kaanon" näyttää todella pysyvältä!

Suosituimpien kotimaisten mielikirjailijoiden joukko näyttää vaihtuvan hitaasti tai tuskin ollenkaan. Vuosikymmenestä toiseen ovat suosikkilistan kärjessä olleet Kalle Päätalo, Väinö Linna ja Mika Waltari. Heidän seuraansa ovat viime vuosina nousseet Laila Hietamies ja Arto Paasilinna, jotka ovat jo pitkään olleet kymmenen suosituimman kirjailijan joukossa.

1990-luvun alun lukijoiden kotimaisten mielikirjailijoiden listan alkupäästä puuttuvat oikeastaan vain Juhani Aho ja F. E. Sillanpää, jotka vielä edellisillä vuosikymmenillä olivat lukijoiden suosikkeja. Osaltaan nämäkin havainnot, monien muiden ohella, viittaavat siihen, että Suomessa lukemiskulttuuri muuttuu hyvin hitaasti.

Kulttuuri muuttuu hitaasti

Kirjojen lukemisen yleisyydessä ja aktiivisuudessa samoin kuin eri kirjatyyppien yleisessä ja väestöryhmittäistä suosiossa näyttää edellä esitettyjen lukujen perusteella tapahtuneen 1980-luvulla vain vähäisiä muutoksia.

1990-luvun alussa suomalaiset luottivat edelleen painettuun sanaan, lehtiin ja kirjoihin. Monimediayhteiskunnassa oli kirjojen lukemista suosiva ympäristö. Kirjoja ostettiin kotiin, säilytettiin hyllyssä, lainattiin kirjastosta ja luettiin ääneen lapsille. Lehtien lukeminen ja kirjallisuuden seuraaminen oli tärkeää. Yleistä oli myös omakohtainen kirjallisten tekstien tuottaminen.

Kirjojen lukeminen oli yhtä yleistä kuin kymmenen vuotta aikaisemmin. Kuten ennenkin, kirjat olivat tärkeitä kommunikaation välineitä varsinkin pitkälle koulua käyneille. Osaksi tähän liittyi myös se, että nuorten keskuudessa kirjojen lukeminen oli yleisempää kuin vanhempien keskuudessa. Tyttöjen ja naisten poikia ja miehiä yleisempi ja aktiivisempi lukemisharrastus erottui selvemmin kuin ennen.

1990-luvun alun suomalaiset lukivat tietokirjoja yhtä yleisesti kuin romaaneja. Aatteellisten tietokirjojen suosio oli kuitenkin vähentynyt. Viihteellisen kirjallisuuden lukijoiden osuus oli hieman pienempi kuin kymmenen vuotta aikaisemmin, mutta runojen lukijoiden osuus pysyi ennallaan. Ulkomaisen kirjallisuuden harrastus oli sitä yleisempää, mitä "modernimmasta" lukijaryhmästä oli kysymys.

Myös nais- ja mieskirjailijoiden teosten lukeminen erotti lukijaryhmiä toisistaan. Kirjailijan sukupuolella oli suurempi merkitys luettavaa valitseville miehille kuin naisille. Kuten ennenkin, naisten keskuudessa oli yleisempää lukea kummankin sukupuolen kirjailijoiden teoksia. Miehet lukivat yleisemmin pelkästään miesten kirjoittamia kirjoja kuin naiset pelkästään naisten kirjoittamia teoksia. Miesten mielikirjailijat olivat melkein poikkeuksetta miehiä, kun sen sijaan naisten mielikirjailijoissa oli sekä miehiä että naisia.

Mielikirjailijat ja -kirjat, varsinkin kotimaiset, olivat pitkälti samoja kuin 1980-luvulla. Laajan lukijakunnan suosikkeja vuonna 1991 olivat kotimaiset romaanit, jotka kuvaavat tavallisten suomalaisten arkista elämänmenoa.

Myös historiallisella romaanilla oli vahva asema, ja romantiikka sekä huumori olivat lukijoille tärkeitä kotimaisen mielikirjan kriteerejä.

Ulkomaiset mielikirjasuosikit olivat usein jännitys- ja seikkailuromaneja.

Kirjallisuus piti pintansa, vaikka suomalainen mediaympäristö muuttui 1980-luvulla. Tekniset uudistukset muuttivat ennen kaikkea sähköisen viestinnän organisaatiota Suomessa. (Tarkemmin, ks. Liikkasen artikkelit tässä kirjassa)

Viestintäteknologian uudet innovaatiot vaikuttivat erityisesti nuorten ajankäyttöön ja harrastuksiin. Vuoden 1991 vapaa-aikatutkimuksen tulosten mukaan 20–24-vuotiaiden päivittäinen televisionkatseilu lisääntyi enemmän kuin minkään muun ikäryhmän. Pojat ja nuoret miehet innostuivat muita enemmän audiovisuaalisesta teknologiasta ja sen tarjoamista uusista osallistumismahdollisuuksista, esimerkiksi tietokoneista erilaisine ohjelmineen ja peleineen. (Ks. Liikkanen tässä kirjassa ss. 59–60.)

Onkin oletettavissa, että aiempaa monipuolisempi "sähköinen kuva" vähensi osaltaan poikien ja nuorten miesten lukemisharrastusta.

Seuraavien vuosikymmenten pojat ja nuoret miehet voivat kuitenkin olla jälleen erilaisia. Kirjojen lukemista tutkittaessa on siten myös jatkossa kiinnitettävä huomiota *koko* mediaympäristöön ja sen mahdollisiin muutoksiin.

Lukemisharrastuksen yleisyyttä ja suuntautumista koskevat tiedot osoittavat myös, että Suomessa kirjat ja kirjakulttuuri ovat kiistanonta "kulttuuripääomaa" ja vielä sellaista pääomaa, joka ei erottele jyrkästi käyttäjiä. Kirjallisuuden harrastuksen luokkarajat näyttävät lisäksi liudentuneen jonkin verran.

Näihin päiviin saakka Suomessa on ollut hyvä kirjoittaa, kääntää, kustantaa, myydä ja antaa lainaksi kirjoja. Pohjoismaisena hyvinvointivaltiona Suomessa on tuettu julkisin varoin kirjallisuutta ja sen harrastusta. Suomessa on toimittu sen arvopäämäärän mukaan, että kulttuuriympäristö tuotetaan *yhdessä*.

Kirjallisuuden kustantajat ovat julkaisseet teoksia, jotka myyvät hyvin, mutta myös kirjoja, joiden menekin on tiedetty jäävän pieneksi. Kustantajat ovat muistaneet harrastuksiltaan erilaisia lukijoita.

Myös valtio ja kunnat ovat tukeneet kirjallisuutta. Lapset oppivat koulussa lukemaan, maassa on erinomainen yleisten ja tieteellisten kirjastojen verkko, kirjailijat ja kääntäjät saavat apurahoja ja kustantajat tuotantotukea. Yliopistoissa tutkitaan kirjallisuutta.

Jatkossakin kirjallisuus ja sen harrastaminen edellyttävät myötämieltä *sekä* kustantajilta *että* julkiselta sektorilta. Sanasta ei voi tinkiä. Kirjallisuus on osa sitä kulttuuriympäristöä, joka on tuotettava yhdessä.

Lähteet

- Eskola, Katarina (1979): Suomalaiset kirjanlukijoina. Tammi, Helsinki.
- Eskola, Katarina (1990): Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon. Tammi, Helsinki.
- Eskola, Katarina (1992): Yhdenmukaistuuko Euroopan kulttuuri. Mikä kirja kainalossa lähemme Eurooppaan? Teoksessa Blom, Leena & Leminen, Mirja (toim.): Kulttuurin tuulia ja teitä. Äidinkielenopettajain liiton vuosikirja XXXIX, Helsinki.
- Eskola, Katarina (1993): Are Finns cultural bridge-builders between their neighbouring countries? Remarks on the reception of Nordic, Baltic and Russian literature in Finland. Teoksessa Laitinen, Markku & Mannila, Simo (toim.): Building Bridges. Proceedings on Nordic and Baltic Literature. Suomen Arvostelijain Liitto, Helsinki.
- Eskola, Katarina & Linko, Maaria (1986): Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuuriliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä. Tammi, Helsinki.
- Jokinen, Kimmo (1987): Ostajat, lukijat, arvioijat, tukijat. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 5, Jyväskylä.
- Kulttuuritilasto 1977 (1978). Tilastollisia tiedonantoja 60. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kulttuuritilasto 1981 (1984). Tilastollisia tiedonantoja 73. Tilastokeskus, Helsinki.
- Liikkanen, Mirja (1989): Joukkoviestintien käyttö 1980-luvulla. Julkaisussa Joukkoviestintätilasto. Kulttuuri ja viestintä 1989:3. Tilastokeskus, Helsinki.
- Linnakylä, Pirjo (1992): Kansallisista juurista kansainväliseen osaamiseen. Teoksessa Blom, Leena & Leminen, Mirja (toim.): Kulttuurin tuulia ja teitä. Äidinkielenopettajain liiton vuosikirja XXXIX, Helsinki.
- Niemi, Iiris & Pääkkönen, Hannu (1989): Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Tutkimuksia 153. Tilastokeskus, Helsinki.
- Sauri, Tuomo (1993): Joukkoviestinnän rakenteita 1980-luvulta 1990-luvulle. Kulttuuri ja viestintä 1993:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Statistical Yearbook 1992 (1992). Unesco, Paris.
- Suomen Kustannusyhdistyksen tuotanto- ja myyntitilastot.
- Tilastotietoja yleisistä kirjastoista vuonna 1991 (1992). Opetusministeriö, Helsinki.

Sanoma- ja aikakauslehtien lukeminen

Tuomo Sauri

Lukemisen muutosten yleispiirteet muista tutkimuksista

Artikkelissa tarkastellaan lehtien lukemista ja siinä kymmenen vuoden periodilla tapahtuneiden muutosten peruspiirteitä Tilastokeskuksen vuosien 1991 ja 1981 vapaa-aikatutkimusten poikkileikkausaineistoihin perustuen. Aluksi tarkastellaan kuitenkin lyhyesti lukemisen muutosten yleispiirteitä muun tutkimustiedon valossa.

Lehtien käytön muutostrendejä voidaan seurata jopa vuosittain. Levikkitiedot tuottaa Levikintarkastus Oy ja Kansallisen mediatutkimuksen (KMT) lehtikoh- taisten lukijamäärien mittauksen toimeksiantajana on Levikintarkastus Oy:n Medialautakunta, johon kuuluvat mainosvälineiden, mainostajien ja mainostoimis- tojen edustajat.

Vuosittaisten levikintarkastusten ja KMT:n ohella on muita, harvemmin ilmesty- viä lukemistutkimuksia. Sanomalehtien Liitto esimerkiksi teettää muutaman vuoden välein selvityksiä aikuislukijoista ja erikseen nuorten lukutottumuksista. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimukset sisältävät muun ohella tietoja lukemi- sesta (ks. esim. Niemi & Pääkkönen 1992). KMT:n nk. intermediatutkimusten yksi keskeinen osa on lehtien lukuaikojen ja lukijamäärien mittaaminen.

Levikkinsä tarkastuttaa lähinnä lehdistön se osa, jolle mainonta on tärkeä tulon- lähde. Tarkastettu levikki ja lukijakuntatutkimukset ovat lehdille muun ohessa eräs väline osoittaa asemansa mainosmarkkinoilla.

Levikintarkastustietoja ja KMT:n lukijamäärämittauksia koskevat samat mah- dollisuudet ja rajoitukset: kyse on rajatusta määrästä nimettyjä lehtiä, tiedot ovat lehtikohtaisia, yli vuosien ulottuvassa tarkastelussa on aina harkittava, vakioi- daanko lehtinimikkeet vai jätetäänkö niiden vuosittainen vaihtelu huomiotta, päällekkäisluke- mista ei eritellä.

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisun "Vapaa-aika numeroina 2: kirjojen ja lehtien lukeminen, kirjastos- sa käyminen. *Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 4/1993*" taulukoita 8–15 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Levikkitiedot on lähes kaikista sanomalehdistä, mutta vain osa lehdistä tarkistuttaa lukijamääränsä (esim. 28 lehteä maamme kaikkiaan 241 sanomalehdestä vuonna 1991). Aikakauslehtien sekä levikki- että lukijamäärämittaukset kattavat lehtinimikkeistä vain pienen mutta levikki- ja lukijaosuuksilla mitaten toki keskeisimmän osan aikakauslehdistöstä. (Esim. vuoden 1991 lukijamäärämittauksessa oli mukana noin 70 lehteä maamme kaikkiaan noin 2 500 vähintään neljä kertaa vuodessa ilmestyvästä aikakauslehdestä.)

Pääsääntöisesti lehtien lukijamäärät ovat levikkejä huomattavasti isompia tai jopa moninkertaisia. Onhan hyvin yleistä, että yhtä tilattua lehden numeroa lukee useampi kuin yksi ihminen.

Ainakin osittain levikkejä ja lukijamääriä koskevat luvut "elävät omaa elämäänsä", sillä levikin kasvu ei välttämättä kasvata lukijamääriä ja kääntäen lukijamäärän kasvu ei välttämättä edellytä levikin kasvua. Näin esim. kotitalouksien keskikoon pienenemisen niiden määrän samanaikaisesti kasvaessa (kuten Suomessa on tapahtunut) voitaisiin ajatella vaikuttavan lisäävästi levikkeihin lukijamäärien säilyessä ennallaan tai mahdollisesti supistuessakin.

Sanomalehdistön osalta levikintarkastustiedot osoittavat yhteislevikin kasvaneen tasaisesti koko 1980-luvun ajan. 1990-luvun alussa yhteislevikki on jonkin verran laskenut – ilmeisesti ainakin osittain talouslaman vaikutuksesta. (Levikkitrendeistä ks. esim. Sauri 1993.) Vuosia 1986–91 koskevat KMT:n lukijamäärätiedot puolestaan näyttävät sanomalehdille pientä nousua tarkastelujakson aikana. Muutokset olivat kuitenkin aika vähäisiä ja lukijamäärät levikkikappaletta kohden eivät juuri muuttuneet. (Erämetsä 1992.)

Aikakauslehdistön levikkিতiedot kertovat yleis- ja perhelehtien sekä naistenlehtien levikkien pääsääntöisesti kasvaneen 1980-luvun alkupuolella mutta kääntyneen laskuun vuosikymmenen lopulla. Erikoisaikakauslehtien ja ammattilehtien yhteislevikit kasvoivat koko 80-luvun. (Joukkoviestintätilasto 1991; Sauri 1993.) Lukijamäärätiedot 1985–91 puolestaan osoittavat yleis- ja perhelehdille, naistenlehdille sekä – ehkä hieman yllättäen – myös harraste- ja erikoislehdille lukijamäärien selvästi laskevaa trendiä. Asiakaslehtien ja ammatti/järjestölehtien lukijamäärät sen sijaan säilyivät aika vakaina ja hiveneren nousuvoittoisina tarkastelujaksolla. Levikkikappalekohtaiset lukijamäärät laskivat selvästi lähes kaikissa aikakauslehtiryhmissä. (Erämetsä 1992.)

Lukemisen muutokset vapaa-aikatutkimuksissa

Riittävän isoihin otoksiin perustuvat poikkileikkaustiedot ovat tarpeen lehtien lukemisen muutosten kuvausta täsmentämään ja avartamaan. Seuraavassa eritelävissä Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten tiedoissa lehtien lukemisen kuvaus ei rajaudu joihinkin määrättyihin lehtinimikkeisiin tai lehdistön osiin, vaan

mukana ovat periaatteessa kaikki niin kotimaiset kuin ulkomaisetkin eri tyyppiset lehdet, kunhan niillä vain on lukijoita Suomessa.

Vapaa-aikatutkimusten tiedot vuosilta 1981 ja 1991 antavat lukemisen muutosten suurista linjoista pääosin samansuuntaisen kuvan kuin edellä on esitetty leikki- ja lukijamääräselvityksiin nojautuen. Mutta monin osin kuva täsmentyy.

Sanomalehtien osalta vuoden 1991 tutkimuksessa selvitettiin säännöllisesti luettujen lehtien määrää ("lukee yhtä, kahta, kolmea, neljää tai useampaa lehteä") sekä lukemisuseutta ("päivittäin, useita kertoja viikossa, noin kerran viikossa, vähintään kerran kuukaudessa, harvemmin, ei koskaan"). Tiedot ovat pääosin vertailukelpoisia vuonna 1981 suoritetun edellisen vapaa-aikatutkimuksen (ks. Kulttuuritalo 1981) tulosten kanssa. Erikseen kysyttiin lehtien lukemista työpaikalla.

Aikakauslehdistä selvitettiin lukemisuseus lehtityypeittäin ("lukee vähintään kerran viikossa/kuukaudessa/vuodessa, harvemmin, ei koskaan") sekä säännöllisesti seuratut lehtinimikkeet. Seuraavassa keskitytään aikakauslehtien säännöllisiin lukijoihin eli niihin, jotka lukevat vähintään kerran viikossa ("viikkolukijat") tai vähintään kerran kuukaudessa aikakauslehtiä ("kuukausilukijat").

Aikakauslehtiä tarkastellaan myös lehtityypeittäin. Tutkimuksessa käytetty perusluokitus on seuraava: yleis- ja perhelehdet, naistenlehdet, miestenlehdet, nuorisolehdet, harrastelehdet, kulttuurilehdet, sarjakuvalehdet, ammatti/järjestö- ja tieteelliset lehdet sekä asiakaslehdet. Myös lehtityypittaiset tiedot ovat vertailukelpoisia vuoden 1981 vapaa-aikatutkimuksen tulosten kanssa sillä rajoituksella, että lukemisen muutosta kuvatessa yleis- ja perhelehdet joudutaan niputtamaan yhteen asiakaslehtien kanssa ja harrastelehdet kulttuurilehtien kanssa. (Rajoitukset johtuvat vuoden 1981 tutkimuksessa käytetystä suppeammasta lehtiluokituksesta.) Aikakauslehtien lukemista on vuoden 1991 tutkimuksen lehtinimikekohtaisista tiedoista mahdollista eritellä tarkempiinkin lehtityyppeihin. (Koskee ennen kaikkea harraste-, kulttuuri- ja ammatti/järjestölehtiä.)

Lehtien lukemista eritellään pääsääntöisesti 15 vuotta täyttäneiden osalta. 10–14-vuotiaita tarkastellaan vain erikseen mainiten.

Sanomalehdet

Suomessa sanomalehtien säännöllinen seuraaminen on niin yleistä, että lukemisen väestöryhmittäinen erittely on lähes turhaa. Vapaa-aikatutkimuksen aivan nuorimpia (10–14-vuotiaita) vastaajia lukuunottamatta sanomalehtiä lukevat säännöllisesti lähes kaikki, iästä ja väestöryhmästä riippumatta. Näin on ollut jo pitkään. (Lehtien lukemisen yleisyydestä 1960- ja 70-luvuilla ks. esim. Littunen & Sinkko 1975.) Myös lukemisessa kymmenen vuoden periodilla (vuodesta 1981 vuoteen 1991) tapahtuneet muutokset ovat varsin pieniä.

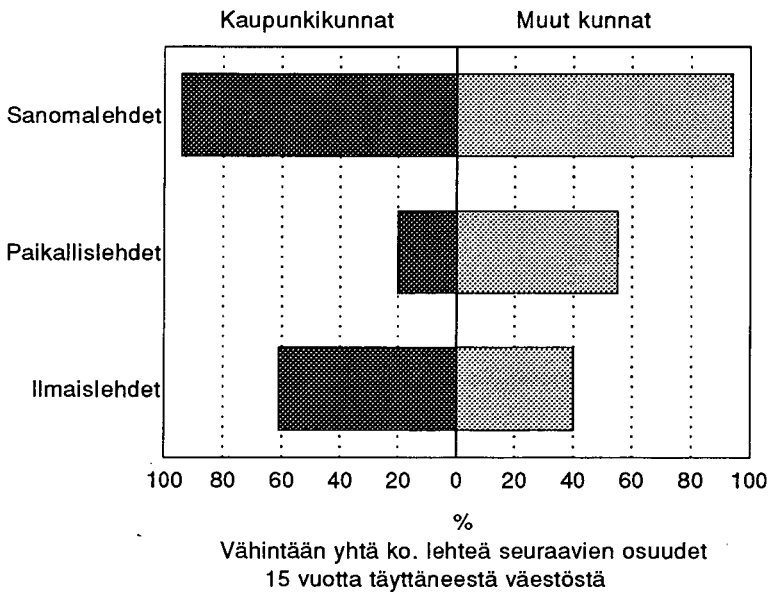
Sanomalehdet oli tässä tutkimuksessa ryhmitelty ilmestymistiheyden mukaan 7–3-päiväisiin sanomalehtiin ja 2–1-päiväisiin lehtiin, jotka useimmin ovat suhteellisen pienillä paikkakunnilla ilmestyviä nk. paikallislehtiä. Myös ilmaisjakelehtien lukemisen yleisyys selvitettiin.

7–3 päiväisten sanomalehtien säännöllisiin lukijoihin kuuluu 94 prosenttia kaikista vähintään 15-vuotiaista. Lisäksi tasan puolet seuraa säännöllisesti kahta tai useampaa lehteä. Säännöllisiä lukijoita on suurin piirtein yhtä suuret osuudet eri väestöryhmissä ja niin maalla kuin kaupungeissakin (kuvio 1). Kaikkinensa väestöryhmittäiset vaihtelut ovat pieniä. Säännöllisten lukijoiden osuus on samalla tasolla kuin kymmenen vuotta aiemmin: tutkimusten vastaajista 96 prosenttia vuonna 1981 ja 94 prosenttia vuonna 1991 ilmoittautui 7–3-päiväisten sanomalehtien säännöllisiksi lukijoiksi.

2–1-päiväiset lehdet ovat pääosin paikallislehtiä. Ne ovat voittopuolisesti pienten paikkakuntien ja maaseudun media, vaikka niillä on lukijakuntansa myös suuremmilla paikkakunnilla ja omien varsinaisten levikkialueidensa ulkopuolella (vrt. Aikuisväestön suhtautuminen...1991; paikallislehtien ns. kaukolukijoista ks. Paikallislehti 2 000 -tutkimusraportti). Paikallislehtien lukemisen yleisyys on käänteisessä suhteessa ikään. Toisin sanoen niitä luetaan keskimääräistä enemmän vanhemmissa ikäryhmissä. Paikallislehtien lukijat seuraavat lähes poikkeuksetta vain yhtä paikallislehteä.

Kuvio 1.

Sanoma-, paikallis- ja ilmaisjakelehtien lukeminen kuntatyyppin mukaan vuonna 1991

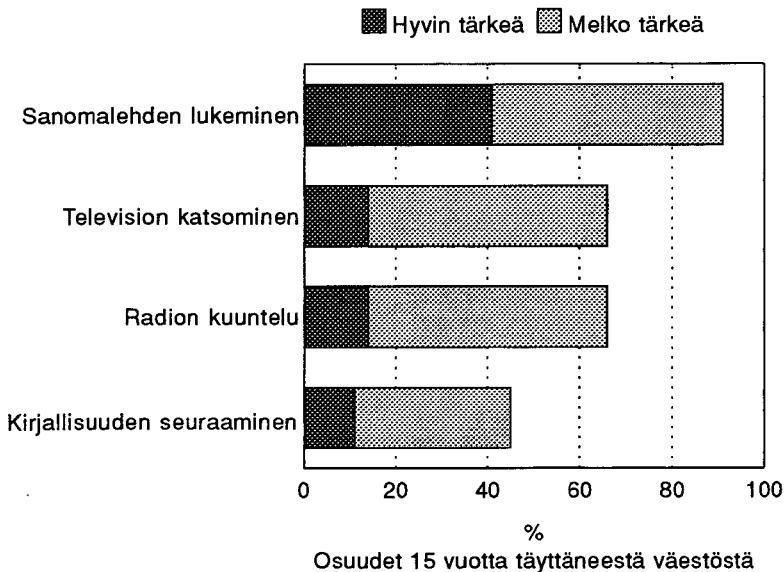

Ilmaislehdet ja niiden seuraaminen puolestaan ovat selvästi tyypillisempiä kaupungeissa ja suuremmilla paikkakunnilla. Toisaalta pääkaupunkiseudulla ilmaisjakelulehtien säännöllinen lukeminen on selvästi harvinaisempaa (49 %) kuin kaupungeissa keskimäärin (61 %).

Sanomalehtien säännöllinen lukeminen on yleensä päivittäistä lukemista. 94 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä lukee sanomalehteä/lehtiä päivittäin tai useita kertoja viikossa (päivittäin 85 %, useita kertoja viikossa 9 %). 10–14-vuotiaistakin 65 prosenttia lukee päivittäin tai useita kertoja viikossa ja 15–19-vuotiailla vastaava osuus on jo 86 prosenttia.

Viime vuosina huolta ovat herättäneet tutkimustulokset sanomalehtien lukemisaktiivisuuden selvästä laskusta nuorten joukossa. (Yhteenvedona näistä tutkimustuloksista ks. Sanomalehtien Liiton Nuorisotutkimus IV.) Vapaa-aikatutkimusten tulokset eivät juuri anna tukea tällaiselle trendille. Esimerkiksi 7–3-päiväisten lehtien säännöllisten nuorisolukijoiden osuudet ovat säilyneet samalla tasolla kuin 80-luvun alussa. Noin kolme neljästä 10–14-vuotiaasta kuului säännöllisiin lukijoihin niin 90-luvun alussa kuin kymmenen vuotta aiemminkin. 15–19-vuotiaista säännöllisiä lukijoita on noin yhdeksän kymmenestä (91 % vuonna 1981, 88 % vuonna 1991).

Kuvio 2.
Eräiden viestintävälineiden tärkeys

Sanomalehtien lukemista myös pidetään tärkeänä. Vuoden 1991 tutkimuksen vastaajia pyydettiin arvioimaan lukuisten vapaa-aikaan liittyvien asioiden tärkeyttä tai yhdentekevyyttä omassa vapaa-ajassaan. Luetteloon sisältyivät mm. sanomalehtien, kirjallisuuden, television ja radion seuraaminen (mutta valitettavasti ei aikakauslehtien lukeminen). – On huomattava, että tässä vastaajia ei pyydetty vertaamaan eri välineitä tärkeyden kannalta toisiinsa tai vertailemaan niitä keskenään esim. tiedon välittäjinä, kuten usein on tapana tehdä. Kyse on pikemminkin näiden välineiden (ja muiden asioiden, joita tässä luvussa ei käsitellä) yleisestä merkityksestä "omassa elämässä". Suhteessa muihin mainittuihin viestintävälineisiin sanomalehti pärjää vertailussa hyvin. Sanomalehtien lukemista piti erittäin tai melko tärkeänä 91 prosenttia, television katsomista 66 prosenttia, radion kuuntelua samoin 66 prosenttia ja kirjallisuuden seuraamista 45 prosenttia. (Kuvio 2.)

Myös nuorilla sanomalehti menee tärkeydessä muiden viestinten edelle. 15–19-vuotiaista 82 prosentille sanomalehtien lukeminen oli erittäin tai melko tärkeää, television katselu 73 prosentille, radion kuuntelu 56 prosentille ja kirjallisuuden seuraaminen 44 prosentille.

Eri ikäryhmien erilaisiin sanomalehtien lukutottumuksiin viittaa se, että ikä on selvän erottelija sanomalehtien lukemisessa työpaikalla. Työssä käyvät nuoret lukevat vanhempia selvästi useammin sanomalehteä työpaikalla, ja lukeminen käy systemaattisesti harvinaisemmaksi iän lisääntyessä. 15–24-vuotiaista 63 prosenttia lukee työpaikalla sanomalehtiä, kun 55–64-vuotiailla vastaava osuus on enää 35 prosenttia. Sanomalehtiä työpaikalla lukevien osuus on kokonaisuutena suurin piirtein ennallaan (48 prosenttia vuonna 1981, 52 prosenttia vuonna 1991).

Kaiken kaikkiaan 98 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä suomalaisista seuraa säännöllisesti ainakin yhtä sanoma-, paikallis- tai ilmaislehteä. Osuus on täsmälleen sama kuin 10 vuotta aiemmin. Valtaosa heistä (86 %) seuraa vähintään kahta lehteä. Tämäkin osuus on säilynyt ennallaan, vaikka useita lehtiä (vähintään neljää lehteä) seuraavien osuus onkin hivenen laskenut. Lasku kohdistuu paikallis- ja ilmaisjakelulehtiin, sillä vähintään neljää 7–3-päiväistä lehteä lukevien osuus ei ole laskenut.

Aikakauslehdet

Myös aikakauslehtiä lukevat lähes "kaikki" mutta aikakauslehtien lukeminen on lehtityypeittäin eriytyneempää kuin sanomalehtien lukeminen. Seuraavassa tarkastellaan aikakauslehtien säännöllistä lukemista ja siinä tapahtuneita muutoksia "kuukausilukijoita" ja "viikkolukijoita" kuvaavien lukujen avulla ("lukee aikakauslehteä/lehtiä vähintään kerran kuukaudessa/viikossa").

Aikakauslehtien kokonaistavoittavuus tai kokonaispeitto vähintään kerran kuukaudessa aikakauslehtiä lukevien osuudella mitattuna on jopa hivenen kasvanut 80-luvun alusta. Kuukausilukijoita oli 93 prosenttia vuonna 1981 ja 97 prosenttia vuonna 1991; harvemmin kuin kerran kuussa mutta vähintään kerran vuodessa lukevista kertyy lukijoita vain prosentin verran lisää. (Kuvio 3.)

Toisaalta keskimääräinen lukemisuseus on harventunut. Vähintään kerran viikossa aikakauslehtiä lukevia oli 15 vuotta täyttäneistä vuonna 1991 kymmenen prosenttiyksikköä vähemmän kuin 80-luvun alussa: osuus oli 79 % vuonna 1981 mutta enää 70 % vuonna 1991. (Kuvio 4.) Viikkolukijoiden osuudet ovat laskeet systemaattisesti kaikissa ikä- ja sosiaaliryhmissä. Suurin lasku on tapahtunut alle 20-vuotiaiden nuorten joukossa. Vähennystä on viitisentoista prosenttiyksikköä 15–19-vuotiailla ja parikymmentä prosenttiyksikköä 10–14-vuotiailla.

Viikkolukijoiden osuuden lasku johtunee ainakin osittain siitä, että lukemisessa on tapahtunut selvä siirtymä yleisaikakaus- ja perhelehdistä sekä naistenlehdistä, joista suurin osa ilmestyy kerran viikossa, sellaisiin lehtityyppeihin jotka pääsääntöisesti ilmestyvät kerran kuukaudessa tai harvemmin (lähinnä nk. erikoisai- kkaus- ja harrastelehdet).

Yleisaikakaus- ja perhelehtiä sekä yleisaikakauslehtityyppejä asiakaslehtiä (esim. Pirkkaa) vähintään kerran kuussa lukevien osuus (91 %) vuonna 1991 oli hieman korkeampi kuin vuonna 1981 (86 %). Vähintään kerran viikossa näitä lehtiä lukevien osuus on sen sijaan kymmenessä vuodessa pudonnut keskimäärin viisitoista prosenttiyksikköä (1981: 64 %, 1991: 49 %). Yli kahdenkymmenen prosenttiyksikön pudotus on tapahtunut ylempien toimihenkilöiden ja opiskelijoiden/koululaisten ryhmissä. Uskollisimpia yleisaikakauslehtien viikkolukijoita puolestaan ovat maatalousväestö, työntekijät ja eläkeläiset.

Yleis- ja perhelehtien lukemista selvitettiin vuonna 1991 myös erikseen, siis ilman asiakaslehtiä. Tuloksena oli, että kolme neljästä (77 %) lukee yleis- ja perhelehtiä vähintään kerran kuukaudessa ja hieman alle puolet (45 %) vähintään kerran viikossa. Joka kymmenes ilmoittaa, ettei lue näitä lehtiä koskaan. Viikkolukijoiden osuus on pienin ylempien toimihenkilöiden keskuudessa. Työntekijät ja maatalousväestö sen sijaan kuuluvat keskimääräistä useammin näiden lehtien viikkolukijoihin.

Vastaavasti selvitettiin erikseen *asiakaslehtien* lukemista. Asiakaslehtiä lukee samoin kolme neljästä (74 %) vähintään kerran kuukaudessa mutta viikoittain vain noin joka kymmenes (9 %). Alemmat toimihenkilöt, palvelutyöntekijät ja maatalousväestö kuuluvat keskimääräistä useammin asiakaslehtien säännöllisiin lukijoihin. Reilu kymmenesosa suomalaisista ei lue koskaan asiakaslehtiä.

Naistenlehtien lukeminen on tutkimuksen mukaan vähentynyt sekä kuukausi- että viikkotasolla. Erityisesti viikkolukijoiden osuudet ovat laskeneet selvästi. Kaikista 15 vuotta täyttäneistä miehistä ja naisista naistenlehdet tavoittavat viikossa enää noin neljänneksen (26 %), kun 80-luvun alussa vastaava osuus oli 40 prosenttia. Naisista "omia" lehtiään lukee viikoittain enää runsas kolmannes (38 %). Kymmenen vuotta aiemmin viikkolukijoihin kuului vielä selvästi yli puolet (57 %) naisista. Viikkolukijoita on jonkin verran keskimääräistä enemmän naispuolisten alempien toimihenkilöiden ja yrittäjien ryhmissä. Kuukausilukijat ovat jopa lisääntyneet maatalousväestössä.

80-luvun alussa miehistä oli lähes neljännes (23 %) naistenlehtien viikkotaislukijoita. 90-luvulle tultaessa osuus oli puolta pienempi (12 %).

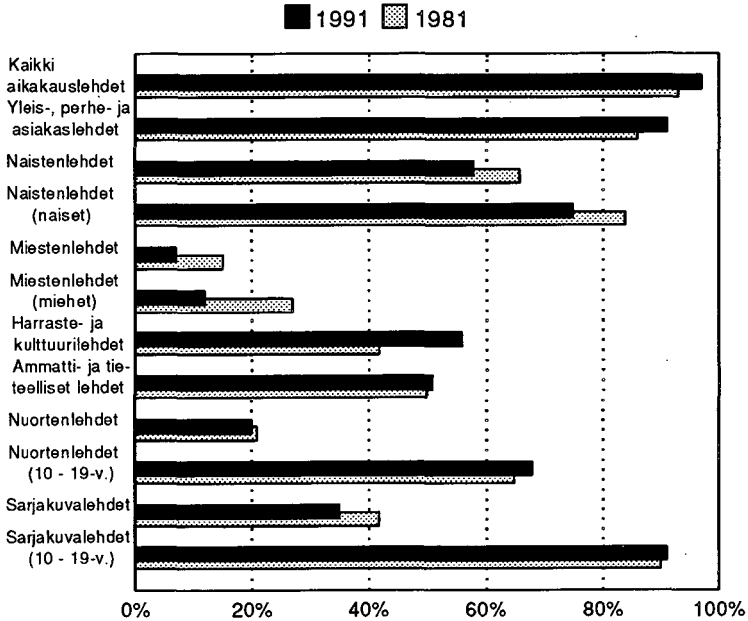
Miestenlehtien kuukausilukijoiden osuudet ovat pudonneet puoleen kymmentä vuotta aikaisemmista luvuista ja viikkotaislukijoiden osuudet sitäkin enemmän. 80-luvun alussa noin joka neljäs mutta vuonna 1991 enää noin joka kahdeksas mies kuului miestenlehtien kuukausilukijoihin. Osuudet ovat pudonneet suhteellisesti eniten toimihenkilöiden sekä opiskelijoiden joukossa, mutta vähennys on erittäin tuntuva myös muissa ryhmissä. Viikkolukijoiden määrä on enää yksi prosentti miehistä. Miestenlehtien säännöllinen seuraaminen on ollut naisten joukossa harvinaista ja näyttää nyt vähentyneen aivan marginaaliseksi. Ilmeisen kukoistavat seksivideomarkkinat lienevät tärkein syy tämän lehtiryhmän heikkoon menestymiseen.

Nuorisolehtien lukeminen keskittyy luonnollisesti lähinnä 10–19-vuotiaiden piiriin. Kuukausilukijoiden määrä on säilynyt samalla tasolla 80-luvun alkuun verrattuna. Noin kaksi kolmesta tämän ikäisestä nuoresta (68 %) kuuluu kuukausilukijoihin. Osuus näyttäisi hivenero kasvaneen 80-luvun alusta. Viikkolukijoita nuortenlehdet näyttävät saaneen myös jonkin verran lisää. Noin neljännes 10–19-vuotiaista kuului ja kuuluu viikkolukijoihin. Seuraavasta ikäryhmästä eli 20–24-vuotiaista enää neljännes on nuortenlehtien kuukausilukijoita ja viitisen prosenttia viikkolukijoita.

Harrastus- ja kulttuurilehdet näyttävät vapaa-aikatutkimuksen tulosten mukaan olevan "voittajia". Viikkolukijoiden määrä on ennallaan (runsaat 10 prosenttia) mutta kuukausilukijoiden määrä on kymmenessä vuodessa kasvanut noin 15 prosenttiyksiköllä: 42 prosentista 56 prosenttiin. Säännöllisten lukijoiden osuudet ovat kasvaneet näiden lehtien perinteisissä lukijaryhmissä, toimihenkilöiden ja opiskelijoiden piirissä. Mutta vielä selvemmin osuudet ovat kasvaneet yrittäjien ja työntekijöiden ryhmissä. Tuotantotyöntekijöiden joukossa kuukausilukijoiden osuus on kasvanut jopa 25 prosenttiyksikköä.

Kuvio 3.

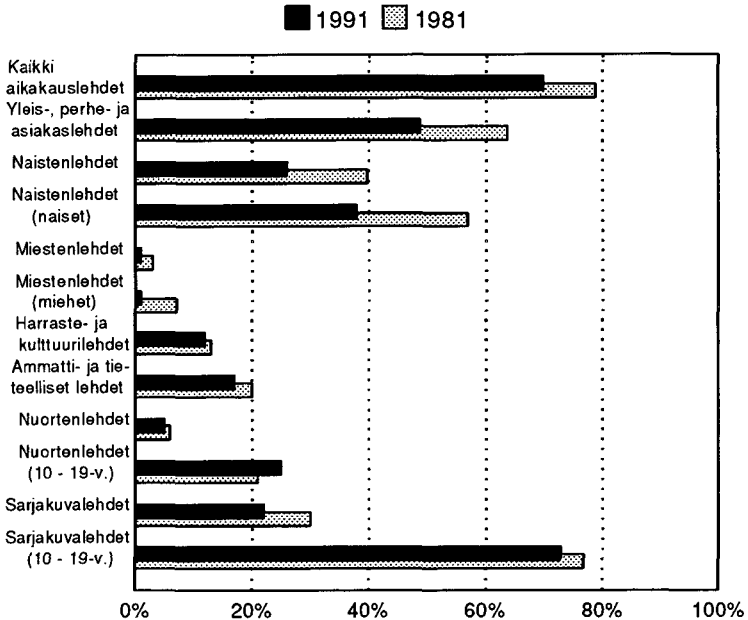
Aikakauslehtien lukeminen lehtityypin mukaan vuosina 1991 ja 1981: Kuukausilukijat (= lukee vähintään kerran kuukaudessa)

Tiedot 15 v. täyttäneestä väestöstä paitsi nuortenlehtien ja sarjakuvaleht. osalta 10 v. täytt.

Kuvio 4.

Aikakauslehtien lukeminen lehtityypin mukaan vuosina 1991 ja 1981: Viikkolukijat (= lukee vähintään kerran viikossa)

Tiedot 15 v. täyttäneestä väestöstä paitsi nuortenlehtien ja sarjakuvaleht. osalta 10 v. täytt.

Näiden lehtien lukeminen ja lukemisen kasvu keskittyvät nuorempiin ikäryhmiin: 15–44-vuotiaista yli 70 prosenttia kuuluu harrastus- ja kulttuurilehtien kuukausilukijoihin.

Kulttuuri- ja taidelehtien niputtaminen samaan kategoriaan harrastuslehtien kanssa on hieman keinotekoinen ratkaisu, sillä ensin mainittujen lukeminen on silttenkin suhteellisen harvojen harrastus. Kuukausilukijoita on alle kymmenesosa 15 vuotta täyttäneistä ja viikkolukijoita vain prosentti. Ehkä yllättäen näiden lehtien säännöllisen seuraamisen yleisyydessä ei ole eroa miesten ja naisten välillä. Kulttuurilehtien selvästi tyypillisin kuukausilukija on ylempi toimihenkilö (17 %), mutta yleistäen voidaan kuitenkin sanoa, että niiden lukeminen ei ole kovin selvästi sosiaaliryhmittäin eriytynyttä. Taiteista ja kulttuurista kiinnostuneita löytyy muista sosiaaliryhmistä (maatalousväestöä ja eläkeläisiä lukuunottamatta) suhteellisen tasaisesti noin kymmenen prosentin osuudet.

Ammatillisten ja tieteellisten lehtien lukemisen yleisyys on suurin piirtein samalla tasolla kuin kymmenen vuotta aiemmin. Kuukausilukijoiden määrä on ennallaan (51 % vuonna 1991). Viikkolukijoiden osuus on hivenen laskenut (17 %). Tämä näyttää johtuvan siitä, että miehet ovat harventaneet ammattilehtien lukemista. Viikkolukijoita on enää viidennes (20 %) miehistä, kun 80-luvun alussa osuus oli yli neljännes (27 %). Naisilla ammattilehtien lukemisen yleisyydessä ja lukemisuseudessa ei ole tapahtunut muutoksia. Naisista noin joka kymmenes on ammatti- tai tieteellisten lehtien viikkolukija.

Sarjakuvalehtiä lukevat tietenkin eniten lapset ja nuoret. Viikkolukijoita on 10–14-vuotiaista 85 prosenttia ja 15–19-vuotiaista 60 prosenttia. Sarjakuvalehtien lukeminen on kuitenkin suhteellisen yleistä vanhemmissakin ikäryhmissä. Esimerkiksi 35–44-vuotiaista kuukausilukijoita on vielä lähes kolmannes (30 %).

Walt Disneyn sarjakuvien suosio on kaikissa ikäryhmissä ylitse muiden. Mutta muiden lastensarjakuvien ja myös seikkailu- ja toimintasarjakuvien suosio näyttää vapaa-aikatutkimusten tulosten mukaan suorastaan romahtaneen. Esim. 10–14-vuotiaiden joukossa muita lastensarjakuvia lukevien osuus on pudonnut yli puolesta (57 %) runsaaseen neljännekseen (28 %) ja seikkailu/toimintasarjakuvien kahdesta kolmasosasta (65 %) alle viidennekseen (18 %) kymmenessä vuodessa. Videoiden ja tietokonepelien yleistymisen vaikutus lienee tässä ilmeinen. Ns. laatusarjakuvien lukijat ovat useimmin opiskelijoita/koululaisia tai ylempiä toimihenkilöitä.

Lähteet

- Aikuisväestön suhtautuminen sanomalehtiin ja muihin tiedotusvälineisiin 1991 (1991). Sanomalehtien Liitto/Marketing Radar. (moniste)
- Erämetsä, Harri (1992): Lukijatutkimukset ennakoivat painoviestinnän kehitystä. KMT-iltapäivä 16.1.1992. (moniste)
- Joukkoviestintätilasto 1991 (1991). Kulttuuri ja viestintä 1991:2. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kulttuuritilasto 1981 (1984). Tilastollisia tiedonantoja nro 73. Tilastokeskus, Helsinki.
- Littunen, Yrjö & Sinkko, Risto (toim.) (1975): Yhteiskunnallinen tieto ja tiedotustutkimus. Weilin+Göös, Tapiola.
- Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu (1992): Vuotuinen ajankäyttö. Tutkimuksia 183. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nuorisotutkimus IV (1991). Nuoret – sanomalehti – opetus. Sanomalehtien Liitto.
- Paikallislehti 2000 (1991). Tutkimusraportti. Paikallislehtien Liitto/Gallup-Media.
- Sauri, Tuomo (1993): Joukkoviestinnän rakenteita 1980-luvulta 1990-luvulle. Kulttuuri- ja viestintä 1993:1. Tilastokeskus, Helsinki.

Televisio, video, kotitietokoneet ja radio - sähköisen kuvan ja uusien ilmaisutapojen läpimurtoja

Mirja Liikkanen

Sähköiset viestimet kodin teknologiana

Tässä artikkelissa tarkastellaan sähköistä viestintää – televisiota, videota, radiota ja kotitietokoneita – vastaanoton ja käytön näkökulmasta. Käytön näkökulmasta katsottuna kaikki nämä välineet sijoittuvat yksityiselle alueelle kotiympäristöön. Niitä voidaankin luonnehtia kodin viestintäteknologiaksi. Muusta kodin teknologiasta ne poikkeavat kuitenkin siinä, että ne, kuten Silverstone & al. toteavat (1992, 15): "tarjoavat, aktiivisesti, vuorovaikutteisesti tai passiivisesti, yhteyksiä kotitalouksien, niiden yksittäisten jäsenten sekä ulkopuolisen maailman välille". Ne ovat siis osa sekä julkista että yksityistä kulttuuria. Suhde julkisen ja yksityisen välillä on teknologian välittämä. Ollessaan osa yksityistä aluetta kodin viestintäteknologian käyttö on myös osa perherakenteita, perhedynamiikkaa ja perheen sisäistä vallankäyttöä. Medioitten sisällöt ovat arjen tärkeitä puheenaiheita – niissä annettuja sisältöjä, tärkeysjärjestyksiä ja tulkintatapoja omaksutaan, niitä vastaan väitellään ja niille annetaan vastatulkintoja. Mediat viihdyttävät, välittävät perheriitoja, eriyttävät maailmankuvia.

Tässä käsiteltäviä välineitä voidaan kutsua kodin teknologiaksi siinäkin mielessä, että ne ovat yleistyessään ja tekniikan parantuessa siirtäneet palkkatyön ulkopuolista arkea ja vapaa-aikaa yhä enemmän kodin seinien sisälle. Tätä on yhteiskuntatutkimuksessa luonnehdittu yksityistymiskehitykseksi. Samalla monien kodin ulkopuolisten toimintojen harrastaminen on viime vuosikymmenien aikana vähentynyt. Kehitys on ollut yhtenäistä koko läntisessä maailmassa. (Ks. esim. Morley 1992.)

Televisiomaiseman avartuminen

1980-luvulla sähköisessä viestinnässä tapahtui varsin suuria muutoksia. Televisiokulttuurin muutoksen keskeisinä indikaattoreina on nähty valinnanvapauden ja yksilöllisyyden lisääntyminen ja julkisen yleisradiotoiminnan merkityksen väheneminen.

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisun "Vapaa-aika numeroina 3: televisio, video, tietokoneet, radio, musiikki. Tilastokeskus. *Kulttuuri ja viestintä 5/1993*" taulukoita 1–20, 25–27 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Useampien televisiovastaanottimien yleistymisen kodeissa on arveltu lisäävän perheen sisäistä valinnanvapautta. Kaukosäätimien on puolestaan ajateltu vähentävän katsojan riippuvuutta kanavasta ja ohjelmasta tekemällä kanavalta toiselle siirtymisen entistä helpommaksi. Myös televisioteknologian paranemisen on arveltu lisäävän television houkuttelevuutta.

Televisiolaitteiden omistus on väestössä edelleen 1980-luvulla lisääntynyt, vuonna 1991 televisio oli omassa asunnossa lähes kaikilla (97 %). Vuosikymmenen alussa vastaava luku oli 93 prosenttia. Eniten televisiottomia oli yli 75-vuotiaissa, mutta heidänkin keskuudessaan vain 10 prosenttia.

1980-luvun taloudellisessa noususuhdanteessa kakkostelevision hankittiin melko runsaasti. Myös kaukosäätimet yleistyivät varsin nopeasti. Vapaa-aikatutkimuksen mukaan yli 40 prosentilla on kotonaan useampi kuin yksi televisio, 70 prosentilla väestöstä on kaukosäädin televisiossaan ja yli 90 prosentilla on väri-televisio. Kaiken kaikkiaan Suomessa on uusi kodinteknologia omaksuttu nopeasti – koteihin ovat 1980-luvulla ilmestyneet uusien televisioiden lisäksi myös videot, tietokoneet, kehittyneemmät äänentoistolaitteet jne.

Kuten jo ajankäyttötutkimus on osoittanut, television katselu lisääntyi 1980-luvulla (Liikkanen 1990, 17). Suunta on sama myös vapaa-aikatutkimuksen perusteella, jossa asiaa tarkastellaan television katsomisen useuden ja perheen katselutapojen avulla.

Osasyinä television katsomisen lisääntymiseen ovat vapaa-ajan hienoinen lisäys ja samalla ohjelmatarjonnan ja kanavien radikaali lisääntyminen 1980-luvulla. Kolmestelevision ohjelmatoiminta alkoi vuonna 1987. Kaapelitelevisioliittymät ja sitä kautta esimerkiksi satelliittien kautta välitettävien ohjelmien saatavuus ovat laajentuneet nopeasti. Vuonna 1991 noin 35 prosenttia kotitalouksista oli liitetty kaapeliverkkoon. Myös Yleisradio lisäsi kiristyneessä kilpailutilanteessa omaa ohjelmatarjontaansa. (Liikkanen 1990; Sauri 1993.)

Yleisö pysyi kuitenkin varsin tiiviisti valtakunnallisilla kanavilla, uusista tulokkaista vain television kolmas kanava vakiinnutti nopeasti paikkansa. Satelliitti- ja kaapelitelevision katseluosuus oli tammikuussa 1993 television katseluajasta seitsemän prosentin luokkaa (ks. Sauri 1993, 35). Vapaa-aikatutkimuksen mukaan 80 prosentilla väestöstä oli vuonna 1991 mahdollisuus seurata Kolmestelevision ohjelmia. Heistä lähes kaikki ilmoittivat seuraavansa niitä vähintään silloin tällöin ja runsas 40 prosenttia usein. Vuoden 1993 alusta tilanne on vielä muuttunut television kanavaudistuksen myötä, kun MTV siirtyi kokonaan kolmannelle kanavalle vieden mukanaan myös varsin suuren osan yleisöstä (ks. Sauri 1993, 35). Kolmannen kanavan näkyvyysalue on lisäksi laajennettu koko maahan.

1980-luvulla paranivat suomalaisten mahdollisuudet seurata naapurimaiden televisiölähetyksiä. Ruotsin television lähetyksiä voidaan seurata eteläisellä rannikoseudulla TV 4:n kautta, jonne Suomea varten on koostettu Ruotsissa tuotettu-

ja ohjelmia Ruotsin ykkös- ja kakkoskanavilta. Varsinaisia Ruotsin TV1:n ja TV2:n lähetyksiä on jo pidempään voitu seurata erityisesti läntisellä rannikkoseudulla ja Lapissa. Vapaa-aikatutkimuksen mukaan TV4:n lähetysten vastaanottomahdollisuus oli noin kolmasosalla väestöstä ja Ruotsin TV1:n ja TV2:n noin viidesosalla väestöstä. Kovin intensiivistä katsojakuntaa naapurimaiden kanavat eivät kuitenkaan ole tavoittaneet. Kanavien potentiaalisesta yleisöstä noin 45 prosenttia ilmoitti seuraavansa lähetyksiä silloin tällöin, mutta usein TV4:ää katsoi vain kuusi prosenttia ja TV1:tä ja TV2:ta runsas kymmenesosa. Muiden naapurimaiden lähetyksiä oli mahdollisuus seurata noin neljänneksellä, joista silloin tällöin seuraajia oli 35 prosenttia ja usein seuraajia neljä prosenttia. Tutkimusajankohdan jälkeen naapurimaiden lähetysten seuraamismahdollisuudet ovat vähentyneet, sillä monet kaapelitelevisioyhtiöt ovat siirtäneet ainakin osan niistä maksullisille kanaville.

"Taivaskanavat" eli ulkomaisten satelliittilähetysten katsominen koettiin videoiden ohella suurimmaksi uhkaksi kansalliselle kulttuurille ja nuorison moraalille 1980-luvun viestintäpoliittisissa keskusteluissa. Vapaa-aikatutkimuksen mukaan vajaalla 30 prosentilla väestöstä oli vuonna 1991 mahdollisuus katsoa satelliittilähetyksiä, jotka sisälsivät muuta ohjelmaa kuin naapurimaiden normaaleja lähetyksiä. Satelliittikanavat tavoittivat vaikutuspiirissään olevan yleisön paremmin kuin naapurimaiden lähetykset, sillä noin 70 prosenttia siitä ilmoitti katsovansa satelliittilähetyksiä vähintään silloin tällöin ja noin viidesosa usein. Kaikkein parhaimmin satelliittilähetykset tavoittavat alle 20-vuotiaat nuoret. 10-14-vuotiaista kolmasosa ja 15-19-vuotiaista kaksi viidestä ilmoittaa katsovansa niitä usein. Sen sijaan maksullisten televisiokanavien tilaaminen ei ole tullut kovin suosituksi. Niiden tilaajia väestöstä on vain kolme prosenttia. Aikaisempien tutkimusten mukaan urheilu- ja musiikkiohjelmat ovat satelliittikanavien katsotuinta aineistoa.

Paikallisia kaapelilähetyksiä on mahdollisuus seurata runsaalla viidesosalla väestöstä. Heistä 10 prosenttia seuraa niitä usein ja runsaat 60 prosenttia silloin tällöin.

Television katsominen yhä arkipäiväisempää

Suomi on perinteisesti ollut vahvan kirjallisen kulttuurin maa ja television katsomiseen on suhtauduttu ehkä torjuvammin kuin monessa muussa maassa. Erityisesti naisten on sanottu ylläpitäneen televisiota torjuvaa moraalista koodia tai ainakin kantaneen huolta television katselutavoista perheen sisällä (esim. Roos 1989, 89; Alasuutari 1991, 272).

Vapaa-aikatutkimuksen tulokset antavat tukea jo aikaisemmin esitetyle havainnolle (Liikkanen 1990, 25) 1980-luvusta kuvan läpimurron vuosikymmenenä, jolloin televisio ja sähköinen kuva ovat tulleet arkipäiväisemmiksi ja sitä kautta hyväksytyimmiksi.

Television katsominen on jokapäiväistä arkea. Yli 90 prosenttia haastatelluista ilmoittaa perheessään katsottavan televisiota joka päivä, alle 15-vuotiaiden perheissä lähes kaikissa. Televisiota pidetään yhä enemmän auki koko illan, vaikka enemmistö edelleen sulkeekin vastaanottimen katsottavien ohjelmien välillä. Erityisesti ylemmät ja alemmat toimihenkilöt, jakelu- ja palvelutyöntekijät sekä opiskelijat ja koululaiset ilmoittavat aikaisempaa useammin television olevan koko illan auki. Kun joissakin ryhmissä – mm. maatalous- ja muilla yrittäjillä – on tapahtunut myös laskua, ovat television katsomistavat tässä suhteessa yhdenmukaistuneet sosiaaliryhmien välillä.

"Koko illan" tarkoittaa luonnollisesti eri perheissä eri asioita. Vapaa-aikatutkimuksen yhteydessä tehtyjen laadullisten esitutkimusten mukaan se tarkoittaa joissakin perheissä television auki laittamista jo iltapäivällä, joissakin ilta alkaa vasta esimerkiksi puoli yhdeksän uutisista. Joillekin se alkaa kun kaikki kotityöt on tehty, useille kun työpäivä on loppunut ja saavutaan kotiin. Kyse on siis kunkin perheen omasta rytmistä ja työssäkäyntitilanteesta. Television katsomistapana muutoksessa on kuitenkin kyse ohjelmien tietoisesta valitsemisen vähentämisestä ja television siirtymisestä taustalle "liikkuvaksi kuvatapetiksi", johon illan mittaan tarpeen mukaan kiinnitetään enemmän tai vähemmän huomiota (ks. Kytömäki & Savinen 1993, 81).

Henkilökohtaisessa television katsomisen useudessa tapahtunut lisäys on erittäin selvä. Kun vuonna 1981 alle 60 prosenttia ilmoitti katsovansa televisiota joka päivä, niin 1991 osuus oli yli 70 prosenttia. Naisista televisiota katsoo joka päivä edelleen jonkin verran harvempi kuin miehistä. Toisaalta naisilla lisäys on miehiä suurempi. Joka päivä katsovien osuuden kasvu näkyy kaikissa ikäryhmissä (kuvio 1).

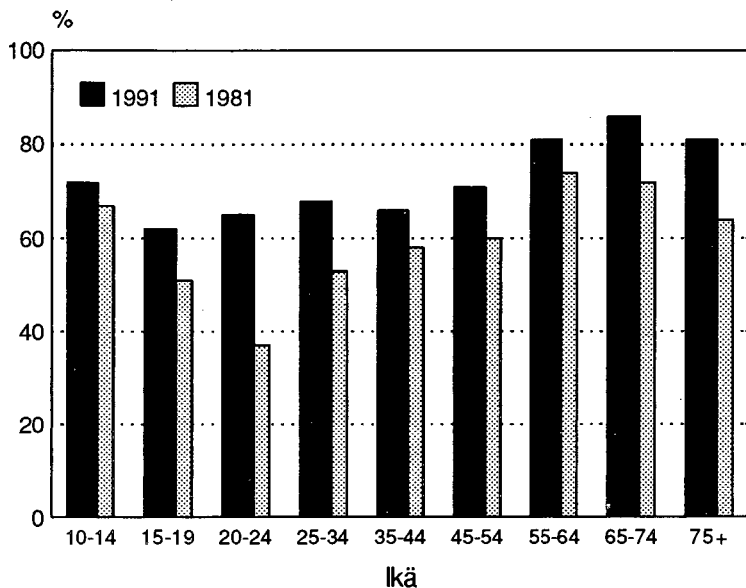
Ehdottomasti suurin lisäys on kuitenkin 20–24-vuotiailla, joilla päivittäin katsovien osuus on noussut lähes 30 prosenttiyksiköllä. Aikaisemmin tämän ikäiset nuoret olivat televisiota kaikkein harvimminkin katsova ryhmä. Tämä osoittaa selvää muutosta nuorisokulttuurissa. Muutoksen suuruudessa saattaa osaltaan heijastua myös nuorten jo tutkimushetkellä huonontunut työllisyystilanne.

Kymmenen vuoden aikana ikäryhmien sekä naisten ja miesten väliset erot ovat siten tasoittuneet television katsomisen useudessa. Myöskään sosiaaliryhmittäin erot eivät ole kovin suuret, kuitenkin niin että työttömillä ja eläkeläisillä päivittäin katsovien osuus on muita suurempi.

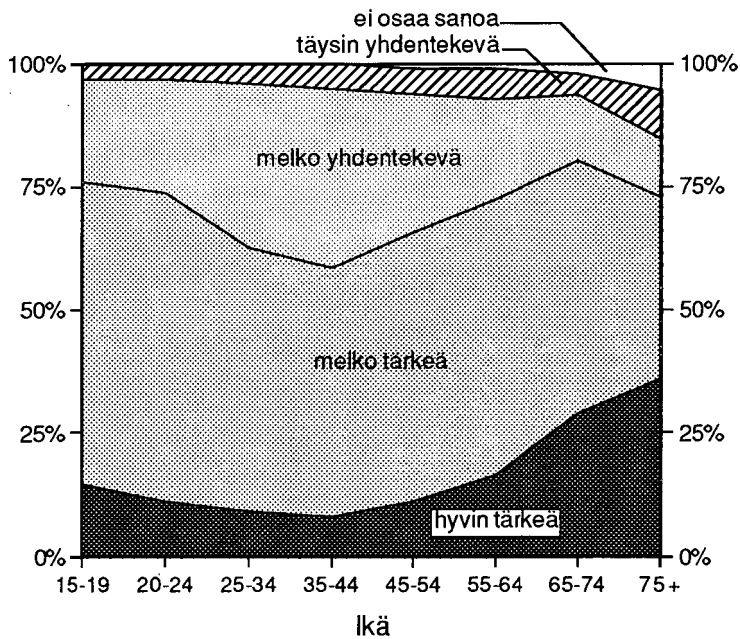
Kaiken kaikkiaan television katsominen on kiinteä osa lähes jokaisen arkielämää, sillä vain neljä prosenttia koko väestöstä katsoo televisiota harvemmin kuin kerran viikossa tai ei koskaan. Television katsominen koetaan myös varsin tärkeäksi. Kaksi kolmasosaa pitää television katsomista itselleen vähintään melko tärkeänä ja vain viisi prosenttia täysin yhdentekevänä.

Useimmin televisiota katsotaan vanhimmissa ikäryhmissä – 55 vuotta täyttäneistä alkaen. He kokevat television katsomisen myös itselleen tärkeimmäksi kuin muut (kuvio 2). Myös nuorista suhteellisen suuri osa pitää television katsomista

Kuvio 1.
Televiiota joka päivä katselevat vuosina 1981 ja 1991

Kuvio 2.
Television katselemisen kokeminen tärkeäksi tai yhdentekeväksi vuonna 1991

hyvin tärkeänä. Vaikka naiset ovatkin lisänneet television katsomistaan, heistä pitää sitä kuitenkin kaikissa ikäryhmissä miehiä pienempi osa itselleen hyvin tärkeänä.

Televisio on ollut tärkeä osa yhteiskunnan muutosta, sitä kautta se on tullut osaksi sekä perinteistä että uusien sukupolvien kulttuuria. Suhde televisioon ja se, mitä tärkeyden kokemisella tarkoitetaan, lienevät näissä sukupolvien ääripäissä kuitenkin kokonaan eri asioita.

Video osaksi television katsomista

1980-luvun uusia teknisiä välineitä viestinnän alalla on video. Kun videonauhureita ei vuonna 1981 ollut juuri kellään, sellainen oli 10 vuotta myöhemmin jo runsaalla 60 prosentilla 10 vuotta täyttäneestä väestöstä. Videonauhurit yleistyivätkin nopeammin kuin osattiin ennustaa. Mitä nuoremasta henkilöstä on kyse sitä todennäköisemmin kodissa on videonauhuri. Yli 65-vuotiaiden kotitalouksissa se on sen sijaan melko harvinainen.

Videonauhurin pääasialliseksi käyttötavaksi on alusta lähtien vakiintunut televisio-ohjelmien nauhoitus ja katsominen sopivampana ajankohtana. Tämä on heijastunut myös televisiota koskevaan puhetapaan. Vapaa-aikatutkimuksen esitutkimusvaiheessa kävi ilmi, että yhä useampi sisällyttää television katsomiseen myös videon katsomisen. Niinpä tutkimuksessa päätettiinkin määritellä television katsominen tätä uutta puhetapaa noudattaen.

1980-luvulla tehtyjen videon käyttöä koskeneiden tutkimusten mukaan (Samola 1990; Joukkoviestintätilasto 1991) televisio-ohjelmien siirron merkitys kasvoi tutkimuksesta toiseen. Nyt kun videonauhuri on ollut useissa kotitalouksissa jo pidemmän aikaa ja toisaalta television elokuvatarjonta on lisääntynyt, ohjelmien nauhoittaminen pysyvämpään käyttöön on tullut jonkin verran tärkeämmäksi. Ensimmäinen käyttötapa se on noin 10 prosentilla videonauhurin omistajista. Vastaavasti ohjelmien siirron osuus pääasiallisena käyttötapana on jonkin verran laskenut.

Vuokrattujen ohjelmien katsomisen merkitys on sen sijaan vähentynyt. Tällä hetkellä se on pääasiallisena käyttötapana noin 10 prosentilla, vaikka siihen tässä tutkimuksessa luettiin myös ostovideoiden katsominen. Videomarkkinoillahan ostovideoiden osuus on kasvanut (Nyman 1992; Sauri 1993). Vaikka vuokraaminen tai ostaminen ei pääasiallisena käyttötapana olekaan suosittu, on enemmistö eli noin 60 prosenttia joskus videoita katsoneista kuitenkin joskus vuokranneet video-ohjelman.

Eniten – 90 prosenttia – video-ohjelmia joskus vuokranneita on 20–24-vuotiaissa. Kyse on siis samasta ryhmästä, jossa television katselun useus on lisääntynyt

muuta ryhmiä enemmän. Kaiken kaikkiaan videoita vuokranneita on keskimääräistä enemmän alle 35-vuotiaissa.

Uudemmissa video-ohjelmien hankintatavoista on kokemusta vähemmän. Valmiiksi nauhoitetun videokasetin on joskus ostanut alle kolmasosa ja lainannut kirjastosta runsas kymmenesosa. Lainaaminen on yleisintä kaikkein nuorimmilla ja ostaminen taas keskittyy 15–44-vuotiaisiin – toisaalta naimattomiin ja toisaalta lapsiperheisiin. Eniten videokasetteja ovat sekä ostaneet että lainanneet ne, joilla on pieniä lapsia.

Koko väestöstä vajaa viidennes katsoo videota vähintään muutamia kertoja viikossa ja runsas kolmasosa vähintään kerran viikossa. Tässä on otettava huomioon, että 40 prosenttia ei omista videonauhuria. Videon katselu alkaa olla siis varsin yleistä. Kaiken kaikkiaan videonauhurin käyttö on kiinnittynyt osaksi suomalaisen television katselun arkipäivää. Erityisesti sen käyttöön ovat tottuneet kaikkein nuorimmat eli alle 15-vuotiaat, joista noin puolet katsoo videota vähintään muutamia kertoja viikossa. Videon katselun useus lisääntyy muutenkin, mitä nuoremmista ikäluokista on kysymys.

Tietokoneet - uusinta kodin kuvateknologiaa

Uuden elementin sähköiseen kuvaan liittyvään kodin teknologiaan ovat tuoneet tietokoneet, jotka ovat videon tavoin yleistyneet suomalaisissa kodeissa nopeasti. Neljäsosa haastatelluista ilmoitti kotonaan olevan tietokoneen. Tietokoneiden omistaminen yleistyy jyrkästi mitä nuorempiin ikäluokkiin siirrytään – 10–14-vuotiaista tietokoneen ilmoitti perheessään olevan 60 prosenttia ja 15–19-vuotiailla se on vajaalla puolella, mutta yli 60-vuotiaista tietokone oli vain yhdellä prosentilla.

Valtaosassa perheitä tietokoneita oli vain yksi – nuorimmissa ikäryhmissä oli kuitenkin muita useammin vähintään kaksi tietokonetta. Sosiaaliryhmittäin eniten tietokoneita on ylemmillä toimihenkilöillä ja opiskelijoilla ja vähiten eläkeläisillä, työntekijöillä ja työttömällä.

Nuoret ja miehet omaksuneet tietokoneet parhaiten

Kaikki eivät kuitenkaan käytä tietokonettaan. Naisista kolmasosa ei käytä koskaan kotonaan olevaa tietokonetta, miehillä vastaava luku on 16 prosenttia. Alle 24-vuotiaissa nuorissa – sekä naisissa että miehissä – on melko vähän sellaisia, jotka eivät käytä koskaan kotitietokonettaan. Heitä vanhemmilla tietokoneen käyttäjien määrä vähenee ja sukupuolet eroavat käyttäytymisessään eli naisten keskuudessa alkaa olla selvästi enemmän niitä, jotka eivät käytä kodissaan olevaa tietokonetta.

Kaikkein ahkerimpia tietokoneen käyttäjiä ovat nuoret. 10–14-vuotiaista vain kolme prosenttia ilmoittaa, ettei käytä tietokonetta lainkaan. Kolmisenkymmentä prosenttia heistä käyttää sitä päivittäin ja lähes puolet useampana päivänä viikossa.

Kuitenkin myös nuoremmissa ikäryhmissä sukupuolet eroavat toisistaan – pojat käyttävät tietokonetta selvästi intensiivisemmin kuin tytöt. Esimerkiksi nuorimmista pojista on päivittäin käyttäviä lähes kaksi viidestä ja useampana päivänä viikossa käyttäviä lähes 60 prosenttia, kun vastaavat luvut ovat tytöillä 17 ja 30 prosenttia.

Sosiaaliryhmistä ahkerimpia tietokoneensa käyttäjiä ovat samat, jotka niitä eniten omistavatkin, eli opiskelijat ja ylemmät toimihenkilöt, joista kummastakin lähes 40 prosenttia käyttää tietokonettaan useampana päivänä viikossa.

Käytön kautta tietokone liittyy muuhun kulttuuriin

Ylivoimaisesti yleisin tietokoneen käyttötapa on pelien pelaaminen. Yli puolet tietokoneen omistajista käyttää sitä pelaamiseen. Vaikka pelaaminen on yleisintä kaikkein nuorimmilla, joista 94 prosenttia (koskee sekä tyttöjä että poikia) käyttää tietokonetta pelaamiseen, se on varsin yleinen käyttötapa myös muissa ikäryhmissä.

Toiseksi yleisin tietokoneen käyttötapa on tekstinkäsittely, johon tietokonetta käyttää noin 40 prosenttia, kaikkein yleisimmillään se on 20–34-vuotiaiden keskuudessa. Seuraavina ovat tietokonegrafiikka ja ohjelmointi.

Naiset ja miehet eroavat käytön intensiteetin lisäksi jonkin verran myös tietokoneen käyttötavoiltaan. Nuoret naiset ja miehet pelaavat pelejä suunnilleen yhtä yleisesti, mutta naisten pelaaminen vähenee miehiä selvemmin siirryttäessä vanhempiin ikäryhmiin. Miehet käyttävät tietokonetta lisäksi selvästi naisia yleisemmin ohjelmointiin, tietokonegrafiikkaan sekä laskujen maksamiseen tai muuhun yhteydenpitoon tietokoneverkkojen kautta. Lisäksi ne, jotka tekevät tietokoneella musiikkia ovat suurelta osalta nuoria miehiä.

Pelit kiinnittävät tietokoneen käytön selvimmin muuhun sähköiseen kuvaviestintään ja muuhun kulttuuriin, sillä nykyään ensimmäinen kosketus jonkin elokuvan tai kirjan tarinaan tai aihepiiriin saattaa tulla juuri tietokonepelin kautta. Tai vastavuoroisesti jostakin pelistä kiinnostutaan, kun televisiosta tai videolta on nähty peliin liittyvä tarina. Tietokoneiden käyttö on näin ollen videon ohella myös osa television katselun ja käytön muutosta. Ne ovat arkipäiväistäneet television katselua myös lisäämällä tekniikkaan liittyvää hallinnan tunnetta.

Tietokonegrafiikka ja musiikin tekeminen tietokoneen avulla ovat tuoneet uuden ulottuvuuden luoviin taideharrastuksiin. Tietokoneet ovat saattaneet lisäksi maldattaa erityisesti miesten kynnystä luovaan kirjoittamiseen, joka on heillä kymmenessä vuodessa lisääntynyt (ks. Seppänen tässä kirjassa s. 14).

Radion kentän muutos

Myös radion kenttä muuttui 1980-luvulla. Vuosikymmenen puolivälissä ensimmäiset yksityiset paikallisradiot saivat toimilupansa. Tutkimusajankohtana vuonna 1991 yksityisiä paikallisradioita oli toiminnassa 60. Näistä seitsemän oli eikaupallista radioasemaa. Samalla Yleisradion asema radiotoiminnassa on muuttunut ja se on joutunut aivan uuteen kilpailutilanteeseen radion kuuntelijoista. Vielä 1980-luvun alussa monet arvelivat radion olevan taantuva media ja häviävän taistelun sähköisille kuvamedioille. Näin ei ole kuitenkaan käynyt, vaikka radion rooli onkin kiistatta muuttunut ja muuttumassa. Yksityisten paikallisradioiden tulo voikin sanoa olleen piristysruiskeen koko radiotoiminnalle.

1980-luvun loppupuolelta lähtien radioilmaisuuon on tullut uusia elementtejä ja perinteisen ohjelmiin perustuvan tuotantotavan rinnalle on tullut ns. lähetysvirta-radio, jossa yksittäisiä ohjelmia on enää vaikea erottaa kokonaisuudesta. Samalla musiikki on tullut entistä keskeisemmäksi elementiksi radiolähetyksissä. Eräs 1980-luvun piirteistä oli ns. kontaktiohjelmien yleistyminen. Korostettiin kuuntelijoiden ja tekijöiden vuorovaikutusta ja kuuntelijoiden merkitystä itse ohjelmien tekemisessä.

Uudessa kilpailutilanteessa myös Yleisradiossa on jouduttu arvioimaan toiminta-periaatteita. 1980-luvun puolivälissä lisättiin alueellista tarjontaa laajentamalla suomenkielisen lähetystoiminnan kolmas verkko koko maan kattavaksi alue- ja paikallisohjelmia lähettäväksi kanavaksi. Samalla kaksi muuta kanavaa muutettiin selkeämmin "vakavaan" ja "kevyeen" ohjelmistoon painottuviksi. (Ruohomaa 1991, 9.)

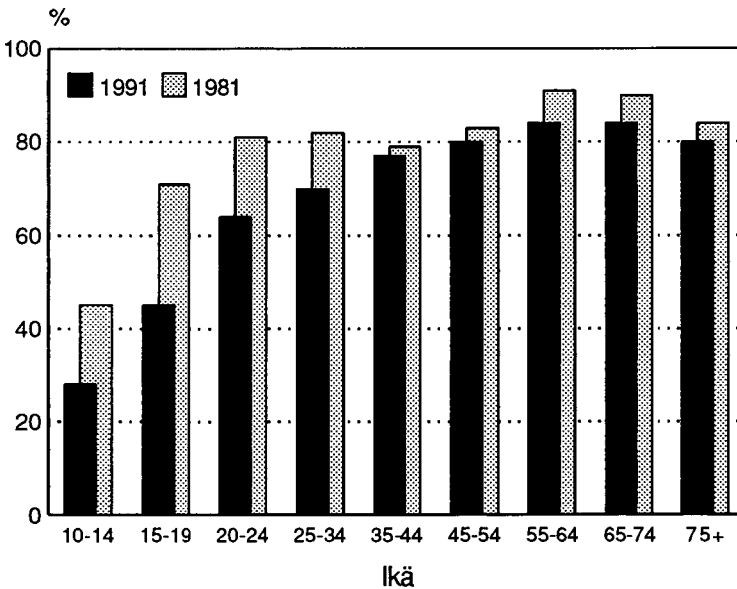
Vuonna 1990 Yleisradiossa toteutettiin ns. radiouudistus. Siinä kanavat profiloitiin entistä selkeämmin ja nimettiin uudelleen siten, että ruotsinkielinen kanava jatkaa ns. täyden palvelun kanavana, Ylen ykkönen (1-verkko) keskittyy perinteiseen kulttuuriohjelmaan ja klassiseen musiikkiin, Radio Mafia (2-verkko) populaarikulttuuriin, joka on suunnattu nuorille ja nuorille aikuisille sekä Radio Suomi (3-verkko) uutis-, ajankohtais- ja alueohjelmistoon (Ruohomaa 1991, 10). Yleisradion paikallislähetykset lähetetään Radio Suomen kanavalla. Radio Suomi pyrkii siis kilpailemaan paikallisradioiden kanssa paikallisuudessa, kotimaisuudessa ja uutispainottuneisuudessa ja Radio Mafia modernisuudessa, kansainvälisyydessä ja uudessa radioilmaisussa.

Radion muuttuvat merkitykset

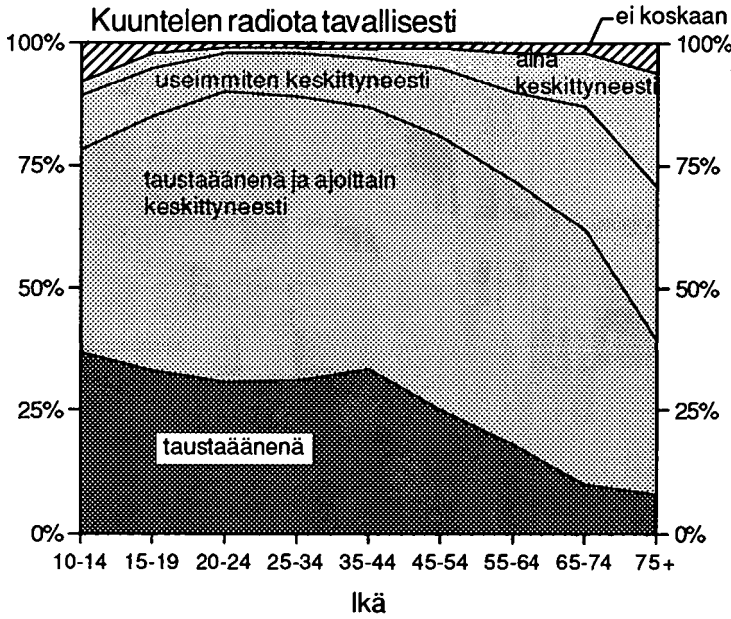
Yleisradion päiväkirjatutkimusten mukaan radion kuunteluun käytetty aika 1980-luvun alkupuolella väheni, mutta alkoi lisääntyä 1980-luvun puolivälin jälkeen. Myös radion tavoitavuus oli 1980-luvun puolivälin paikkeilla alimmillaan. Paikallisradioiden perustamisen jälkeisinä vuosina Yleisradion kanavien kuuntelu kuitenkin väheni. (Ks. Sauri 1993, 47.) Nuoret löysivät paikallisradiot ensimmäisinä ja Yleisradio menetti nimenomaan nuoria kuuntelijoitaan. Yleisradion kanavien profilointi on tuonut kuitenkin ainakin osan nuorista kuuntelijoista takaisin, samalla paikallisradiot ovat 1990-luvulle tultaessa menettäneet jonkin verran kuuntelijoitaan. Osittain tämä johtunee myös paikallisradioverkoston harventumisesta 1990-luvun alkuvuosina. Vuoden 1992 syksyllä kokonaiskuunteluajasta 70 prosenttia kului Yleisradion kanavilla ja 30 prosenttia paikallisradioiden kanavilla. (Ks. Sauri 1993, 47.)

Vapaa-aikatutkimuksessa radion kuuntelua tutkittiin siihen käytetyn ajan sijasta selvittämällä kuuntelun useutta. Kuten televisio myös radio on arkinen ja jokapäiväinen väline. 10 vuotta täyttäneestä väestöstä radiota kuuntelee joka päivä noin 70 prosenttia ja niitä jotka eivät koskaan kuuntele radiota on vain pari prosenttia. Päivittäin kuuntelevien osuus on kuitenkin laskenut kymmenessä vuodessa. Vuonna 1981 radiota kuunteli joka päivä noin 80 prosenttia. Tulokset ovat siis erisuuntaisia kuin tutkittaessa radion kuunteluun käytettyä aikaa.

Kuvio 3.
Radiota joka päivä kuuntelevat vuosina 1981 ja 1991

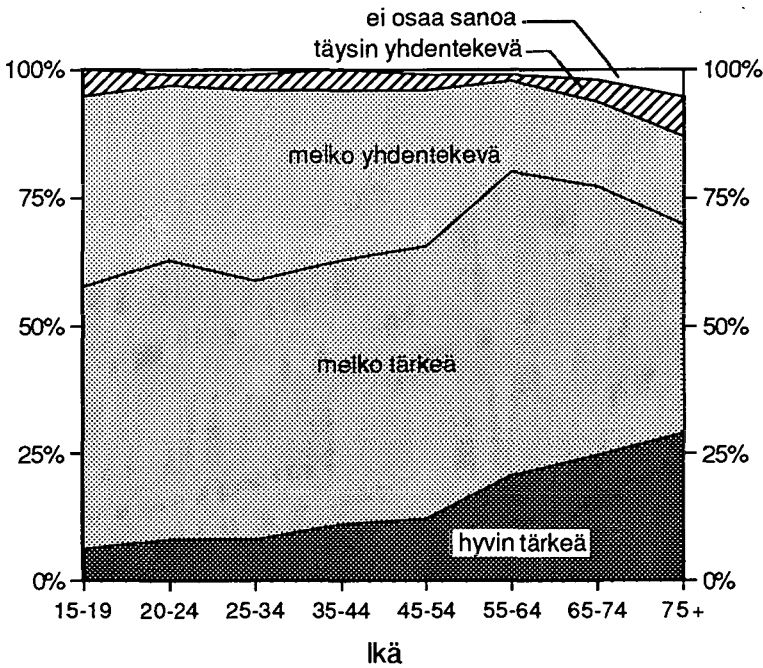
Kuvio 4.
Radion kuuntelutapa vuonna 1991

Päivittäin radiota kuuntelevien osuus on pienentynyt kaikissa ikä- ja sosiaaliryhmissä, mutta erityisesti alle 35-vuotiailla, joista yhä harvempi ilmoittaa kuuntelevansa radiota joka päivä. Suurin pudotus – 26 prosenttiyksikköä – on ikäryhmässä 15–19-vuotiaat, lähes 20 prosenttiyksikköä se on myös muilla alle 25-vuotiailla. (Kuvio 3.) Myös Yleisradion päiväkirjatutkimukset osoittavat, että radiota ajallisesti paljon kuuntelevat löytyvät vanhimmista ikäryhmistä (ks. Ruohomaa 1992). Sosiaaliryhmistä vähiten päivittäin radiota kuuntelevia on ylemmissä toimihenkilöissä, opiskelijoissa ja koululaisissa sekä työttömissä.

Radion kuuntelutavat muuttuvat – yhä useammin radio on siirtynyt taustaaäneksi. Aina tai useimmin keskittyneesti radiota ilmoittaa kuuntelevansa noin viidesosa, loput noin 80 prosenttia kuuntelee radiota aina tai pääasiassa taustaaänenä. Aina keskittyneesti radiota kuuntelee vain 5 prosenttia. Mitä nuoremmasta henkilöstä on kysymys sitä todennäköisempää on, että radion kuuntelu on pääasiassa taustakuuntelua tai sitä ei kuunnella ollenkaan. Kaikkein keskittyneimmät kuuntelijat löytyvät puolestaan yli 65-vuotiaista kuuntelijoista, joista yli 40 prosenttia ilmoittaa kuuntelevansa radiota useimmiten tai aina keskittyneesti. (Kuvio 4.) Sosiaaliryhmittäin eniten keskittyneitä kuuntelijoita löytyy ylemmistä toimihenkilöistä, eläkeläisistä sekä maatalousyrittäjistä.

Kuvio 5.
Radion kuuntelemisen kokeminen tärkeäksi tai yhdentekeväksi vuonna 1991

Radion kuuntelutapojen muutos selittäneekin osittain edellä mainittua tulosten erisuuntaisuutta. Radion siirtyminen taustääneksi on saattanut samalla pidentää kuunteluun tai paremminkin kuulemiseen käytetyn ajan pituutta. Toisaalta, jos radion kuuntelu on pääasiassa taustakuuntelua, sitä havaitaan todennäköisesti vähemmän ja siitä puhutaan uudella tavalla. Tämä koskee erityisesti nuoria, joille radion taustakuuleminen ei ehkä olekaan enää "radion kuuntelua" vaan jotain muuta, esimerkiksi musiikin kuuntelua.

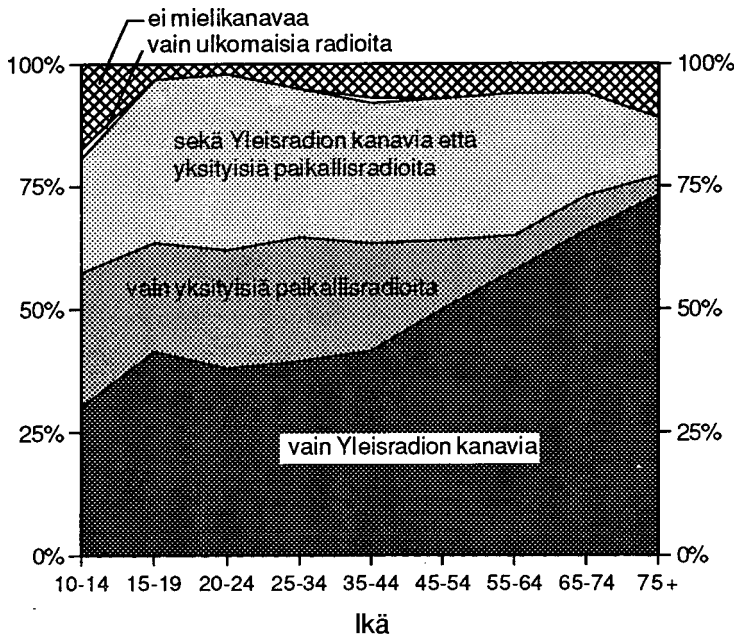
Vaikka nuoria onkin saatu sekä paikallisradioiden että Yleisradion kanaville, radio näyttää olevan ainakin tällä hetkellä ja ehkä enenevässä määrin vanhempien ikäluokkien media. Radion kuunteluun käytetyn ajan lisäys selittyykin osittain vanhempien ikäryhmien entistä pidemmällä radion kuunteluajoilla, vaikka kuuntelajat ovat pidentyneet jonkin verran kaikissa ikäryhmissä. Kuva vahvistuu, kun tarkastellaan radion kuuntelun koettua tärkeyttä tai yhdentekevyyttä (kuvio 5). Vanhemmat sukupolvet kokevat radion kuuntelun itselleen selkeästi tärkeämmäksi kuin nuoret. Radion merkitys ja kuuntelutavat ovat siis varsin erilaisia nuorilla ja vanhemmilla ikäluokilla.

Kaiken kaikkiaan radion kuuntelu koetaan edelleen keskimäärin yhtä tärkeäksi kuin television katselu. Kaksi kolmasosaa pitää sitä vähintään melko tärkeänä, vajaa kuudesosa erittäin tärkeänä ja vain kolme prosenttia täysin yhdentekevänä. Vaikka miehistä jonkin verran useampi kuunteleekin radiota päivittäin, naiset kokevat sen lähes kaikissa ikäryhmissä itselleen tärkeämmäksi kuin miehet.

Radiokanavien valinnat

Radion puolella 1980-luvun suurin murros liittyi siis yksityisten paikallisradioiden tulon ja niiden aseman vakiintumiseen kuuntelijoiden keskuudessa. Vapaa-aikatutkimuksen laadullisten esitutkimusten antama vaikutelma oli, että televisio-ohjelmat ainakin vielä tutkimusajankohtana valittiin pääasiallisesti sisällön ja lähetyksajankohdan mukaan. Tästä syystä televisiosta ei varsinaisessa tutkimuksessa kysytty mielikanavaa. Radio-ohjelmien valinnan keskeinen kriteeri on sen sijaan lähettävä radio tai radiokanava. Sellaisia, joilla ei ole mielikanavaa, oli vain kuusi prosenttia haastatelluista. Eniten tällaisia oli alle 15-vuotiaissa, jotka myös kuuntelevat radiota vähiten (kuvio 6).

Kuvio 6.
Radion mielikanavavalinnat vuonna 1991

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan yksityiset paikallisradiot ovat saaneet vankan jalansijan yleisön mielikanavina. Lähes puolet radiota kuuntelevista mainitsi vähintään yhdeksi mielikanavakseen jonkin yksityisen paikallisradion. Yleisradion kanavia oli mainittu kuitenkin edelleen selvästi enemmän, sillä jonkin niistä oli yhdeksi mielikanavastaan maininnut kolme neljäsosaa vastaajista. Pelkästään Yleisradion kanavia mainitsi vajaa puolet vastaajista, vain yksityisiä paikallisradioita vajaa viidesosa ja kumpiakin 28 prosenttia. Eniten pelkästään Yleisradion kanavia valinneita oli yli 55-vuotiaissa ja vastaavasti vain yksityisen radioaseman valinneita tätä nuoremmissa.

Yleisradion kanavista Radio Mafia on onnistunut hyvin profiloitumaan nuorten kanavaksi, sillä yli 45-vuotiaista sen valitsi mielikanavakseen vain viisi prosenttia. Sitä nuoremmista sen oli yhdeksi mielikanavastaan valinnut keskimäärin noin 40 prosenttia. Eniten sitä olivat maininneet 15–24-vuotiaat, joista sen oli valinnut 65 prosenttia. Tämän ikäiset olivat maininneet myös yksityisiä paikallisradioita muita useammin, niitä oli mielikanavakseen maininnut vajaa 60 prosenttia.

Kaikkein vanhin kuulijakunta on Ylen ykkösellä, yli 65-vuotiaista sen oli valinnut mielikanavakseen 40 prosenttia ja yli 75-vuotiaista lähes puolet, alle 25-vuotiaista sen sijaan vain muutama prosentti. Suosituin Yleisradion kanavista on kuitenkin Radio Suomi, jonka mainitseminen lisääntyy tasaisesti iän myötä. Se ei kuitenkaan ole nuorten suosiossa, alle 25-vuotiaista sen oli maininnut alle 10 prosenttia, mutta sen sijaan 55–74-vuotiaista lähes 60 prosenttia. Sitä vanhemmilla Ylen ykkönen on Radio Suomea suosituimpi.

1980-luku toi koteihin uusia välineitä ja uutta ilmaisua

1980-luku toi suomalaisiin koteihin uusia sähköisiä kuvamedioita ja kehittyneempiä välineitä. 1980-lukua voikin luonnehtia sähköisen kuvan vuosikymmeneksi. Television katseluun tuli uusia piirteitä, se arkipäiväistyi ja video tuli osaksi television katsomista. Samalla television katselu lisääntyi kaikissa ikäryhmissä. Television katselutavat yhtenäistyivät eri sosiaaliryhmissä.

Myös radion puolella tapahtui muutoksia. Radiota kuunnellaan entistä harvemmin. Paikallisradiot toivat tullessaan uutta radioilmaisua, musiikin merkitys ohjelmasisältönä vahvistui ja radio siirtyi yhä enemmän taustääneksi. Radion merkitys ja kuuntelutavat eriytyivät eri sukupolvissa. Vanhemmille ikäryhmille radio on edelleen tärkeä ja he kuuntevat sitä keskittyneesti. Nuorilla radion kuuntelu on vähentynyt muita enemmän, se on siirtynyt suurelta osin taustääneksi eivätkä nuoret koe radion kuuntelemista itselleen yhtä tärkeäksi kuin vanhemmat ikäryhmät. Myös radiokanavien valinnat ovat eriytyneet iän mukaan.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (1991): Tv-ohjelmien arvohierarkia katsomistottumuksista kertovien puhetaiposten valossa. Teoksessa Kytömäki Juha (toim.): Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Gaudeamus & Yleisradio, Jyväskylä.
- Joukkoviestintätilasto 1991 (1991). Kulttuuri ja viestintä 1991:2. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kohvakka, Rauli (1992): Suomessa liikkuvat liikkuvat kuvat. Tilastoja televisio-, elokuva- ja videotarjonnasta ja televisio-ohjelmien viennistä. Kulttuuri ja viestintä 1992:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kytömäki, Juha & Savinen, Ari (1993): Terveisiä katsojilta. Palautetutkimuksen televisiota koskevien keskustelujen analyysi. Yleisradion tutkimusraportti 1/1993.
- Liikkanen, Mirja (1990): Joukkoviestinnän käyttö 1980-luvulla. Teoksessa Joukkoviestintätilasto 1989. Kulttuuri ja viestintä 1989:3. Tilastokeskus, Helsinki.
- Morley, David (1992): Television, Audiences & Cultural Studies. Routledge, London and New York.
- Nyman, Lars-Erik (1992): Videon virrat. Selvitys videon tallennemarkkinoiden tarjonnasta, jakelusta ja tuotannosta. Kulttuuri ja viestintä 1991:3. Tilastokeskus, Helsinki.
- Roos, J.P.: Suomalainen televisio: arkielämää, uhkaa ja vapautumista. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.): Elämää kuvavirrassa. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisusarja numero 3, Helsinki.
- Ruohomaa, Erja (1991): Radion yhtenäinen yleisö 80-luvulla. Tutkimusraportti 8/1991. Oy Yleisradio Ab. Tutkimus- ja kehitysosasto, Helsinki.
- Ruohomaa, Erja (1992): Vakiintuuko suomalainen radioyleisö suurten muutosten jälkeen? Teoksessa Radio- ja tv-tutkimuksen vuosikirja 1992. Yleisradio, Helsinki.
- Samola, Juha (1990): Arkipäiväistyvä video. Teoksessa Joukkoviestintätilasto 1989. Kulttuuri ja viestintä 1989:3. Tilastokeskus, Helsinki.
- Sauri, Tuomo (1993): Joukkoviestinnän rakenteita 1980-luvulta 1990-luvulle. Kulttuuri ja viestintä 1993:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Silverstone, Roger, Hirsch, Eric & Morley, David (1992): Information and communication technologies and the moral economy of the household. Teoksessa Silverstone, Roger & Hirsch, Eric: Consuming Technologies. Media and information in domestic spaces. Routledge, London and New York.

Televisio- ja radio-ohjelmien valinnat

Mirja Liikkanen

Yhteiskuntatutkimuksessa on esitetty, että kun vanhat arvo- ja luokkahierarkiat vähitellen murtuvat ja menettävät merkitystään, medioiden käyttöön liittyvät valinnat ja käyttötavat tulevat yhä keskeisimmiksi sekä sosiaalisen identiteetin että sosiaalisten ryhmien muodostumisen ja erottelun perustana (esim. Laermans 1992; Featherstone 1991). Toisaalta on korostettu, että esimerkiksi television katsomista voi ymmärtää vain ottamalla huomioon sen liittymisen kodin ja perheen arkikäytäntöihin ja valtasuhteisiin (Morley & Silverstone 1990, 33; Morley 1992, 139). Myös televisio-ohjelmiston yhä suurempaa avoimuutta katsojien tulkinnoille on painotettu. Aktiivisten katsojien on esitetty luovan ohjelmiston ja tulkitsevan sen tarjoamat merkitykset viime kädessä omissa olohuoneissaan. (Esim. Fiske 1987.)

Television mielihjelmat ja katsomisvalinnat

Televisio-ohjelmien valintoja tutkittiin vapaa-aikatutkimuksessa kahdella tavalla:

- a) selvittämällä mieluiten katseltuja ohjelmia tai ohjelmatyyppejä (*mielihjelmat*) sekä ohjelmia, joita ei haluaisi katsoa (*torjutut ohjelmat*). Mieliohjelmia ja torjuttuja ohjelmia kysyttiin kaikilta 10 vuotta täyttäneiltä.
- b) selvittämällä joistakin ohjelmatyypeistä viimeksi tapahtuneen katselun ajan kohta. Viimeistä katseluajankohtaa kysyttiin vain 15 vuotta täyttäneiltä, vertailutieto kehityksestä 10 vuoden ajalta on vain elokuvien ja näytelmien sekä sarjafilmiin katsomisesta.

Vapaa-aikatutkimuksen mielihjelma-aineisto osoittaa, että vastaajat jäsentävät televisio-ohjelmia yleisön asemasta käsin. Mieliohjelmista puhutaan pääasiassa lajityyppinä tai selvästi ohjelmien niminä, puhetavat noudattavat hyvin pitkälle lähettäjän ja tuottajan luomia ilmaisuja ja jäsenyyksiä. Ohjelmia määritellään melko vähän suoranaissilla viittauksilla omaan arkeen, niihin ei myöskään juuri liitetä tunteenomaisia ilmauksia kuten mielimusiikkimainintoihin (ks. Seppänen tässä kirjassa s. 93). Omakohtaisimmat maininnat liittyvät pääasiassa katsomislanteeseen, esim. lauantai-ilta, myöhäisohjelmat.

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisun "Vapaa-aika numeroina 3: televisio, video, tietokoneet, radio, musiikki. Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 5/1993" taulukoita 9–15, 18–20 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Eri ohjelmatyyppejä koskeva puhe eroaa kuitenkin siinä kuinka tarkkoja ohjelmatyyppin sisäiset lajityyppimaininnat ovat tai kuinka paljon mainitaan yksittäisten ohjelmien nimiä. Suoraan laatuun liittyvät maininnat ovat useimmin varsin ylimalkaisia kuten "hyvät elokuvat" tai "hyvät viihdeohjelmat". Tosin myös katsomistilanteeseen liittyvät maininnat voidaan tulkita laatumaininnoiksi, sillä televisio-ohjelman koettu laatu liittyy paitsi sisältöön myös katsomistilanteeseen (Kytömäki & Savinen 1993, 69).

Ohjelmatyypit, jotka nousevat vahvimmin esiin ja näyttävät jäsentävän mieliohjelmistoa ovat: sarjafilmit, uutiset sekä asia- ja ajankohtaisohjelmat, elokuvat, viihdeohjelmat, urheilu- ja luonto-ohjelmat. Eniten yksittäisiä ohjelmia mainitaan sarjafilmeistä ja viihdeohjelmista, mikä näkyy myös oheiselta 10 kärjessä -listalta.

Eniten mieliohjelmamainintoja saaneet ohjelmatyypit vuonna 1991 yleisyyssjärjestyksessä

Yksittäisten mieliohjelmien 10 kärjessä

Mainintoja

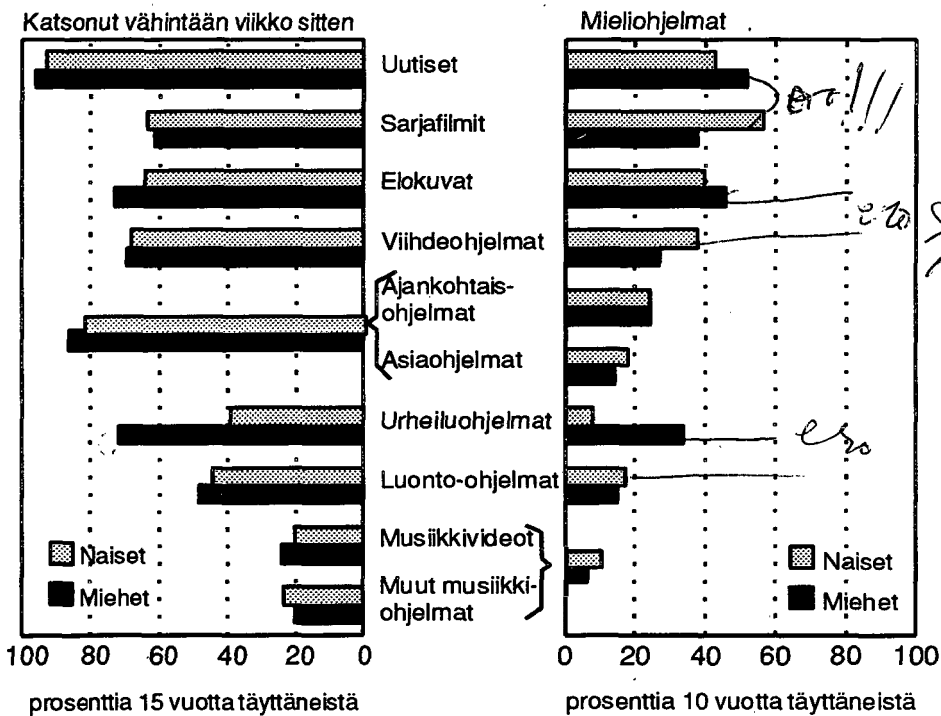
1. sarjafilmit	1. Napakymppi	460
2. uutiset	2. Dallas	219
3. elokuvat	3. Koira haudattuna	213
4. viihdeohjelmat	4. Ruutuässä/Ruutuysi	206
5. ajankohtaisohjelmat	5. Kymppitonni	189
6. urheiluohjelmat	6. Dynastia	166
7. asiaohjelmat	7. Twin Peaks	150
8. luonto-ohjelmat	8. Ruusun aika	148
	9. A-studio	131
	10. Hynttyyt yhteen	118

Television katselua tutkittaessa on usein korostettu sen liittyvän arjen rakenteisiin ja rutiineihin. Siinä korostuvat sarjallisuus, rituaalisuus ja toistuvuus. (Esim. Morley 1992.) On todettu myös, että ihmiset liittyvät eri ohjelmatyypit usein oman viikkorytmensä eri kohtiin – esimerkiksi uutiset arkeen ja elokuvat sekä viihdeohjelmat viikonloppuun (Kytömäki & Savinen 1993, 72). Mieliohjelmina korostuvatkin kaikkein "televisionomaisimmat" ja sitä kautta myös katsotuimmat ohjelmatyypit. Mieliohjelmit mainitaan ohjelmia ja ohjelmatyyppejä, joista on tavalla tai toisella miellyttäviä katsomiskokemuksia, jotka ovat selvimmin arjen rytmiin sidottuja ja sillä tavoin toistuvia, että niitä voi olettaa näkevänsä myös tulevaisuudessa. Tästä seuraa, että yksittäiset pisteohjelmat eivät mieliohjelmina pääse esiin.

Vapaa-aikatutkimuksen mielihjelma-aineiston alustavan analyysin perusteella mielihjelmat jäsenyvät siis suhteellisen yhtenäisesti ja kasautuvat melko voimakkaasti, toisin kuin esimerkiksi mielimusiikkimaininnat (ks. Seppänen tässä kirjassa s. 95). Toisaalta on muistettava, että vaikka jonkin ohjelmatyyppiin onkin valinnut mielihjelmakseen puolet vastaajista, toinen puoli ei niin ole kuitenkaan tehnyt.

Seuraavassa tarkastelen useimmin mielihjelmiksi valittuja ohjelmatyyppejä vertaamalla valintoja viimeiseen katseluajankohtaan sekä ohjelmatyyppiin kohdistettuun torjuntaan.

Kuvio 1.
Useimmin mielihjelmina mainitut ohjelmatyypit ja niiden katsominen viikon sisällä

Miehet vähentäneet sarjafilmiä katsomista

Sarjafilmit saivat uutisten ohella eniten mielihjelmamainintoja. Sarjafilmejä on mielihjelmikseen maininnut lähes puolet ja naiset ovat maininneet niitä mielihjelmikseen selvästi useammin (60 %) kuin miehet (40 %). Naiset kokevat sarjafilmit siis itselleen tärkeämmiksi ohjelmiksi kuin miehet. Tämä ero säilyy kaikissa ikäryhmissä siten, että mitä nuorempiin ikäryhmiin mennään sen useammin sarjafilmejä mainitaan mielihjelmienä. Mitä nuoremmasta vastaajasta on kyse sen useammin on mainittu ulkomainen sarja. Toiminta-, seikkailu- ja jännitysarjoja naiset ja miehet mainitsivat yhtä usein. Muidenkaan lajityyppien mainitsemisessa ei ollut kovin suuria sukupuolen mukaisia eroja lukuunottamatta perhesarjoja, joita naiset mainitsivat selvästi miehiä enemmän.

Sarjafilmiä viikon sisällä seuranneiden määrä on jonkin verran laskenut kymmenessä vuodessa, niitä oli vuonna 1991 viikon sisällä seurannut noin kolme viidestä. Muutos on tapahtunut nimenomaan miesten käyttäytymisessä, sillä miehillä viikon sisällä katsoneiden osuus on pudonnut 10 prosenttiyksiköllä ja päättynyt siten naisten tasolle.

Sarjafilmiä katsomista tutkittiin myös selvittämällä niiden säännöllistä seuraamista. Yli 15-vuotiailla miehillä on myös säännöllisesti vähintään yhtä sarjafilmiä seuraavien osuus laskenut 60:stä alle 50 prosenttiin. Naisilla osuus on edelleen noin 60 prosenttia.

Eniten sarjafilmejä seuraavat kuitenkin alle 15-vuotiaat, joista yli 80 prosenttia seuraa vähintään yhtä sarjaa ja 70 prosenttia vähintään kahta sarjaa. Sarjafilmejä seuraavat varsinkin tämän ikäiset tytöt, joista lähes 90 prosenttia seuraa vähintään yhtä ja yli 70 prosenttia vähintään kahta sarjaa. Tytöillä seuraaminen on kymmenessä vuodessa lisääntynyt ja pojilla jonkin verran vähentynyt.

Säännöllisesti seuratu sarjat vuonna 1991: 10 kärjessä (prosenttia 10 vuotta täyttäneistä)

Naiset	%	Miehet	%
1. Dallas	26	1. Koira haudattuna	25
2. Dynastia	25	2. Twin Peaks	19
3. Koira haudattuna	20	3. Dallas	16
4. Twin Peaks	16	4. Wiseguy	15
5. Falcon crest	12	5. Dynastia	9
6. Ruusun aika	12	6. Matlock	8
7. Hynttyyt yhteen	9	7. Ruusun aika	7
8. China beach	7	8. Simpsonit	7
9. L.A. Beat	6	9. Pulmuset	6
10. Wiseguy	6	10. Hyvät herrat	5

Säännöllisesti seurattujen sarjafilmiä lista eroaa joiltakin osin siitä kuvasta jonka mielihjelmamainintojen kautta voi piirtää. Naisilla saippuaopperoiden ja perhesarjojen asema on tälläkin listalla yhtä keskeinen, mutta miehillä selvästi keskeisempi kuin mielihjelmien perusteella voisi päätellä.

Sarjafilmeissä kaikkein suurin torjuntajoukko keskittyy siihen amerikkalaisten perhesarjojen osaan, jota voidaan kutsua prime time -saippuaopperoiksi, kuten Dallas, Dynastia, Falcon Crest jne. Vaikka niitä katsotaan paljon, niitä myös torjuvat sekä naiset että miehet. Miehillä torjuntamainintoja on jonkin verran enemmän kuin naisilla. "Saippuaopperat" ovatkin jonkinlainen televisiomaun tai moraalinen solmukohta. Siinä ilmeisesti torjutaan "huonoa makua" kohdistuen niin vastakkaisen kuin omankin sukupuolen valintoihin.

Tutkimusajankohdan jälkeen monien listalla olevien saippuaopperoiden esittäminen on lopetettu. Mutta saman tyyppinen moraalinen ristiriita saattaisi nyt löytyä kohdistuneena tämän hetken suosituimpaan lähinnä vastaavaan sarjaan Kautiit ja rohkeat. Edellä mainituista se poikkeaa siinä, että se on ensimmäinen Suomessa esitettävä kevyellä koneistolla tehty ja päivittäin esitettäväksi tarkoitettu iltapäivän saippuaoppera.

Muut torjunnat kohdistuvat lähinnä kotimaisuuteen, amerikkalaisuuteen sekä poliisi-, väkivalta- ja rikossarjoihin. Ensin mainittua torjuvat lähinnä nuorimmat ikäluokat, jälkimmäisiä enemmän vanhemmat ikäryhmät, väkivalta- ja rikossarjoja lisäksi naiset miehiä useammin.

Muistakin kuin "saippuaopperatyyppeistä" perhesarjoista löytyy selvästi naisten ja miesten suosimia sarjoja. Erityisesti nuorten miesten suosimista voi mainita modernin perhekomedian Pulmuset, naisten suosimia ovat taas Tyttökullat ja erityisesti nuorten naisten suosima Kolkyt ja risat. Lasten ja nuorten sarjoista L.A. Beat on tyttöjen ja piirretty perhesarja Simpsonit poikien suosiossa.

Sekä naisilla että miehillä epäsovinnainen, sarjafilmiä lajityyppirajoja rikkonut ja paljon julkisuutta saanut Twin Peaks on paljon korkeammalla katsottujen listalla kuin mielihjelmamaininnoista voisi päätellä. Onkin oletettavaa, että uuden tyyppiset sarjat tarvitsevat tuekseen melko suuren julkisuuden saadakseen laajan yleisen huomion.

Uutiset "hyviä" ohjelmia

Jos uutiset sekä asia- ja ajankohtaisohjelmat lasketaan yhteen, niitä on kaikkein useimmin mainittu mielihjelmienä. Uutiset yksinään ovat yhtä suosittuja kuin sarjafilmit eli ne on mielihjelmikseen maininnut puolet haastatelluista. Luku olisi korkeampikin, jos se laskettaisiin 15 vuotta täyttäneistä, sillä alle 15-vuotiaista uutisia oli maininnut vain viitisen prosenttia. Miehet ovat maininneet niitä mielihjelmienä naisia useammin. Alle 35-vuotiailla naisten ja miesten maininnat uutisten suhteen eivät kuitenkaan juuri eroa, sen jälkeen ero kasvaa ja kaikkien uutissuuntautuneimpia ovat 35-64-vuotiaat miehet.

Uutiset ovat mieliohjelmina itseasiassa aika yllättävä valinta. Se saattaa kertoa uutisten korkeasta statuksesta ohjelmien arvohierarkiassa, toisaalta uutisten erityisestä televisionomaisuudesta. Viimeksi mainitusta kertoo ehkä se, että uutisista mainitaan hyvin vähän tiettyjen uutislähetysten nimiä, mikä kertoo uutisten kokemisesta sarjallisina, toistuvina ja arkeen sidottuina. Tietysti myös yhteiskunnallisella ja maailmanpoliittisella tilanteella on oma vaikutuksensa uutisten suosioon. 2

Uutiset, asia- ja ajankohtaisohjelmat eivät herätä sinällään kovin suurta vastustusta, lukuunottamatta kaikkein nuorimpia. Uutiset ovat aikuisväestölle sinällään "hyvä" ohjelma, itsestäänselvyys televisio-ohjelmistossa. Sen sijaan poliittiset ohjelmat – erityisesti poliittiset keskustelut ja vaaliohjelmat – saavat torjuntaa kaikissa ikäryhmissä.

Noin 80 prosenttia väestöstä on seurannut uutisia haastattelupäivänä tai sitä edeltävänä päivänä ja melkein kaikki ovat seuranneet niitä viikon sisällä. Miehet ovat seuranneet uutisia naisia useammin. Vähiten uutisia ovat seuranneet 15–19-vuotiaat. w

Myös asia- ja ajankohtaisohjelmia valtaosa oli katsonut viikon sisällä (84 %), eilen tai tänään niitä oli katsonut runsaat 40 prosenttia. Miehet olivat katsoneet myös näitä ohjelmia naisia useammin. Ikä vaikuttaa näiden ohjelmien katsomiseen vielä selvemmin kuin uutisten kohdalla.

Elokuvien katsominen vähentynyt vanhemmissa ikäryhmissä

Elokuvia mainitsi television mieliohjelmiin noin 40 prosenttia haastatelluista, miehet useammin kuin naiset. Elokuvia mainittiin melko tasaisesti kaikissa ikäryhmissä, kuitenkin niin, että alle 44-vuotiailla niitä oli enemmän kuin sitä vanhemmilla. Suuri osa elokuvamaininnoista oli ylimalkaisia kuten "elokuvat", "pitkät elokuvat" tai "hyvät elokuvat" tai elokuvien sarjallisuutta tai katsomistilannetta korostavat kuten lauantai-illan tai maanantai-illan elokuvat. Mielielokuvia jäsennettiin myös yleisinä lajityyppinä, kuten rakkaus-, sota-, lännenelokuvat, sekä alkuperämaan mukaan.

Nimimainintoja saivat vain jotkin vahvasti kanonisoidut klassikot kuten Casablanca tai Tuulen viemää sekä elokuva-sarjat kuten Tarzan-, James Bond-, Terminator-, Spede- ja Poliisiopisto-elokuvat. Kotimaisia elokuvaklassikkoja hahmotettiin keskeisten näyttelijöiden kautta.

Keskeisinä jäsentäjinä painoutuivat kotimaisuus ja ulkomaisuus sekä lajityyppisistä varsinkin toimintaelokuvat. Kotimaisuus korostui erityisesti vanhimmissa vastaajilla. Toiminta ja seikkailu painoutuivat erityisesti 10–25-vuotiailla pojilla ja miehillä.

Kotimaisuus aiheutti torjuntaja kaikissa ikäryhmissä ja ulkomaisuus lähinnä vanhemmissa. Naisilla oli enemmän elokuvaan liittyviä torjuntaja ja ne liittyvät lähinnä ulottuvuudelle seksi/porno ja toisaalta ulottuvuudelle rikos, jännitys, sota, kauhu ja väkivalta.

Elokuvat ovat television katselun keskeistä sisältöainesta ja se näkyy siinä, että enemmistö väestöstä (68 %) on katsonut televisiosta elokuvia tai näytelmiä viikon sisällä, miehistä suurempi osa kuin naisista. Elokuvien tai näytelmien katsominen televisiosta ei näytä lisääntyneen, vaikka television katselu mitattuna sekä katselun useutena että siihen käytettynä aikana ja toisaalta televisioelokuvien tarjonta ovat 80-luvulla huomattavasti lisääntyneet (ks. esim. Kohvakka 1992). Päinvastoin viikon sisällä katsoneiden määrä oli aikuisväestöstä vuonna 1991 lähes 10 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin vuonna 1981.

Naisilla ja miehillä elokuvien katsominen on vähentynyt yhtä lailla. Iän mukaan elokuvien katselu on kuitenkin eriytynyt siten, että viikon sisällä katsominen on pysynyt ennallaan alle 35-vuotiailla ja vähentynyt selvästi sitä vanhemmilla.

Tulos on aika yllättävä. Videolaitteiden yleistymisen ja käyttö saattaa yllättäen olla osasy. Vapaa-aikatutkimuksen mukaan elokuva on edelleen videolta eniten katsottu ja siten ilmeisesti sille myös eniten nauhoitettu ohjelmatyyppe. Kun televisio-ohjelmisto on olennaisesti kuitenkin virtaavaa ja katselu päivittäin toistuvaa, moni nauhoitetuista elokuvista saattaa jäädä varastoon tai kokonaan katsomatta.

Television ohjelmistoon on varsinkin 80-luvun loppupuolelta lähtien tullut myös uusia elementtejä. Esimerkiksi osittain interaktiivisuonteiset peliohjelmat ovat saattaneet korvata elokuvien katselua osalla yleisöä, juuri vanhimmissa ikäluokissa ja eläkeläisillä. Lisäksi television uutisluonne on saattanut vahvistua koska vuosien 1981 ja 1991 sekä maailmanpoliittinen että Suomen taloudellinen tilanne olivat varsin erilaiset.

Visailut eniten mainittu viihdeohjelmatyyppe

Viihdeohjelmat tulevat esiin television mielihjelmina pääasiassa yksittäisten ohjelmien niminä. Viihdeohjelmia on mielihjelminaan maininnut kolmannes vastaajista. Naiset ovat maininneet niitä mielihjelmikseen selvästi useammin kuin miehet, vaikka naisten ja miesten viihdeohjelmien määrällisessä katsomisessa ei olekaan eroa. Viihdeohjelmien mainitseminen mielihjelmiksi lisääntyy tasaisesti iän myötä päinvastoin kuin katsominen.

Kaksi selvästi erottuvaa keskittymää viihdeohjelmamaininnoissa ovat kotimaisuus sekä tietokilpailut ja visailut. Kumpiakkin mainintoja on viidesosalla vastaajista. Mainintoja on kaikissa ikäryhmissä mutta erityisesti vanhemmissa. Tietokilpailuja, visailuja ja leikkejä mainitaan sekä yleisesti että usein ohjelmien niminä. Yleisimmin mainitut ovat Napakymppi, Ruutuässä, Kymppitonna, Megavisa ja Kolmosvisa. Visailuohjelmia mielletään usein myös juontajiensa kautta.

Suurimmat torjunnat kohdistuvat samoihin asioihin ja ohjelmatyyppeihin kuin mielihjelma-
valinnatkin. Kotimaisuutta ja peliohjelmaa torjutaan kaikissa ikäryhmissä jonkin verran, mutta erityisesti nuoremmassa. Mainintojen määrät eivät ole kuitenkaan kovin suuria.

Erilaiset peliohjelmat tuottavat suhteellisen aktiivisen katsojan (Fiske 1987, 272). Ne ovat nykyajan seurapelejä, jotka ovat tuoneet televisiota lähemmäksi katsojaa. Näissä televisiota ei katsota ylöspäin vaan arjen ja katsojan tasolta. Tämä on suomalaisessa televisiokulttuurissa suhteellisen uusi piirre.

Viihdeohjelmia oli televisiosta seurannut lähes 70 prosenttia viikon sisällä. Viihdeohjelmia seurataan varsin tasaisesti kaikissa ikäryhmissä. Alle 35-vuotiaat olivat seuranneet niitä kuitenkin jonkin verran enemmän kuin muut. Sosiaaliryhmistä ainoastaan ylemmistä toimihenkilöistä on muita pienempi osa seurannut viihdeohjelmia viikon sisällä.

Viihdeohjelmia mainittiin pääasiassa yksittäisten ohjelmien niminä. Tämä osoittaa, että arkipuheessa ei ole yhtenäistä viihdeohjelmäkäsitystä. Onkin todennäköistä, että esimerkiksi eri ikäryhmät eivät ole puhuneet täysin samasta asiasta kysyttäessä viihdeohjelmien viimeisintä katselukertaa.

Urheiluohjelmat miesten ohjelmia

Sukupuolten välinen työnjako on urheiluohjelmien suhteen varsin selvä: miehistä urheiluohjelmia oli mainittu mielihjelmikseen noin 40 prosenttia ja naisista vain yhdeksän prosenttia. Yleisimmin urheiluohjelmia mielihjelmikseen mainitsevat 25-44-vuotiaat miehet. Urheiluohjelmia torjuvat jonkin verran sekä naiset että miehet, naiset kuitenkin miehiä useammin. Naisilla torjunnat kohdistuvat lisäksi usein tiettyihin urheilulajeihin, joista torjutuimmat ovat jääkiekko, jalkapallo, nyrkkeily ja autourheilu.

Urheiluohjelmat ovat niitä harvoja ohjelmatyyppejä, joiden katselussa on erittäin selvä sukupuolten välinen työnjako. Ne ovat leimallisesti miesten ohjelmia. Miehistä yli 70 prosenttia ja naisista vajaa 40 prosenttia oli katsonut niitä viikon sisällä.

Luonto-ohjelmat

Luonto-ohjelmia oli viikon sisällä ilmoittanut katsoneensa alle puolet haastatelluista, miehet naisia jonkin verran useammin. Luonto-ohjelmien katselu lisääntyy selvästi iän myötä ja samoin niiden mainitseminen mielihjelmiksi oli mainittu vajaa viidennes. Luonto ei herätä torjuntajoja.

Musiikki- ja kulttuuriohjelmat

Musiikkiohjelmiä mainitsi mielihjelmikseen noin kymmenisen prosenttia tutkimukseen osallistuneista, naiset mainitsivat niitä miehiä useammin. Mutta eri ikäisten mielihjelmienä ne kuitenkin esiintyivät melko tasaisesti. Naisista musiikkiohjelmiä mainitsivat kuitenkin miehistä poiketen erityisesti aivan nuoret ja toisaalta yli 45-vuotiaat.

Teatteriesitykset mainitsi kaksi prosenttia haastateltavista, eniten mainintoja oli yli 45-vuotiailla naisilla. Muita kulttuuriohjelmiä ilmoitti mielihjelmikseen noin prosentti haastateltavista. Myös näissä maininnat keskittyivät keski-ikäisille ja sitä vanhemmille naisille.

Musiikki erottelee selvästi sekä eri sukupolvia että ns. hyvää makua. Torjuntaa kohdistetaan klassiseen musiikkiin, erityisesti oopperaan kaikissa ikäryhmissä. Miesten torjunnat ovat voimakkaampia kuin naisten. Voikin kysyä, onko osa torjuntaa kohdistettu eliitin lisäksi sukupuolen mukaiseen makuun. Myös rock saa osakseen torjuntaa. Mutta tässä on kysymys selvästi sukupolvitorjunnasta, sillä maininnat keskittyvät vanhempiin ikäryhmiin.

Noin viidesosa ilmoitti viikon sisällä seuranneensa televisiosta muuta musiikkiohjelmaa kuin musiikkivideota. Naisista hiukan suurempi osa oli seurannut musiikkiohjelmiä, muuten seuraamisessa ei ollut erityisiä ikä- tai sosiaaliryhmittäisiä eroja.

Musiikkivideot ovat uutta kulttuuria, joka on nopeasti voittanut erityisesti nuorten suosion. 15–24-vuotiaista yli puolet on seurannut musiikkivideota viikon sisällä ja noin 80 prosenttia kuukauden sisällä. 25–34-vuotiaista niitä on viikon sisällä seurannut 30 prosenttia ja mitä vanhempiin ikäryhmiin mennään sen harvempi niitä on seurannut. Musiikkivideoita ei kuitenkaan mainittu juuri ollenkaan mielihjelmienä. Tämä saattaa olla oire puhetapojen muutoksesta, jossa musiikkivideoita ei mielletä televisio-ohjelmienä eikä musiikin kuuntelua radion kuunteluna (vrt. Liikkanen tässä kirjassa s. 64). Tämä liittyy musiikin kuuntelutapojen muutokseen, jossa musiikki ja sähköinen kuva liittyvät yhä enemmän yhteen, samalla kun muiden välineiden merkitys kuuntelussa vähenee (ks. Seppänen tässä kirjassa ss. 88–90).

Television ohjelmistovalintojen jäsenyykset ja arvohierarkiat

Alasuutarin (1991, 246–248) havaintojen mukaan suomalaisessa television katsomiskulttuurissa joidenkin ohjelmatyyppien katselua ei perustella tai puolustella lainkaan (esim. uutiset), mutta joidenkin katseluun se liittyy lähes poikkeuksetta (esim. amerikkalaiset perhesarjat Dallas, Dynastia jne). Hän onkin tämän perusteella tulkinnut ohjelmien muodostavan kollektiivisen arvohierarkian, jonka puitteissa yksilölliset puhutavat voidaan tulkita. Hänen mukaansa korkean arvostuksen saavia ohjelmatyyppejä ovat ne, joiden seuraamista ei katsota tarpeelliseksi selittää tai puolustella tai tunnetaan tarvetta puolustella sitä, ettei seuraa kyseistä ohjelmatyyppejä. Näin muodostuva arvojärjestys on hänen mukaansa: 1. asiaohjelmat, 2. luonto-ohjelmat, 3. tilannekomediat, 4. urheiluohjelmat, 5. dekkarisarjat, 6. toimintasarjat ja 7. perhesarjat (emt. 248). Alasuutarin havaitsema hierarkia jäsentyy realismi/valistus/miehisyys -akselilla.

Vapaa-aikatutkimuksessa Alasuutarin mainitsemat puolustelut tai perustelut eivät juuri lainkaan tulleet esille. Saman suuntaista ohjelmien ja ohjelmatyyppien arvostusta ja ei-arvostusta voidaan kuitenkin havaita ohjelmien valintojen ja ohjelmiin liittyvien torjuntajen perusteella. Varsinkin jos otetaan annettuna, että miesten valinnat olisivat arvohierarkian yläpäässä, samoin kuin sellaiset ohjelmat, joihin ei liity torjuntaa. Tällöin arvostetuimmiksi tämän tutkimuksen mukaan tulisivat mm. uutiset ja asiaohjelmat, urheilu, elokuvat, luonto-ohjelmat ja vähiten arvostetuiksi viihdeohjelmat, varsinkin visailut ja leikit, sekä sarjafilmit ja niistä erityisesti "saippuaopperatyypiset" perhesarjat.

Televisiokulttuurissa ei kuitenkaan välttämättä vallitse vain yhtä dominoivaa arvohierarkiaa, tai ainakin on arveltavissa, että sen rinnalle on syntynyt tai syntymässä siitä poikkeavia tai siihen tietoisesti kapinallisesti suhtautuvia arvohierarkioita (vrt. Hobson 1990; Fiske 1990). Yhteiskunnassa vallinneen televisiomoraalin suhteen erilaisia kulttuureita – sellaisia joissa ohjelmasisältöihin suhtaudutaan moraalisesti, toisia joissa itse katseluun ja siihen käytettyyn aikaan suhtaudutaan moraalisesti, kolmansia joissa kumpaankaan ei sisälly moraalialia (vrt. Roos 1989).

Esimerkiksi naisilla ja miehillä on osittain yhteiset ja osittain toisistaan poikkeavat arvohierarkiansa, joista miesten arvohierarkia on ollut näkyvämpi. Kun naiset näyttävät muuttaneen tapaansa suhtautua television katsomiseen sallivammaksi, heidän omat arvohierarkiansa, joissa toisaalta korostuu "viihde" toisaalta korkeakulttuuri, tulevat yhä enemmän myös näkyviin. Naisten suosimassa viih-teessä korostuu sisältö, joka ei-ironisella tavalla liittyy ihmisiin, vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin. Nämä ovat olennaisia niin visailuissa ja ihmissuhdeleikeissä kuin naisten suosimissa perhesarjoissa.

Erilaisia arvohierarkioita voidaan saada esille eri haastattelustrategioilla. Ihmiset voivat ilmeisen helposti vaihtaa puhumisen strategiaansa sen mukaan, ketä puhumisen kohde edustaa ja missä kontekstissa puhutaan ja miten asia kehystetään. Mitä nuoremista katsojista on kyse, sen avoimemmin ja perinteisistä arvohierarkioista piittaamatta he näyttävät kertovan katsomisestaan. (Ks. myös Keränen 1992.)

Televisio-ohjelmien valintoihin liittyvä yleisvaikutelma on, että sosiaaliryhmien väliset erot eivät korostu kovin vahvasti. Televisio-ohjelmiston valinnat näyttävät määrittyvän arjen kautta, jolloin erotteluissa heijastuvat kodin valtasuhteet ja elämäntilanne. Yhteiskunnallisella tasolla on kyse lähinnä sukupuolten ja sukupolvien välisestä suhteesta. Televisio-ohjelmistosta puhutaan enemmän perheestä ja kodin arjesta käsin, vähemmän sosiaaliryhmän jäsenenä.

Keskeiset televisio-ohjelmia koskevat erottelut rakentuvat siis ulottuvuuksille sukupuoli sekä ikä ja sukupolvi. Sukupuoleen perustuvat valinnat jakautuvat siten, että erityisesti miesten valintoja ovat uutiset, elokuvat ja urheilu ja torjunta- ja ovat saippuaopperat ja korkeakulttuuri. Naisten valintoja ovat taas erityisesti sarjafilmit – näistä erityisesti perhesarjat –, viihdeohjelmat, asiaohjelmat ja korkeakulttuuri. Naisten torjunnat kohdistuvat vastaavasti urheiluun, väkivaltaan, sotaan ja saippuaopperoihin.

Toisen sukupuolen makuun kohdistuvan torjunnan kulminoitumiskohtia ovat urheilu ja saippuaopperat. Eräät tutkijat ovatkin rinnastaneet nämä ohjelmatyyppit (O'Connor & Boyle 1991) ja kutsuneet urheiluohjelmia miesten saippuaopperoiksi. Heidän mukaansa samalla tavalla kuin saippuaopperatyyppiset perhesarjat liikkuvat naisten perinteisen kompetenssin – ihmissuhteiden ja yksityisyyden – alueella, urheiluohjelmista löytyy miesten kulttuurista kokemusta – vallan, kontrollin ja autonomisen toiminnan käytäntöjä ja fantasiaita.

Ikään ja sukupolveen liittyvät erottelut näkyvät valintojen ja torjuntajen kohdistumisessa kotimaisuuteen ja ulkomaisuuteen siten, että vanhemmat sukupolvet valitsevat kotimaista ja torjuvat ulkomaista ja nuoremmat taas valitsevat ulkomaista ja torjuvat kotimaista. Nuoremmilla sukupolvilla televisiopuhe näyttäisi lisäksi olevan erittelevämpää. Esimerkiksi ulkomaisten sarjafilmiin lajityyppien kohdistuvat erottelut ovat varsin tarkkoja. Nuorempien sukupolvien suuntautuminen kansainväliseen aineistoon näkyy myös ulkomaisten satelliittiohjelmien ja musiikkivideoiden katseluna. Samat ikään ja sukupuoleen liittyvät valinnat näkyvät myös video-ohjelmien katselussa.

Suomessa sekä televisio että radio ovat olleet osa kansan valistamisen projektia, samalla kun varsinkin televisiokulttuuria on rakennettu alusta lähtien yleismaailmallisten mallien mukaan. Yhtenäiskulttuurinen ja valistuksellinen aines ovat

painottuneet ohjelmistossa. Varsinkin radion alkuaikoina opetettiin lisäksi keskittynyttä ja korkeakulttuurista kuuntelutapaa. (Onnela 1990, 150–151.) Tämä valistuksellisuuden perintö näkyy televisio-ohjelmavalinnoissa siinä, että sekä naisten että miesten listoilla uutis- ja asiaohjelmat ovat hyvin korkealla. Toisaalta se näkyy naisten valintojen kaksijakoisessa suuntautumisessa sekä korkeakulttuuriin että kaikkein torjutuimpaan viihteeseen. Televisiokulttuurissa kohtaavatkin varsin mielenkiintoisella tavalla yleismaailmaallinen kulttuuri ja sen sukupuolitettujen lajityyppien sekä suomalaisen kulttuurin erityispiirteet, joihin kuuluvat muun muassa yhtenäiskulttuurisuus ja naisten keskeisyys korkeakulttuurin harrastamisessa.

Radio-ohjelmien valinnat

Radio-ohjelmien valintoja selvitettiin vapaa-aikatutkimuksessa pyytämällä vastaajia omin sanoin kertomaan minkälaisia ohjelmia he kuuntelevat radiosta. Tällä tavoin esiintyvät ohjelmat kuvaavat ihmisten pääasiassa kuuntelemia, heidän itsevalitsemiaan ohjelmia ja ohjelmia, jotka heille ovat todennäköisesti myös tärkeimpiä.

Yksittäisten radio-ohjelmamainintojen 10 kärjessä

1. musiikki
 2. uutiset
 3. asiaohjelmat
 4. ajankohtaisohjelmat
 5. kaikkea/mitä sattuu tulemaan
 6. kuunnelmat
 7. hartausohjelmat
 8. jumalanpalvelukset
 9. haastattelut
 10. toivekonsertit
-

Kuten oheisesta lista osoittaa, suurin osa radio-ohjelmamaininnoista oli varsin yleisiä ja ylimalkaisia. Tämä koskee erityisesti listan kärkipäätä.

Musiikki on ylivoimaisesti eniten radiosta kuunneltu ohjelmatyyppi. Yli puolet vastaajista ilmoitti kuuntelevansa musiikkia. Musiikkia mainittiin paljon kaikissa ikäryhmissä, mutta sen kuunteleminen lisääntyi kuitenkin selvästi mitä nuoremasta vastaajasta oli kyse.

Yleisen musiikinkuuntelumaininnan lisäksi ilmoitettiin laaja skaala erilaisia musiikkityyppejä ja -ohjelmia. Nuorilla korostuivat rock- ja popmusiikki sekä listaohjelmat, noin 30 ikävuodesta lähtien mainittiin klassista sekä kevyttä ja iskelmämusiikkia. Kaikkein vanhin kuulijakunta on vanhalla tanssimusiikilla sekä hengellisellä musiikilla.

Uutisia ilmoitti kuuntelevansa noin kolmasosa vastaajista. Uutisia mainittiin kaikissa ikäryhmissä, mutta niiden kuunteleminen lisääntyy selvästi iän karttuessa ja miehet ilmoittavat jonkin verran naisia useammin kuuntelevansa radiosta uutisia. Eli kuva on varsin samantapainen kuin television kohdalla.

Musiikki ja uutiset ovat ylivoimaisesti mainituimmat ohjelmat, sillä listalla seuraavan eli asiaohjelmien mainitsijoiden osuus oli jo hiukan alle 10 prosenttia, samoin ajankohtaisohjelmien ja valikoimattoman kuuntelemisen. Tämän jälkeen yksittäisten mainintojen osuudet laskivatkin viiteen prosenttiin ja sen alle.

Asia- ja ajankohtaisohjelmia mainittiin melko tasaisesti kaikissa ikäryhmissä alle 15-vuotiaita lukuunottamatta. Asiaohjelmien kuunteleminen kuitenkin lisääntyi vanhempiin ikäryhmiin siirryttäessä. Naiset mainitsivat asiaohjelmia miehiä enemmän, ajankohtaisohjelmia naiset ja miehet mainitsivat kuuntelevansa suunnilleen yhtä usein.

Niitä, jotka ilmoittivat kuuntelevansa kaikkea tai mitä radiosta sattuu tulemaan, oli tasaisesti kaikissa ikäryhmissä, hiukan muita enemmän kuitenkin 25–35-vuotiaissa. Sukupuolen mukaan valikoimattomassa kuuntelussa ei ollut kuitenkaan eroa. Myös kuunnelmia ja haastatteluja mainittiin kaikissa ikäryhmissä, naiset hiukan miehiä useammin. Kuten televisiossa urheilu on myös radiossa erityisesti miesten kaikissa ikäryhmissä suosima ohjelmatyyppi.

Jumalanpalvelusten ja hartausohjelmien nouseminen mainintalistalla näinkin korkealle kuvastaa radion tärkeyttä vanhemmille ikäluokille. Alle 30-vuotiailta ne eivät ole saaneet yhtään mainintaa. Sen jälkeen maininnat alkavat lisääntyä sekä naisilla että miehillä, eniten niitä on kuitenkin yli 65-vuotiailla naisilla.

Muuten radio-ohjelmissa tulee osittain esiin samoja perusaihepiirejä tai ohjelmatyyppejä kuin televisiossakin, esimerkiksi luonto-ohjelmat, viihde- ja hupiohjelmat sekä erilaiset kilpailut, samoin kotimaisuuden korostaminen erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä.

Ohjelmamaininnoissa on myös joitakin selvästi radiolle ominaisia osittain perinteisiä, osittain uusia piirteitä ja painotuksia. Tällaisia ovat paikallisuus ja paikallisten asioiden korostus, kontaktiohjelmat, ohjelmavirtatyypiset lähetykset ja kuuntelun tilanne- ja paikkasidonnaisuus.

Erityisesti viimeksi mainittu näyttää vahvistuvan radion kuuntelussa. Radio-ohjelmavalintoja kuvaillaan usein liittyneenä arjen rituaaleihin, kuten töihin tai kouluun menoon tai tuloon, nukkumaan menoon. Radiota kuunnellaan autossa, työpaikalla, kesämökillä, siivotessa tai ruokaa laittaessa, illalla tai aamulla, tai pelkästään viikonloppuna. Monet liittävätkin eri kuuntelutilanteisiin tai -paikkoihin erilaisia radio-ohjelmia ja radion kuuntelutapoja.

Yhteenvetona voisi sanoa, että radion kuuntelutavat ja ohjelmien valinnat ovat eriytyneet melko selvästi eri sukupolvissa. Vanhimmissa sukupolvissa radion tärkeys korostuu, radiota kuunnellaan paljon ja edelleen varsin keskittyneesti. Sisällöllisiä korostuksia ovat uutiset, kotimaisuus, paikalliset asiat, perinteiseen arkeen liittyvät aiheet kuten luonto, metsä, maanviljelys, puutarhanhoito ja ruuanlaitto, traditionaalinen musiikki ja hengellisyys, kanavista Ylen ykkönen ja Radio Suomi.

Nuorimmissa ikäluokissa painottuvat taas radion vähäisempi kuuntelu ja tärkeys, taustakuuntelu, rock- ja popmusiikki ja sitä kautta kansainvälisyys, uusi radioilmaisu sekä ohjelmavirtatyypiset lähetykset, Radio Mafian ja paikallisradioiden kuuntelu. (Ks. Liikkanen tässä kirjassa ss. 62–66.)

Sosiaaliryhmistä ainoastaan ylemmät toimihenkilöt poikkeavat jonkin verran tästä sukupolvisidonnaisesta mallista, heillä korostuvat muita vähäisempi ja mutta keskittyneempi kuuntelutapa.

Vaikka radio on television tavoin kodinteknologiaa, radion kuuntelutapoihin liittyvät muutokset ovat kuitenkin myös irrottamassa sitä kodin piiristä. Televisio-ohjelmien valintojen tapaan keskeiset radio-ohjelmien valintoja erottelevat tekijät löytyvät sukupolvesta ja sukupuolesta. Radion puolella sukupolven mukainen eriytyminen – jonkinlainen modernisuus-traditionaalisuus -ulottuvuus – näyttäisi olevan kuitenkin vielä selvempi kuin televisiossa. Sen sijaan muun muassa perheen sisäisiä valtasuhteita ilmentävällä sukupuolen mukaisella erottelulla ei radio-ohjelmavalinnoissa ole niin selvää roolia kuin televisiossa. Radio näyttääkin irtautuvan yhä individualistisemmaksi välineeksi, joita saattaa perheessä olla useita, jota kuunnellaan yhä enemmän myös kodin ulkopuolella, eivätkä siihen liittyvät valinnat suuressa määrin aiheuttane perheen sisäisiä konflikti- tai valintatilanteita.

Lähteet

Alasuutari, Pertti (1991): Tv-ohjelmien arvohierarkia katsomistottumuksista kertovien puhetapojen valossa. Teoksessa Kytömäki, Juha (toim.): Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Gaudeamus & Yleisradio, Jyväskylä.

Boyle, Raymond & O'Connor, Barbara: Dallas with Balls? Male and Female Soap Opera. Paperi esitetty neljännessä kansainvälisessä televisiotutkimuksen konferenssissa Lontoossa 24.–26.7.1991.

Featherstone, Mike (1991): Consumer Culture and Postmodernism. Sage Publications.

Fiske, John (1987): Television Culture. Routledge, London and New York.

Fiske, John (1990): Women and Quiz Shows: Consumerism, Patriarchy and Resisting Pleasures. Teoksessa Brown, Mary Ellen (toim.): Television and Women's Culture. The Politics of the Popular. SAGE Publications, London – Newbury Park – New Delhi.

Hobson, Dorothy (1990): Women Audiences and the Workplace. Teoksessa Brown, Mary Ellen (toim.): Television and Women's Culture. The Politics of the Popular. SAGE Publications, London – Newbury Park – New Delhi.

Keränen, Jari (1992) Löytyykö Suomesta kanavapujottelijoita? Radio- ja tv-tutkimuksen vuosikirja 1992. Yleisradio.

Kohvakka, Rauli (1992): Suomessa liikkuvat liikkuvat kuvat. Tilastoja televisio-, elokuva- ja videotarjonnasta ja televisio-ohjelmien viennistä. Kulttuuri ja viestintä 1992:1. Tilastokeskus, Helsinki.

Kytömäki, Juha & Savinen, Ari (1993): Terveisiä katsojilta. Palautetutkimuksen televisiota koskevien keskustelujen analyysi. Yleisradion tutkimusraportti 1/1993.

Laermans, Rudi (1992): Leisure as "Making Time". Paperi esitetty Maailman vapaa-aikatutkimuksen kongressissa (World Leisure Congress 92) Lissabonissa 1992.

Morley, David (1992): Television, Audiences & Cultural Studies. Routledge, London and New York.

Morley, David & Silverstone, David: Domestic communication – technologies and meanings. Media, culture & society 12 (1990): 1, s. 31–55.

Onnela, Tapio (1990): Modernin unelma – kuvia ja tunnelmia 1920-luvulta. Otava, Keuruu.

- Roos, J.P. (1989): Suomalainen televisio: arkielämää, uhkaa ja vapautumista. Teoksessa Heikkinen Kalle (toim.): Elämää kuvavirrassa. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisusarja numero 3, Helsinki.
- Silverstone, Roger & Hirsch, Eric (1992): Consuming Technologies. Media and information in domestic spaces. Routledge, London and New York.
- Silverstone, Roger, Hirsch, Eric & Morley, David (1992): Information and communication technologies and the moral economy of the household. Teoksessa Silverstone, Roger & Hirsch, Eric: Consuming Technologies. Media and information in domestic spaces. Routledge, London and New York.

Musiikin kuuntelu ja musiikkivalinnat

Susanna Seppänen

Musiikin kentällä tapahtui viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana monia muutoksia, jotka vaikuttivat Suomessa sekä äänite- ja laitemarkkinoihin että musiikin kuluttamiseen. Yksi tärkeimmistä oli uusien äänentoistolaitteiden, stereoyhdistelmien, korvalappustereoiden sekä cd-soittimien, yleistyminen 1980-luvun kuluessa.

Cd-soittimien mukana markkinoille saapuneet cd-levyt vilkastuttivat äänitemarkkinoita. Odotetusti cd-levyjen myynnin kasvu supisti sekä vinyyläänilevyjen tuontia että valmistusta. Myös musiikkikasettien valmistus väheni, mutta toisaalta niiden maahantuonti lisääntyi. Cd-levyjen myynnin kasvamisesta huolimatta merkitsi 1990-luvun alku äänitemarkkinoilla äänitteiden liikevaihdon 1980-luvun alusta lähes yhtämittaisesti jatkuneen kasvun taittumista. (Joukkoviestintätilasto 1991; Sauri 1993.)

1980-luvun kuluessa myös meitä ympäröivä musiikillinen maailma monipuolistui ja kansainvälistyi. Musiikin tarjonta lisääntyi paikallisradioiden perustamisen ja musiikkivideoiden yleistymisen myötä. Myös uudet musiikinlajit, moderni konserttimusiikki, maailmanmusiikki, rockiskelmä sekä uudet rockmusiikin muodot, kuten suomirock ja rap, muuttivat musiikillista maailmankuvaamme.

Musiikin kuuntelu näyttääkin lisääntyneen 1980-luvulla: ajankäyttötutkimuksen (Niemi & Pääkkönen 1989) mukaan äänitteiden kuuntelemiseen käytettiin enemmän aikaa 1980-luvun lopussa kuin 1970-luvun lopussa. Yleisradion tiedot vuodelta 1991 kertovat lähes neljäsosan suomalaisista kuuntelevan tavallisena päivänä äänitteitä. Aikaa kuunteluun kuluu keskimäärin runsaat parikymmentä minuuttia.

Siten myös musiikillisten yhteisöjen rakenteen voidaan olettaa muuttuneen. Vuoden 1981 vapaa-aikatutkimuksessa (Kulttuuritilasto 1981) huomattiin miesten ja naisten, suurissa ja pienissä kunnissa asuvien sekä eri ikäisten musiikillisten valintojen eroavan toisistaan. Äänitteiden ja äänentoistolaitteiden omistamista sekä musiikin kuuntelemista selittävät äänitemarkkinoiden rakenteen ohella myös sosiaaliset tekijät. Tässä artikkelissa kerrotaan vuosien 1981 ja 1991 vapaa-aikatutkimusten perusteella, kuinka musiikin kentällä tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet äänitteiden ja äänentoistolaitteiden omistamiseen sekä musiikin kuuntelemiseen ja musiikkimakuun.

Tässä artikkelissa on käytetty julkaisujen "Vapaa-aika numeroina 1: luova toiminta, kulttuuritilaisuuksissa ja museoissa käyminen. *Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 3/1993*" taulukoita 3, 14–15, "Vapaa-aika numeroina 3: televisio, video, tietokoneet, radio, musiikki. *Kulttuuri ja viestintä 5/1993*" taulukoita 9, 18–24 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Äänentoistolaitteita ostettu runsaasti

1980-luvulla tapahtunut elintason nousu ja kuluttamisen lisääntyminen näkyvät myös siinä, että koteihin hankittiin viime vuosikymmenen aikana paljon kaiken-tyyppisiä äänentoistolaitteita (kuvio 1). Äänentoistolaitteita ostivat erityisesti miesten sekä yli 100 000 asukkaan kaupungeissa asuvien kotitaloudet.

Eniten äänentoistolaitteita on ylemmillä toimihenkilöillä. He ovat hankineet viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana erityisesti äänentoistolaitteista kalteimpia, stereoyhdistelmiä. Myös 15–24-vuotiaiden perheisiin on ostettu paljon äänentoistolaitteita. Nämä kotitaloudet ovat hankineet ensisijaisesti uusimpia äänentoistolaitteita, cd-soittimia sekä ennen kaikkea korvalappustereoita. Vähiten äänentoistolaitteita on nykyään samoin kuin viime vuosikymmenen alussa eläkeläisillä.

Cd-levyjä hankittu eniten

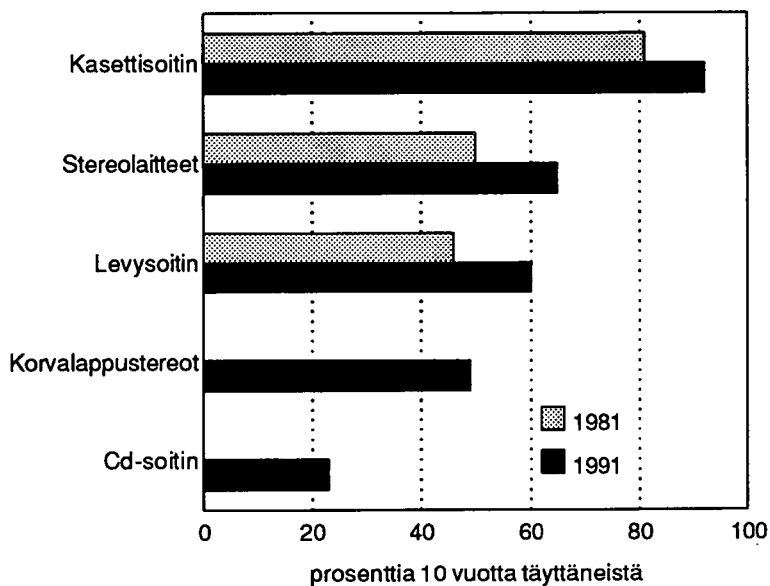
Suomalaisilla oli sekä viime että tämän vuosikymmenen alussa kotonaan keskimäärin yli kymmenen, mutta alle sata äänilevyä sekä musiikkikasettia (kuvio 2).¹ Kuitenkin nykyään omistetaan määrällisesti hieman vähemmän vinyyliäänilevyjä kuin aikaisemmin. Toisaalta sekä vähän (alle 10) että paljon (yli 100) joko itse tai valmiiksi äänitettyjä musiikkikasetteja omistavien määrä on noussut viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana. 1980-luvulla tapahtunut vinyyliäänilevyjen ja kasettien reaalihintojen lasku ei siten näytä juurikaan vaikuttaneen kotitalouksien äänilevy- ja kasettihankintoihin. Koteihin onkin ostettu viime vuosikymmenen aikana äänitteistä eniten cd-levyjä. Silti cd-levyjä omistetaan yhä vähemmän kuin muuntyyppisiä äänitteitä.

Miehet ilmoittivat samoin kuin viime vuosikymmenenkin alussa kotonaan olevan enemmän kaikentyyppisiä äänitteitä kuin naiset. Myös suurissa kaupungeissa asuvat omistavat aikaisempaa enemmän äänitteitä. Vinyyliäänilevyjä ovat viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana hankineet erityisesti 15–24-vuotiaiden naisten sekä 45–64-vuotiaiden miesten taloudet. Myös ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivien naisten perheisiin on ostettu paljon vinyyliäänilevyjä. Cd-levyjä puolestaan omistavat eniten 20–34-vuotiaiden sekä ylempien toimihenkilöiden perheet.

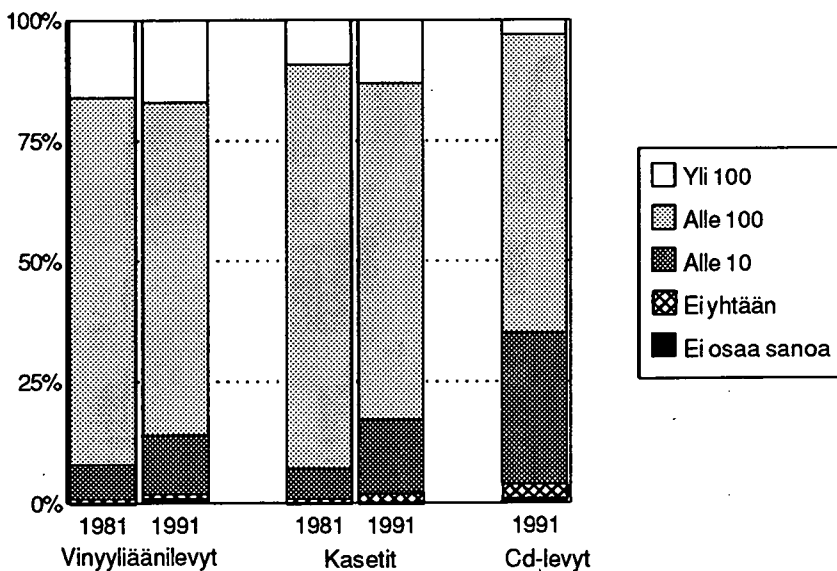
Eläkeläisillä on edelleen vähiten kaikentyyppisiä äänitteitä. Keskimääräistä vähemmän vinyyliäänilevyjä on myös työntekijöillä ja maatalousyrittäjillä ja cd-levyjä tuotantotyöntekijöillä.

¹ Äänitteiden omistamista kysyttiin vain niiltä, jotka omistivat äänitteiden kuuntelemiseen tarvittavan äänentoistolaitteen.

Kuvio 1.
Äänentoistolaitteiden omistaminen 1981 ja 1991

Kuvio 2.
Äänitteiden omistaminen 1981 ja 1991

prosenttia 10 vuotta täyttäneistä, joilla on tarvittava äänentoistolaite

Kasettimusiikin merkitys näyttää viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana vähentyneen kaikkien muiden paitsi nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa: 15–24-vuotiaista neljä viidestä oli äänittänyt musiikkia kasetille ja he myös omistavat edelleen yhtä paljon musiikkikasetteja kuin vinyyläänilevyjä. 25-vuotta täyttäneet sekä omistavat nykyään aikaisempaa vähemmän musiikkikasetteja että erityisesti äänittävät musiikkia kasetille vähemmän kuin aikaisemmin. Äänittämisen vähenemistä voidaankin pitää äänilevyteollisuuden kannalta positiivisena, sillä kotiaänittämistä on pidetty yhtenä ääniteteollisuuden suurimmista uhkaajista. Toisaalta musiikin nauhoittaminen televisiosta videonauhalle on saattanut yleistyä kasetille äänittämisen kustannuksella.

Musiikin kuuntelu äänitteiltä vähentynyt

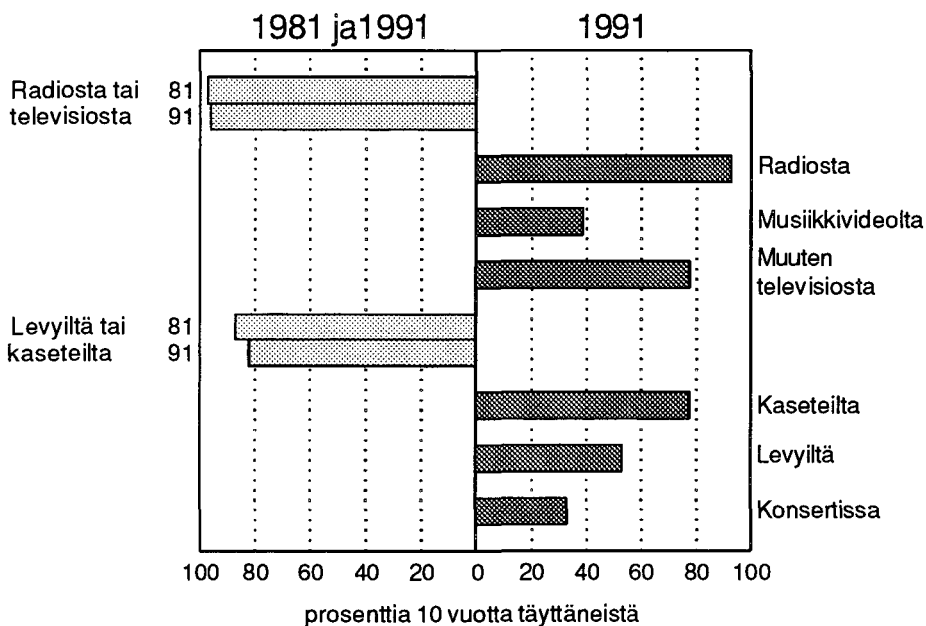
Musiikin kuuntelu on keskeisimpiä ajanviettopojamme: musiikkia kuuntelee päivittäin kaksi kolmesta ja vähintään kerran viikossa yhdeksän kymmenestä. Musiikin kuuntelun useudesta ei ole saatavilla vertailutietoja viime vuosikymmenen alusta, mutta ajankäyttötutkimuksen (Niemi & Pääkkönen 1989) mukaan äänitteiden kuunteluun käytetty aika on lisääntynyt 1980-luvulla.

Runsas musiikin kuuntelu kertoo myös meitä ympäröivän musiikillisen maailman moninaisuudesta: musiikkia ei kuunnella ainoastaan äänitteiltä tai radiosta vaan myös televisiosta, konserteissa sekä monissa julkisissa tiloissa kuten kaduilla, tavarataloissa tai työpaikoilla. Musiikki on esimerkiksi ylivoimaisesti kuunnelluin radio-ohjelmatyyppeistä riippumatta siitä, ovatko kyseessä Yleisradion vai paikallisradioiden kuuntelijat (ks. Liikkanen tässä kirjassa s. 80). Toisaalta vain osa musiikin kuuntelusta on yksinomaan musiikin kuuntelemista eikä kuulemista tai taustamusiikkia.

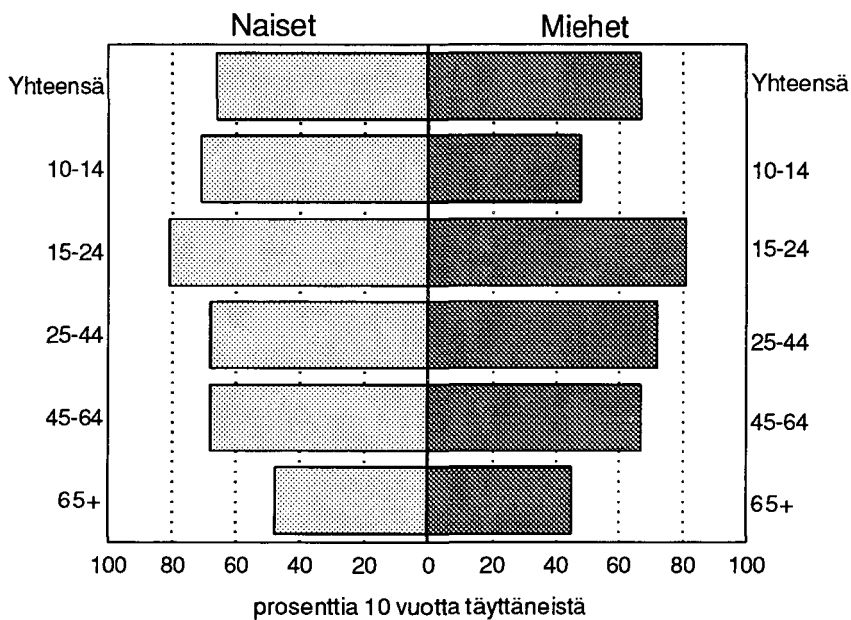
Radiosta tai televisiosta musiikkia kuuntelee edelleen lähes jokainen (kuvio 3). Eläkeläiset ovat ainoa sosiaalinen ryhmä, joka kuuntelee musiikkia radiosta tai televisiosta selvästi vähemmän kuin aikaisemmin. Eläkeläiset myös kuuntelevat musiikkia äänitteiltä kaikkein vähiten. Radion ja television musiikkilähetysten merkitys onkin lisääntynyt viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana, sillä musiikin kuuntelu äänitteiltä on vähentynyt. Miehet kuuntelevat edelleen musiikkia äänitteiltä naisia enemmän siitä huolimatta, että miesten musiikin kuuntelu äänitteiltä on vähentynyt suhteellisesti enemmän kuin naisten.

Aktiivisin musiikinkuunteluikäkausi sijoittuu 15–24-ikävuoden väliin: 15–24-vuotiaista neljä viidestä sekä ilmoittaa musiikin kuuntelemisen olevan vapaa-ajassaan tärkeää että kuuntelee musiikkia päivittäin (kuvio 4). Yleisradion tutkimusten mukaan tämänikäisistä nuorista joka toinen kuunteli 1990-luvun alussa levyjä tai kasetteja yli tunnin päivässä. Nuoret ja nuoret aikuiset myös kuuntelevat musiikkia yhtä paljon sekä äänitteiltä että joukkoviestimistä. Televisionkatsomisesta saatujen tietojen (ks. Liikkanen tässä kirjassa s. 77) mukaan 15–24-vuotiaista joka neljäs oli seurannut televisiosta muita musiikkiohjelmiä kuin

Kuvio 3.
Musiikin kuunteleminen eri välineistä 1981 ja 1991

Kuvio 4.
Musiikin kuunteleminen päivittäin iän ja sukupuolen mukaan 1991

musiikkivideoita (kuten konsertteja) viikon sisällä. 15–19-vuotiaat ovat musiikkivideoiden suurkuluttajia: heistä musiikkivideoita katsoo neljä viidestä. Tämänikäiset nuoret ovatkin ainoa ikäryhmä, joka kuuntelee musiikkia televisiosta eniten musiikkivideoilta.

Toisaalta paljon äänitteitä ja monentyyppisiä äänentoistolaitteita omistavat ylempät toimihenkilöt kuuntelevat musiikkia keskimääräistä harvemmin. He myös kuuntelevat nykyään vähemmän musiikkia äänitteiltä kuin viime vuosikymmenen alussa.

Konsertit näyttävät olevan erityisesti naisille legitiimi musiikin kuuntelutapa: naisista konserteissa musiikkia kuuntelee kaksi viidestä ja miehistä yksi neljästä. Musiikin kuuntelu konserteissa on tavallisinta niiden ylempien toimihenkilönaisten keskuudessa, joilla on korkean asteen koulutus. Heistä myös joka toinen kertoo musiikkielämän seuraamisen olevan vapaa-ajassaan tärkeää. Myös 15–24-vuotiaat kuuntelevat musiikkia paljon konserteissa (konserteissa käymisestä ks. Pääkkönen tässä kirjassa s. 106).

Musiikin kuuntelu ja musiikkimaku

Vapaa-aikatutkimuksessa tutkittiin sekä eri tyyppisen musiikin kuuntelemista että musiikkimakua.² Eri tyyppisen musiikin kuuntelemista haluttiin tutkia musiikkikuluttajien näkökulmasta. Siksi kuuntelukysymyksessä käytetyt käsitteet saattavat näyttää musiikkitieteellisesti epämääräisiltä tai päällekkäisiltä. Kuitenkin yleiskulttuurisesti ne ovat sekä käytettyjä että ymmärrettyjä.

Eri tyyppisen musiikin kuunteleminen kertoo musiikin kuluttamisesta eri sosiaali- ja väestöryhmissä sekä musiikinlajien suosiosta. Sen sijaan musiikkimakua tutkittaessa eri sosiaaliryhmiä erottelevat keskiarvojakaumat eivät ole enää keskeisiä. Musiikkimaku kertoo ensisijaisesti niistä käsitteistä ja puhetoivoista, joilla musiikkimakua artikuloidaan ja jäsennetään. Käsitteellistettäessä omaa musiikkimakua "hyväksytty – hylätty" – akselilla käytetään pitkälti opittuja tapoja luokitella, hahmottaa ja arvottaa musiikkia.

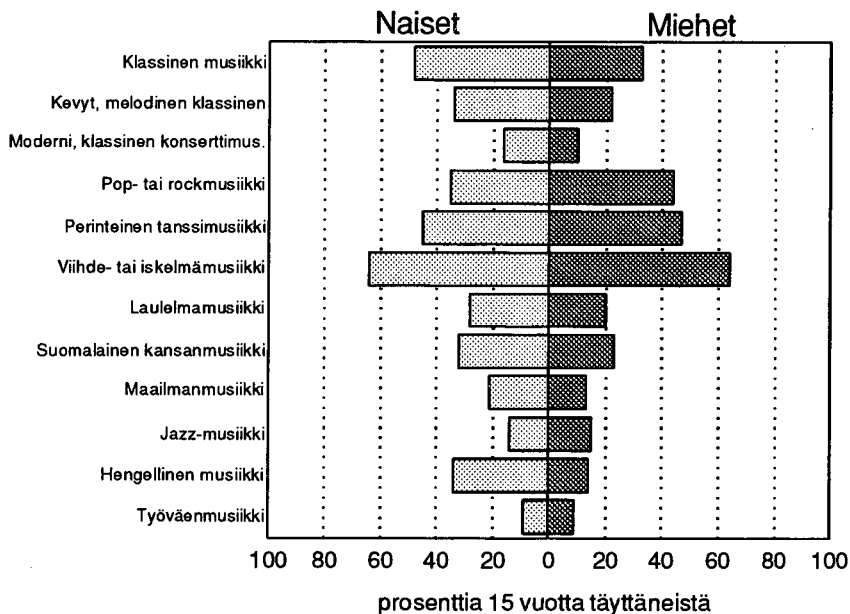
² Musiikin kuuntelemisen tutkimiseen käytettiin strukturoitua (ja esitutkittua) kysymystä "Millaista musiikkia kuuntelette?". Musiikkimakua puolestaan tutkittiin avoimilla kysymyksillä "Minkälaista musiikkia kuuntelette mieluiten?" sekä "Onko jotain tai joitain musiikinlajeja, joista ette lainkaan pidä?".

Musiikin kuunteluyhteisöt muuttuneet

Suosituimmat musiikinlajit 15 vuotta täyttäneiden keskuudessa ovat pääasiassa kansallista populaarimusiikkia edustavat viihde- ja iskelmämusiikki sekä perinteinen tanssimusiikki: viihde- ja iskelmämusiikkia kuuntelee kolme viidestä ja perinteistä tanssimusiikkia lähes joka toinen. Myös klassista – erityisesti kevyttä, melodista klassista – musiikkia sekä pop- ja rock-musiikkia kuuntelevia on paljon: näitä musiikinlajeja kuuntelee kaksi viidestä.

Miesten ja naisten musiikinkuuntelu eroaa toisistaan rakenteellisesti (kuvio 5). Naiset kuuntelevat myös nykyään samoin kuin viime vuosikymmenen alussa miehiä enemmän klassista ja hengellistä musiikkia sekä kansan- ja laulelmamusiikkia. Toisaalta miehet kuuntelevat edelleen naisia enemmän pop- ja rock-musiikkia. Sen sijaan miehet eivät enää nykyään kuuntele naisia enemmän viihde- ja iskelmämusiikkia eivätkä perinteistä tanssimusiikkia.

Kuvio 5.
Eri musiikinlajien kuunteleminen sukupuolen mukaan 1991

Musiikillisessa maailmankuvassa tapahtuneeseen muutokseen viittaa se, että erityisesti klassisen musiikin, mutta myös pop- ja rock-musiikin, suhteellinen suosio näyttäisi kymmenessä vuodessa lisääntyneen, viihde- ja iskelmämusiikin sekä perinteisen tanssimusiikin puolestaan vähentyneen (vrt. Kulttuuritilasto 1981).³ Myös soittamista harrastavat soittavat nykyään enemmän kuin viime vuosikymmenen alussa erityisesti klassista musiikkia, mutta myös pop- ja rock-musiikkia. Toisaalta perinteistä tanssimusiikkia soitetaan aikaisempaa vähemmän. (Ks. Seppänen tässä kirjassa s. 12.)

Musiikinlajien suosiossa tapahtunut muutos merkitsee sitä, että ennen ensimmäistä maailmansotaa syntyneiden sukupolvien musiikkikulttuuri on väistymässä: perinteinen tanssi- ja kansanmusiikkikulttuuri on syrjäytymässä ja rock-musiikkikulttuuri nousemassa näkyvämmiin esiin (vrt. Salminen 1991, 15–16; Karttunen 1992, 128–130). Analyysiä varten kokeiltiin vapaa-aikatutkimuksen musiikkivalinta-aineiston jäsentymistä J.P. Roosin esittämässä sukupolviryhmissä (Roos 1990), joita täydennettiin vanhimmalla sukupolvella. Samoin kuin sukupolvien kulttuuriset ja historialliset kokemustaustat eroavat toisistaan myös musiikkikäsitukset näyttävät eriytyvän sukupolvittain. Musiikkivalinnat hahmotuvat sukupolviryhmissä seuraavasti:

- Kansakunnan rakentamisen sukupolvi (syntynyt ennen 1919) kuuntelee eniten hengellistä musiikkia.
- Sodan ja pulan sukupolveen (syntynyt 1920–39) kuuluvissa on eniten perinteisestä tanssimusiikista pitäviä, mutta tähän sukupolveen kuuluvat kuuntelevat paljon myös sekä suomalaista kansanmusiikkia että laulelmanmusiikkia.
- Suuren muuton sukupolven (syntynyt 1940–49) edustajat kuuntelevat klassista musiikkia sekä viihde- ja iskelmämusiikkia että perinteistä tanssimusiikkia.
- Lähiösukupolvi (syntynyt 1950–59) kuuntelee sekä viihde- ja iskelmämusiikkia että pop- ja rock-musiikkia.
- Hyvinvoinnin sukupolvi (syntynyt 1960–69) sekä uusi sukupolvi (syntynyt 1970-) kuuntelevat eniten pop- ja rock-musiikkia. Näitä sukupolvia kutsutaankin rocksukupolviksi.

Musiikinlajit ovat sosiaalisia kategorioita, joita pitävät sukupolvien lisäksi yllä myös sosiaaliset ryhmät. Musiikin kentällä voidaan erottaa eliitin ylläpitämä taidemusiikin ja avantgardistisen musiikin traditio: korkean asteen koulutuksen saaneet – pitkälti ylemmät toimihenkilöt – sekä suurissa kaupungeissa asuvat kuuntelevat eniten klassista ja jazz-musiikkia. Myös uusimpia musiikkilajeja, modernia konserttimusiikkia sekä maailmanmusiikkia, kuuntelevat eniten korkean asteen koulutuksen saaneet ja ylemmissä toimihenkilöammateissa toimivat naiset.

3 Vuosien 1981 ja 1991 tutkimuksissa käytettyjen erilaisten kysymysmuotojen takia musiikinlajien suosioista voi tehdä vain päätelmiä.

Toisaalta erottuu maaseudun musiikkikulttuuriin pohjautuva kansan populaarimusiikkiperinne. Tätä traditiota edustavat vain vähän koulutusta saaneet – suureksi osaksi työntekijä- ja maatalousammateissa toimivat – sekä ei-kaupunkimaisissa kunnissa asuvat, jotka kuuntelevat muita enemmän suomalaista kansanmusiikkia, hengellistä musiikkia sekä perinteistä tanssimusiikkia.

Myös pop- ja rock-musiikki edustaa urbaania musiikkikulttuuria. Rock- ja pop-musiikkia kuuntelevat eivät kuitenkaan muodosta yhtä yhtenäistä musiikkiryhmittä. Tämä johtuu nuorten ikäryhmien arvojen ja musiikillisten maailmankuvien pirstoutumisesta, jonka takia rokkisukupolvi hajoaa yhä pienemmiksi musiikkiryhmittä yhteisöiksi ja alakulttuureiksi (vrt. Salminen 1991).

Kansallinen musiikkimaku

Puhe musiikkimausta on heterogeenista. Samanaikaisesti kun sekä mielimusiikkimaininnat että torjutun musiikin maininnat kasautuvat musiikin peruslajeihin mainitaan nimeltä satoja artisteja ja säveltäjiä sekä muita puhetapoja. Yhtenäiskulttuurinen puhe ja maku jäävätkin melko ohuiksi.

Musiikkimausta kertovassa puheessa yhdistyvät yksilöllinen ja sosiaalinen (Salminen 1990; Karttunen 1992). Yksilöllistä musiikkimakua ilmaisevat pitkälti tunnereaktioihin viittaavat laatusanat. Musiikkipuhe onkin voimakkaasti emotionaalista ja sitä kautta arvottavaa. Samalla musiikkimausta käytetyt puhetaumat kertovat myös sosiaalisesti opituista tavoista luokitella musiikkia. Musiikkia koskeva normisto ja käsitteistö määrää yhteisössä ne kriteerit, joiden mukaan opitaan arvostamaan musiikkia sekä mieltämään se, millaista on hyvä musiikki.

Yhteisöllistä musiikkimakua kuvaavat ennen kaikkea mainitut musiikinlajikäsitteet. Tavallisimmin musiikkimaku käsitteellistyy musiikinlajien välisinä ja sisäisinä kombinaatioina, toisiaan vasten tapahtuvana torjuntana ja hyväksyntänä. Mielimusiikiksi ilmoitetaan selvästi useimmin rock, seuraavaksi useimmin iskelmämusiikki tai popmusiikki. Usein mainitaan myös klassinen ja hengellinen musiikki sekä tanssi-, viihde- tai discomusiikki. Hengellisestä musiikista pitävät muodostavat oman ryhmänsä, sillä he torjuvat tavallisesti kaiken muun musiikin paitsi hengellisen musiikin.

Torjutuimmat musiikinlajit ovat jazz, rock, ooppera sekä heavy. Usein mainitaan myös pop, klassinen musiikki ja hengellinen musiikki sekä sinfonia- tai työväenmusiikki.

Mieliartistilistalta (taulukko 1) erottuvat selvästi musiikilliset sukupolvet. Listalla korostuu sodan ja pulan sekä suuren muuton sukupolvien mielimusiikki, kotimainen iskelmä ja tanssimusiikki. Toisaalta perinteinen tanssimusiikki saattaa olla myös laajemman yleisön suosiossa. Esimerkiksi kaupungistunut keskiluokka ei välttämättä torju perinteistä tanssimusiikkia viihteenä ja rahvaanomaisena (kuten yleensä iskelmän) vaan hyväksyy sen korostaen samalla musiikkimakunsa laaja-alaisuutta (vrt. Karttunen 1992, 145). Samoin listalta erottuvat lähiösukupolven suosima (lähinnä 1960-luvulla syntynyt) iskelmämusiikki sekä modernimpi rockiskelmä. Tätä taustaa vasten ei ole ihmeellistä, että musiikkimakua ilmaistaan usein mainitsemalla mieli- tai torjutun musiikin syntymäajan kohta. Mielimusiikki ja kuunneltu musiikki ovatkin tavallisesti sen ajankohdan musiikkia, johon haastateltava – ja haastateltavan edustama sukupolvi – on lapsuudessaan ja/tai nuoruudessaan sosiaalistunut. Samalla torjutaan omaa sukupolvea edeltäneen ja/tai seuranneen sukupolven musiikkimakua. Kansakunnan rakentamisen, sodan ja pulan sekä suuren muuton sukupolvet torjuvat useimmin seuraavien sukupolvien mielimusiikkia, lähiösukupolvi sekä edeltäneiden että rocksukupolven musiikkimakua.

Rocksukupolvi puolestaan torjuu sekä edeltäneiden sukupolvien että myös osaa oman sukupolvensa mielimusiikista. Heidän puheensa tapahtuukin huomattavan usein lajityyppisen rock- ja pop-musiikin sisällä. Rocksukupolvissa tapahtunutta musiikkimakujen pirstoutumista osoittaa myös se, että rock-musiikin edustajia on mieliartistilistalla vähän ja mainitut artistit löytyvät lähinnä listan häntäpäältä tai listan ulkopuolelta.

Mieliartistilistan perusteella musiikkimaku vaikuttaa edelleen erittäin kansalliselta. Miesten ja naisten musiikkimakujen rakenteellinen ero näyttää osittain liittyvän musiikkikulttuurin kansallisuuteen. Ulkomainen musiikki saa naisten listalla enemmän mainintoja: naisten listalta nousevat esiin suuren muuton sukupolven klassisen musiikin suosikit sekä rocksukupolven kuuluvien tyttöjen pop-idolit. Miesten listalta löytyvät monet suomalaisen miehen sielunelämän tulkit kuten Irwin, Veikko Lavi sekä Topi Sorsakoski.

Musiikkimakua jäsenetään usein sekä uusi, moderni – vanha, perinteinen tai kotimainen – ulkomainen akselilla. Maininta kotimaisuudesta ja suomalaisuudesta esiintyy useimmin muiden kuin rocksukupolven edustajien puheessa.

Kaikkein suosituimman artistin, Arja Korisevan, kohdalla konkretisoituu mielimusiikkipuheessa usein esitetty toive siitä, että musiikin tulee olla iloista ts. sellaista josta tulee hyvälle mielelle. Toisaalta mieliartistilistalla esiintyvää musiikkia kuvaa kattavasti käsite melodisuus, joka mainitaan usein mielimusiikin perusteluna. Mielimusiikkiin liitetään usein myös reippaan ja toisaalta rauhalli-

Taulukko 1.
Naisten ja miesten mieltäjälistat 1991

Naiset	Mainintoja	Miehet	Mainintoja
Arja Koriseva	137	Arja Koriseva	106
Katri-Helena	135	Juice	92
Tapani Kansa	110	Tapio Rautavaara	84
Kirka	97	Tapani Kansa	62
V.A. Mozart	65	Katri-Helena	60
Roxette	57	Juha Watt Vainio	58
Juice	54	Eppu Normaali	56
New kids on the block	53	Olavi Virta	55
Rainer Friman	53	Eino Grön	50
Reijo Taipale	53	Dire Straits	47
Olavi Virta	52	Reijo Taipale	42
Paula Koivuniemi	48	Paula Koivuniemi	37
Jean Sibelius	47	V.A. Mozart	36
Tapio Rautavaara	46	Kirka	31
Eppu Normaali	45	Irwin	29
Eino Grön	40	Topi Sorsakoski	28
Juha Watt Vainio	35	Hector	27
J.S. Bach	35	J.S. Bach	26
Antonio Vivaldi	35	Lea Laven	26
Matti ja Teppo	33	Elvis	26
Madonna	33	Jean Sibelius	25
Lea Laven	32	Matti ja Teppo	22
Vesa-Matti Loiri	31	Vesa-Matti Loiri	21
Ressu Redford	29	Metallica	21
Bryan Adams	27	Veikko Lavi	21
Bad boys blue	26	Raptori	21
Naisia 2 278		Miehiä 2 100	

sen käsitteet. Näiden vastakohtana torjutaan rajua, melua tai äänekästä musiikkia. Pidetyt harmonisen musiikin vastakohtana esiintyy ei-pidetty kokeileva, avantgardistinen tai improvisoitu musiikki. Musiikin toivotaankin välttävän äärimmäisyyksiä ja ristiriitaisuuksia. Samaa eroa Karttunen (1992, 103) kutsuu eroksi musiikin – melun ja kaaoksen välillä. Kuullusta musiikista on vaikea pitää, jos kuultua ei kyetä jäsentämään.

Yhteenveto

Koteihin on hankittu viime vuosikymmenen aikana paljon kaikenlaisia äänentoistolaitteita. Äänitteistä on ostettu selvästi eniten cd-levyjä. Silti cd-levyjä omistetaan yhä vähemmän kuin muita äänitteitä. Äänitemarkkinoiden rakenneuutoksen takia sekä musiikkikasetti että vinyyläänilevy ovat markkinoilta poistuvia äänitteitä. Tämän takia myös niiden määrä kotitalouksissa tulee vähemmän kuluvaan vuosikymmenen aikana. Toisaalta radiosta ja televisiosta on tullut entistä tärkeämpi musiikin kuuntelukanava, sillä musiikin kuuntelu äänitteiltä on vähentynyt.

Miehet ilmoittavat edelleen kodeissaan olevan enemmän sekä äänentoistolaitteita, korvalappustereota lukuunottamatta, että äänitteitä kuin naiset. Miehet myös kuuntelevat musiikkia äänitteiltä naisia enemmän. Silti erityisesti miehet kuuntelevat musiikkia äänitteiltä vähemmän kuin aikaisemmin.

Sekä äänentoistolaitteita että äänitteitä omistavat eniten suurissa kunnissa asuvat, ylemmät toimihenkilöt sekä opiskelijat ja koululaiset. Ylemmät toimihenkilöt ovat viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana hankkineet eniten äänentoistolaitteista ja äänitteistä keskimäärin kalleimpia, stereoyhdistelmiä, sekä cd-levyjä. He kuitenkin kuuntelevat musiikkia keskimääräistä harvemmin. Ylemmät toimihenkilönaiset kansoittavat konserttitalit. Heistä myös joka toinen ilmoitti pitävänsä musiikkielämän seuraamista vapaa-aikanaan tärkeänä.

Musiikin merkitys ei ole vähentynyt opiskelijoiden ja koululaisten vapaa-ajassa. Aktiivisin musiikkikuunteluikäkausi sijoittuu 15–24-ikävuoden väliin. Heistä neljä viidestä kuuntelee musiikkia päivittäin sekä ilmoittaa pitävänsä musiikin kuuntelemista vapaa-ajassaan tärkeänä. Tämänikäisistä lähes jokainen kuuntelee musiikkia joko joukkoviestimistä tai äänitteiltä. 15–19-vuotiaat ovat musiikkivideoiden suurkuluttajia. Samoin 15–24-vuotiaiden kotitalouksiin on hankittu viime vuosikymmenen aikana paljon korvalappustereota ja cd-soittimia sekä vinyyläänilevyjä ja musiikkikasetteja.

Eläkeläiset omistavat vähiten äänentoistolaitteita ja äänitteitä. He myös kuuntelevat musiikkia vähiten sekä äänitteiltä että radiosta ja televisiosta.

Musiikillinen maailmankuvamme näyttää muuttuneen viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana: perinteinen tanssi-, iskelmä- ja kansanmusiikkikulttuuri näyttää olevan syrjäytymässä ja rockmusiikki useine alakulttuureineen nousemassa esiin yhä selvemmin. Myös klassisen musiikin kuuntelu ja merkitys näyttää lisääntyneen. Uusia musiikkikuunteluyhteisöjä on muodostunut maailmanmusiikin sekä modernin konserttimusiikin ympärille.

Musiikilliset yhteisöt rakentuvat paitsi musiikinlajien myös sukupuolien ja -polvien sekä sosiaaliryhmien ympärille. Klassista musiikkia, jazzia ja maailmanmusiikkia kuuntelevia on eniten korkean asteen koulutuksen saaneissa sekä suurissa kaupungeissa asuvissa, enemmän naisissa kuin miehissä. Suomalainen kansanmusiikki, perinteinen tanssimusiikki sekä hengellinen musiikki ovat kiinnittyneet maaseutuun ja niitä kuuntelevat eniten vähän koulutusta saaneet sekä ennen ensimmäistä maailmansotaa syntyneet sukupolvet.

Sodan ja pulan sekä suuren muuton sukupolvien musiikkimaku on yhä melko yhtenäistä ja kansallista. Sen sijaan rocksukupolvien musiikkimaku on pirstoutumassa ja kansainvälistymässä. Samalla pop- ja rockmusiikki ovat edelleen miehille legitimiimpiä musiikinlajeja kuin naisille ja tytöille.

Lähteet

- Joukkoviestintätalasto 1991 (1991). Kulttuuri ja viestintä 1991:2, Tilastokeskus, Helsinki.
- Karttunen, Sanna (1992): Musiikki kulttuurisessa tietoisuudessa. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylä.
- Kulttuuritalasto 1981 (1984). Tilastollisia tiedonantoja nro 73. Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu (1989): Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Tutkimuksia 153. Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu (1992): Vuotuinen ajankäyttö. Tutkimuksia 183, Tilastokeskus, Helsinki.
- Roos, J.P. (1990): Itsenäinen suomalainen 1990. Yhtyneet kuvalehdet & J.P. Roos & Gallup Oy.
- Salminen, Kimmo (1990): 1980-luvun musiikkiviestintää. Kulttuurishokista populaarikulttuurin hallittuun legitimaatioon? Oy Yleisradio Ab. Sarja B 1/1990. Helsinki.
- Salminen, Kimmo (1991): Musiikin kokemisen eri sukupolvet. 10–75-vuotiaiden musiikkimaku. Oy Yleisradio Ab. Tutkimusraportti 6/1991, Helsinki.
- Sauri, Tuomo (1993): Joukkoviestinnän rakenteita 1980-luvulta 1990-luvulle. Kulttuuri ja viestintä 1993:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Oy Yleisradio Ab (1991): Tutkimus- ja kehitysosasto. Julkaisematon päiväkirja-tutkimus.

Kulttuuritilaisuudet ja osallistuminen

Hannu Pääkkönen

Tässä artikkelissa tarkastellaan kulttuuritilaisuuksissa käymistä, järjestöosallistumista, uskonnollista toimintaa sekä eräisiin huveihin ja tapahtumiin osallistumista. Artikkelissa käsitellään siten vapaa-ajanviettotapoja, jotka ulottuvat korkeakulttuurista arkikulttuuriin, oopperassa käymisestä ravintolassa istumiseen.

Tämän tyyppistä toimintaa harrastetaan aika harvakseltaan, korkeintaan viikoittain, yleensä kuitenkin vain muutaman kerran vuodessa. Ajallisesti ne vievät siten vapaa-ajasta huomattavasti pienemmän osan kuin esimerkiksi television katselu, jota harrastetaan päivittäin.

Artikkelissa haetaan vastausta seuraaviin kysymyksiin:

- Onko kulttuuri- ja muu osallistuminen lisääntynyt vai vähentynyt 1980-luvulla?
- Onko osallistumisen sisällössä tapahtunut muutoksia?
- Ovatko väestöryhmien väliset erot osallistumisessa kaventuneet vai kasvaneet?

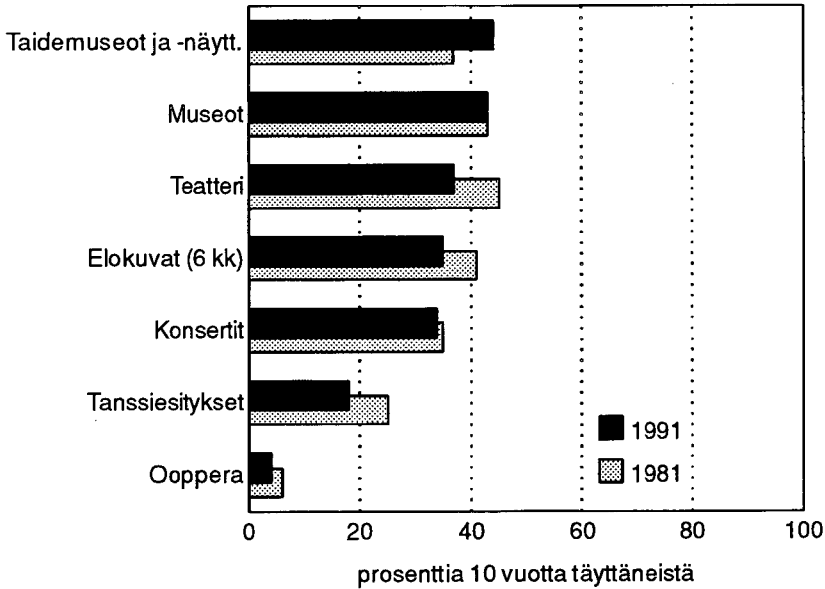
Kulttuuritilaisuuksissa käyminen

Kulttuuritilaisuuksiksi on seuraavassa luettu mukaan elokuvissa, konserteissa, teatterissa, oopperassa, taidenäyttelyissä ja museoissa käyminen sekä tanssiesitysten seuraaminen. Vapaa-aikatutkimuksessa osallistumista kysyttiin 12 kuukauden ajalta, poikkeuksena kuitenkin elokuva, jossa vertailukelpoisuuden takia käyntejä kysyttiin haastattelua edeltävältä puolen vuoden ajalta.

Kulttuuritilaisuuksissa käymistä on yleensä pidetty vähemmistön harrastuksena, johon osallistuu lajista riippuen 5–40 prosenttia aikuisväestöstä (ks. Eskola 1976, 135). Jos kuitenkin tarkastellaan eri tyyppisiä kulttuuritilaisuuksia yhdessä, huomataan, että vähintään yhdessä tilaisuudessa käykin lähes 80 prosenttia yli 10-vuotiaasta väestöstä. Siten valtaosa suomalaisista käy jossain kulttuuritilaisuudessa vuoden aikana. Tämä osuus on pysynyt samana kuin kymmenen vuotta sitten.

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisujen "Vapaa-aika numeroina 1: luova toiminta, kulttuuritilaisuuksissa ja museoissa käyminen. *Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 3/1993*" taulukoita 11 – 21, "Vapaa-aika numeroina 4: liikunta, ulkoilu, järjestö- ja muu osallistuminen, loma, hovit. *Tilastokeskus. Kulttuuri ja viestintä 6/1993*" taulukoita 8 – 17 ja 20 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Kuvio 1.
Kulttuuritilaisuuksissa käyminen vuoden aikana vuosina 1981 ja 1991

Eri kulttuuritilaisuuksista suosituimmaksi on noussut taidemuseoissa tai -näytellyissä käyminen (kuvio 1). Lähes yhtä yleistä on myös museoissa käyminen. Seuraavaksi suosituimpia ovat teatterissa, elokuvissa ja konserteissa käyminen. Tanssiesitysten katsominen ja varsinkin oopperassa käyminen ovat selvästi harvinaisempia kulttuuriosallistumisen muotoja.

Teatteri, elokuva ja tanssi ovat menettäneet selvästi yleisöään 1980-luvulla. Myös oopperassa käyneiden osuus on pienentynyt. Museoissa ja konserteissa käy yhtä suuri osa väestöstä kuin 10 vuotta sitten. Ainoastaan taidenäyttelyt ja -museot ovat lisänneet kävijäosuuttaan.

Seuraavaksi kulttuuritilaisuuksissa käymistä tarkastellaan lajeittain. Luvut koskevat 10 vuotta täyttäneitä väestöä.

Taidemuseot ja -näyttelyt

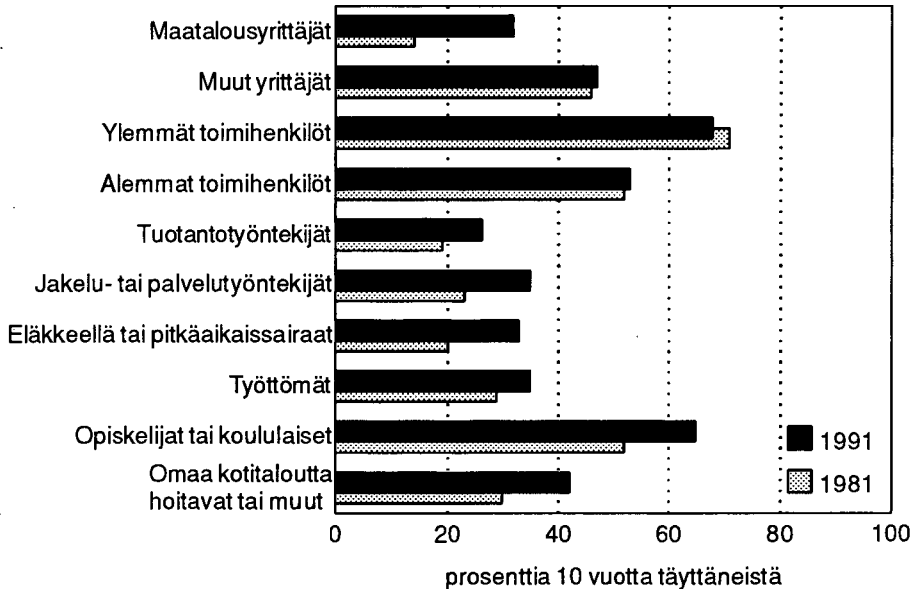
Vuoden 1991 tutkimuksen mukaan taidemuseoissa tai -näyttelyissä oli käynyt vuoden aikana 44 prosenttia suomalaisista. Vuonna 1981 osuus oli vielä alle 40 prosenttia. Taidenäyttelyissä käyminen on lisääntynyt sekä miehillä että naisilla. Taidenäyttelyt ovat kuitenkin edelleen suosituimpia naisten kuin miesten keskuudessa.

Taidenäyttelyt näyttävät saaneen uutta yleisöä viime vuosina (kuvio 2). Vaikka ylemmät toimihenkilöt ovat vielä aktiivisin kävijäryhmä, heidän kävijäosuutensa on kuitenkin hieman vähentynyt. Muista aktiivisista kävijäryhmistä suurin piirtein entisellä tasolla ovat yrittäjät ja alemmat toimihenkilöt. Kaikki muut sosiaaliryhmät ovat sen sijaan lisänneet käyntiaktiivisuuttaan. Opiskelijat ovatkin nousseet ylempien toimihenkilöiden ohella toiseksi aktiiviseksi kävijäryhmäksi.

Vastaavanlainen kehitys näkyy myös koulutuksen mukaan tarkasteltuna. Korkea-asteen ja ylempien keskiasteen tutkinnon suorittaneet ovat säilyttäneet entisen, muita korkeamman kävijäosuutensa. Vähemmän koulutetut ovat taas lisänneet taidemuseoissa käyntejään.

Kuvio 2.

Taidenäyttelyissä tai -museoissa käyminen vuoden aikana sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1981 ja 1991

Alueellisesti kävijämäärän kasvu on sijoittunut muualle kuin pääkaupunkiseudulle, jossa kuitenkin käydään yhä selvästi eniten taidenäyttelyissä. Yli puolet pääkaupunkiseudun asukkaista oli käynyt taidenäyttelyissä. Muualla Suomessa osuus on noin 40 prosenttia. Ulkomailla taidenäyttelyssä oli käynyt 14 prosenttia suomalaisista.

Taidemuseoissa kävijöiden on havaittu jakautuvan selkeästi kahteen ryhmään: aktiiviharrastajiin ja yleisesti kiinnostuneisiin, kuten "vapaa-ajan viettäjiin" ja matkailijoihin. Viimeksi mainitun ryhmän kiinnostus taidemuseoita kohtaan on lisääntynyt selvästi 1980-luvulla. (Saresto 1992, 72.) Samanlainen kehitys on vallalla muuallakin kuin Suomessa. On jopa puhuttu uudenlaisista vapaa-ajan markkinoista, joilla taide houkuttelee enemmän yleisöä kuin jalkapallo (Sandlund 1988, 24).

Museot

Museoissa käyminen on pysynyt ennallaan 1980-luvulla. Vuoden aikana museoissa oli käynyt 43 prosenttia väestöstä molempina tutkimusvuosina. Vaikka kävijämäärät eivät olekaan kasvaneet, museoissa käymisen mahdollisuudet ovat kuitenkin lisääntyneet. Viime vuosikymmenellä perustettiin nimittäin yli sata uutta museota (Saresto 1992, 3).

Naiset ovat Suomessa hieman aktiivisempia museossa kävijöitä kuin miehet, vaikka ero miehiin ei olekaan kovin suuri (vrt. Saresto 1992, 8). Eri ikäryhmistä alle 15-vuotiaat ovat ahkerimpia museoissa kävijöitä. Iän mukana museoissa käyneiden osuus ikäryhmästä vähenee. Koulutus lisää selvästi museoissa käymistä. Korkeakoulututkinnon suorittaneista kaksi kolmasosaa oli käynyt museossa, kun vähiten koulutusta saaneista museoissa oli käynyt runsas neljännes.

Kulttuurihistorialliset ja paikallismuseot ovat suosituimpia vierailukohteita. Vuonna 1991 niissä oli käynyt 30 prosenttia väestöstä. Jossain erikoisalan museossa oli käynyt 16 prosenttia. Ulkomailla museoissa oli käynyt vuoden aikana 14 prosenttia suomalaisista.

Teatteri

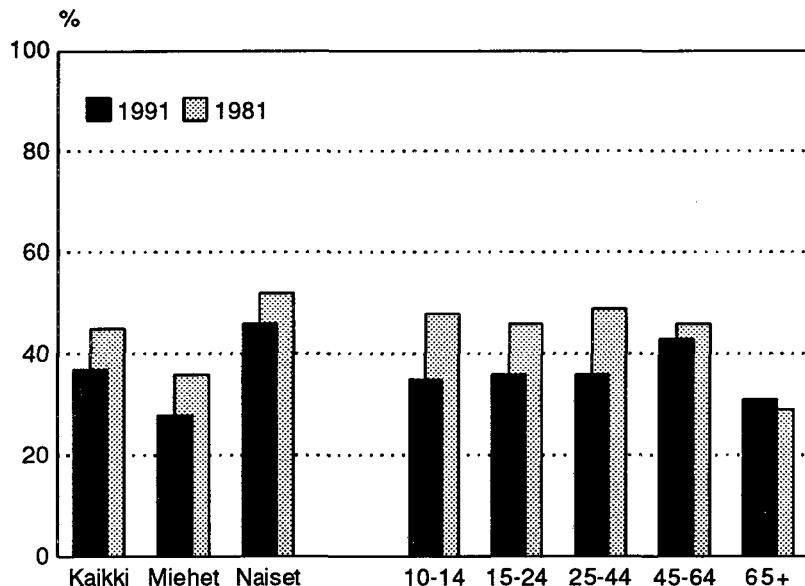
Teatterissa käyminen on vähentynyt 1980-luvulla. Vuonna 1981 teatterissa oli käynyt 45 prosenttia väestöstä, kun osuus vuonna 1991 oli 37 prosenttia. Suomen Teatterijärjestöjen Keskusliiton tilastot osoittavat, että myytyjen pääsylippujen määrä on laskenut melko tasaisesti kymmenen vuoden aikana (Suomen tilastollinen vuosikirja 1992, 439).

Teatterissa käyminen on vähentynyt sekä miesten että naisten keskuudessa (kuvio 3). Naiset käyvät silti vielä huomattavasti miehiä useammin teatterissa. Näyttää siltä, että teatterit ovat menettäneet nimenomaan nuoria katsojia:

katsojaosuudet ovat vähentyneet vain alle 45-vuotiailla. Sitä vanhemmat käyvät teatterissa yhtä aktiivisesti kuin ennenkin.

Kuvio 3.

Teatterissa käyminen vuoden aikana sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1981 ja 1991

Pääkaupunkiseudulla asuvat ovat vähentäneet eniten teatterissa käyntejään; teatterissa käyneiden osuus on pudonnut 61 prosentista 47 prosenttiin. Pienissä alle 10 000 asukkaan kunnissa kävijämäärissä ei ole tapahtunut suuria muutoksia.

Eniten teatterikäyntejä ovat vähentäneet koulutetuimmat ryhmät. Myös ylemmän perusasteen suorittaneet ovat harventaneet tuntuvasti teatterissa käyntejä. Koulutuksen vaikutus on säilynyt kuitenkin entisenlaisena: mitä parempi koulutus sitä enemmän teatterissa käyntejä.

Teatterikäynneistä 14 prosenttia oli jonkin ryhmän, kuten työpaikan, koulun tai yhdistyksen järjestämiä. Vuonna 1981 järjestettyjen käyntien osuus oli hieman suurempi, 17 prosenttia.

Elokuva

Elokuviissa käyminen on vähentynyt selvästi 1980-luvulla. Puolen vuoden aikana elokuvissa käyneiden osuus on pudonnut 41 prosentista 35 prosenttiin. Suomen elokuvasäätiön tilastojen mukaan elokuvissa käyneiden määrä laski lähes koko 1980-luvun. Vuosikymmenen loppupuolella kävijämäärissä oli uutta nousua, mutta vuodesta 1990 lähtien ne ovat vähentyneet uudelleen.

Elokuvateattereiden lukumäärä on pudonnut tänä aikana 312:sta 252:een. Elokuvateattereiden alueellinen sijoittuminen ei ole kuitenkaan yksipuolistunut. Selkeiden kuntien määrä, joissa on elokuvateatteri, on jopa kasvanut hieman 1980-luvulla. Kuitenkin kolme neljäsosaa teattereista on kaupungeissa. (Suomen tilastollinen vuosikirja 1992, 437; Sauri 1993, 60.)

Miehet ovat vähentäneet elokuvissa käymistä naisia enemmän. Tämän seurauksena miesten ja naisten välillä ei ole enää eroa elokuvissa käymisessä (kuvio 4). Aikaisemmin miehet olivat aktiivisempi ryhmä. Elokuvat ovat edelleen nuorten harrastus: neljä viidestä 15–24-vuotiaasta oli käynyt puolen vuoden aikana elokuvissa.

Harvimminkin elokuvissa käyvät vähiten koulutetut. Heidän elokuvaharrastuksensa oli myös vähentynyt eniten.

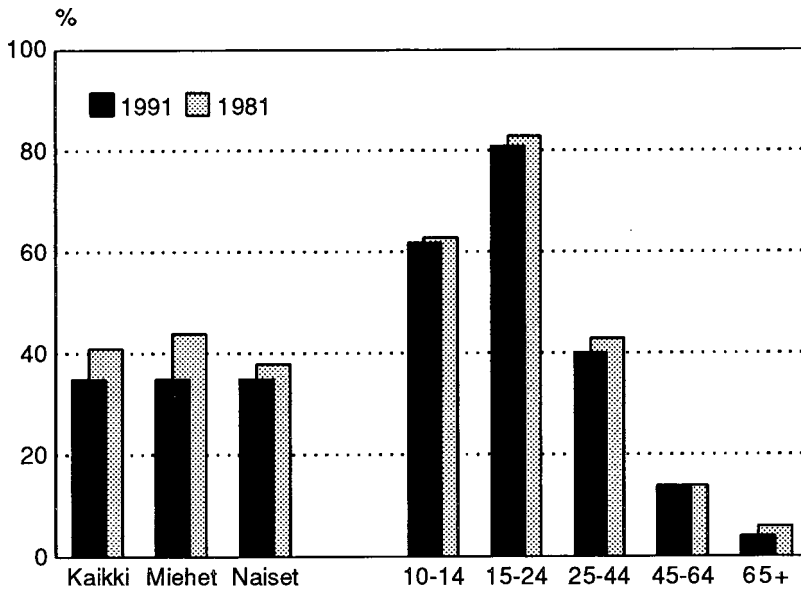
Syinä elokuvissa käymisen vähentymiseen lienevät videoiden yleistyminen sekä television elokuvatarjonnan lisäys 1980-luvun lopulla. Vuonna 1981 videoita ei ollut kotikäytössä vielä juuri lainkaan. Vuonna 1991 jo 61 prosentilla 10 vuotta täyttäneistä oli kotona videolaite. Elokuva on videolta eniten katsottu ohjelmatyyppi (ks. Liikkanen tässä kirjassa s. 75).

Televisiossa esitettyjen pitkien elokuvien määrä kasvoi tasaisesti 1980-luvun puoliväliin saakka. Kolmostelevisiion perustamisen jälkeen vuonna 1987 tapahtui hyppäys edellisen vuoden 329 elokuvasta 600 esitettyyn elokuvaan. Vuonna 1991 televisiossa esitettiin kaikkiaan 682 elokuvaa. (Joukkoviestintätilasto 1991, 90; Kohvakka 1992, 40.)

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan elokuvien katsominen televisiosta ei ole kuitenkaan lisääntynyt kymmenessä vuodessa. Saattaakin olla, että elokuvia nauhoitetaan televisiosta myös varastoon, jolloin osa niistä jää kokonaan katsomatta. (Ks. Liikkanen tässä kirjassa s. 75.) Elokuvia on kuitenkin tarjolla kotona, mikä vähentää tarvetta lähteä elokuvateatteriin.

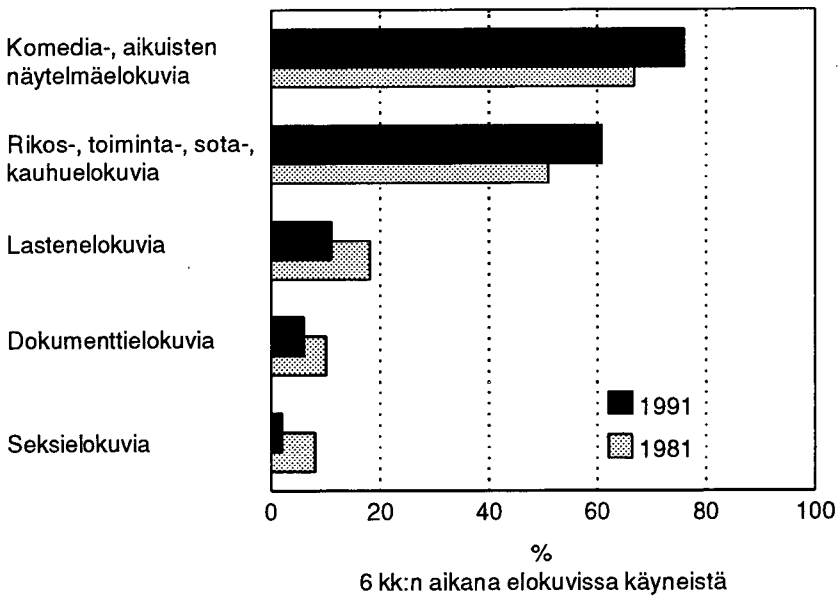
Näyttää siltä, että katsottujen elokuvien tyyppivalikoima on kaventunut viime vuosina. Kuviosta 5 nähdään, että rikos-, toiminta-, sota- tai kauhuelokuvien sekä komedia- ja aikuisten näytelmäelokuvien suosio on kasvanut entisestään. Sen sijaan dokumentti-, lasten ja seksielokuvia käydään katsomassa harvemmin kuin aikaisemmin. Toiminta-, rikos- ja sotaelokuvat sekä komediat ovat erityisesti elokuvan suurkuluttajien, nuorten suosiossa. Lapset näyttävät puolestaan siirtyneen lastenelokuvista yhä enemmän komedioihin.

Kuvio 4.
Elokuissa käyminen vuoden aikana sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1981 ja 1991

Kuvio 5.
Nähtyjen elokuvien tyyppi vuosina 1981 ja 1991

Nähty 6 kk:n aikana

Konsertit

Konserteissa käyneiden osuus on pysynyt ennallaan 1980-luvulla. Runsas kolmasosa 10 vuotta täyttäneistä oli käynyt konsertissa vuoden aikana.

Eri konserttityyppien suosiossa on tapahtunut selviä muutoksia. Hengellisen ja urkumusiikin sekä kansan- ja työväenmusiikkikonserteissa käyneiden osuudet ovat vähentyneet puoleen aikaisemmista. Pop- tai rock- sekä viihdemusiikin konserteissa käydään sen sijaan enemmän kuin kymmenen vuotta sitten. Myös jazz-konserttien suosio on kasvanut.

Konserttikäynneistä 17 prosenttia oli työpaikan, koulun tai jonkin yhdistyksen tai ryhmän järjestämiä. Naisten konserttikäynnit tapahtuivat hieman useammin ryhmässä kuin miesten. Ulkomailta konsertissa oli käynyt 11 prosenttia kävijöistä.

Alle 15-vuotiaat käyvät hengellisen musiikin konserteissa vähemmän kuin aikaisemmin. Sen ikäisillä taas pop- tai rock-musiikin konserteissa käyneiden osuus on kasvanut.

Ylemmät toimihenkilöt ja opiskelijat ovat edelleen innokkaimpia konserteissa kävijöitä. Yli puolet kummastakin ryhmästä oli käynyt konsertissa vuoden aikana. Klassisen musiikin konsertit ovat ylempien toimihenkilöiden suosiossa. Opiskelijat käyvät luonnollisesti eniten pop- tai rock-konserteissa.

Tanssiesitykset

Tanssiesitysten katsominen on vähentynyt. Vuonna 1981 neljäsosa väestöstä oli käynyt seuraamassa tanssiesityksiä, kun vuonna 1991 osuus oli laskenut vajaaseen viidennekseen. Eri tanssimuodoista yleisöään ovat menettäneet vain kansantanssit. Balettia, modernia tanssia tai muita tanssiesityksiä käydään katsomassa yhtä paljon kuin ennenkin.

Naiset katsovat edelleen enemmän tanssiesityksiä kuin miehet. Esitysten seuraaminen yleistyy jonkin verran koulutuksen myötä. Iän suhteen tanssiesitysten seuraamisessa ei ole suuria eroja aivan vanhinta ikäryhmää lukuun ottamatta, jotka katsovat tanssiesityksiä vähiten.

Ooppera

Oopperassa käyminen on edelleen harvinaista: vain neljä prosenttia suomalaisista oli käynyt vuoden aikana seuraamassa oopperaesitystä. Valtaosa heistä oli käynyt oopperassa vuoden aikana vain kerran. Oopperassa käyminen on vähentynyt hieman kymmenessä vuodessa. Neljäsosa oopperakäynneistä oli työpaikan, koulun tai jonkin ryhmän järjestämiä.

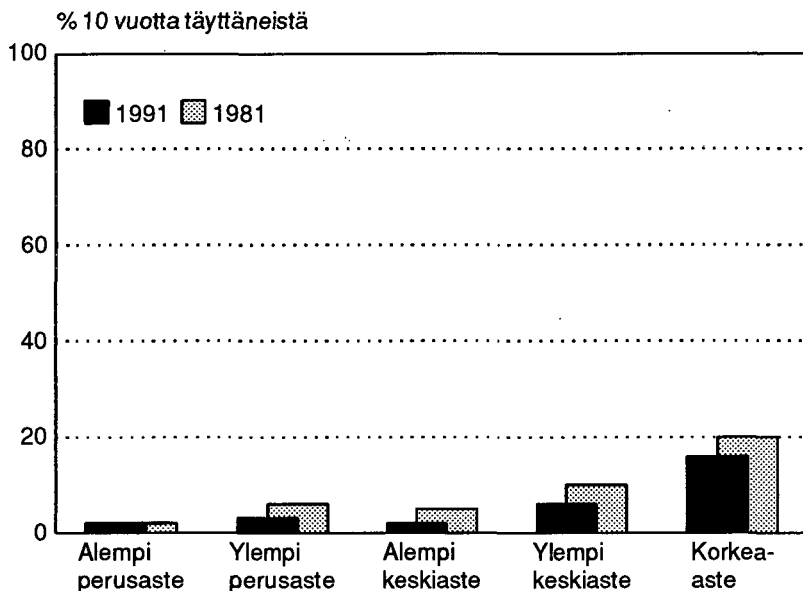
Neljäsosa suomalaisista on käynyt joskus elämänsä aikana oopperassa. Kolme neljäsosaa suomalaisista ei siten ole käynyt koskaan oopperassa.

Ooppera on keski-ikäisten harrastus. Ahkerimmin siellä käyvät 35–64-vuotiaat. Kuviosta 6 havaitaan, että koulutus lisää selvästi oopperan harrastamista. Tarjonnasta johtuen pääkaupunkiseudulla asuvat käyvät oopperassa moninkertaisesti muualla asuviin verrattuna. Suomessa naiset käyvät miehiä useammin oopperassa. Monissa Euroopan maissa ooppera ei ole yhtä selvästi naisten taidetta (ks. Kivekäs 1991, 19).

Savonlinnan oopperajuhlilla on käynyt joskus joka kymmenes suomalainen. Koulutus vaikuttaa myös oopperajuhlille lähtöön. Korkeakoulututkinnon suorittaneista kolmasosa oli käynyt Savonlinnassa, kun perusasteen koulutusta saaneista alle kymmenesosa oli käynyt oopperajuhlilla. Pääkaupunkiseudulla asuvista oopperajuhlilla oli käynyt yli kaksinkertainen osuus muuhun maahan verrattuna. Myös muiden musiikkifestivalien yleisöstä merkittävä osa tulee pääkaupunkiseudulta ja Uudeltamaalta (ks. Cantell 1993, 23).

Kuvio 6.

Oopperassa käyminen vuoden aikana koulutuksen mukaan vuosina 1981 ja 1991

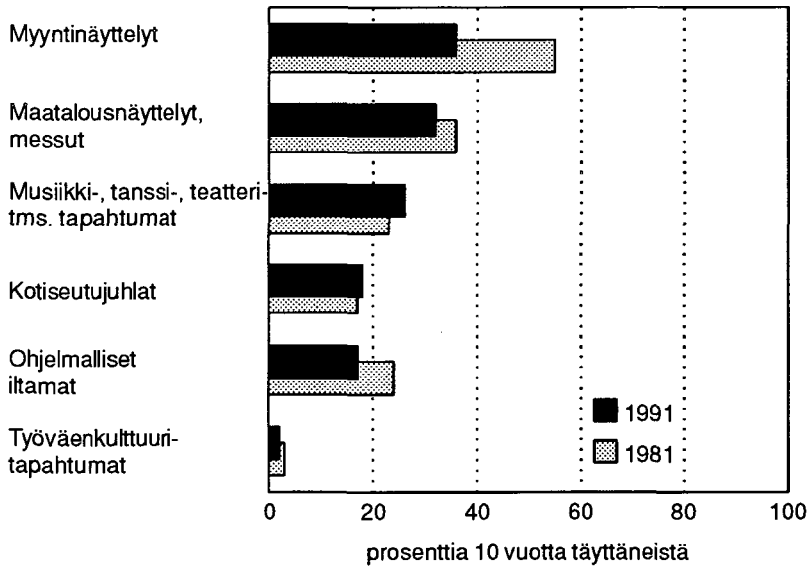

Tapaukumat ja tilaisuudet

Kulutussuunnitteluun liittyvä osallistuminen on vähentynyt vapaa-aikatutkimuksen mukaan (kuvio 7). Myyntinäyttelyissä ja mainostilaisuuksissa vuoden aikana käyneiden osuus on laskenut 55 prosentista 36 prosenttiin 10 vuotta täyttäneistä. Myös maatalousnäyttelyissä ja messuilla käyneiden osuudessa on hienoista pienenemistä. Näihin tapahtumiin osallistuu kolmasosa väestöstä.

Erilaisista kulttuuritapahtumista musiikki-, tanssi-, teatteri-, yms. tapahtumissa on käynyt hieman suurempi osa suomalaisista kuin kymmenen vuotta sitten. Sen sijaan ohjelmallisten iltamien suosio on vähentynyt. Kotiseutujuhissa käydään yhtä yleisesti kuin kymmenen vuotta sitten. Työväenkulttuuritapahtumat kiinnostavat edelleen vain harvoja.

Kuvio 7.
Eräisiin tapahtumiin ja tilaisuuksiin osallistuminen vuoden aikana vuosina 1981 ja 1991

Järjestösallistuminen

Martti Siisiäisen (1990) mukaan 1980-luvun kaksi ensimmäistä vuotta olivat vilkkaan etenemisen kautta yhdistyslaitoksessa. Silloin perustettiin runsaasti toimihenkilöiden ammattiyhdistyksiä, urheiluseuroja ja kulttuuriyhdistyksiä. 1980-luvun loppuvuosina yhdistysten perustamisvauhti hiljeni.

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan yhdistysten toimintaan osallistuu kuitenkin jonkin verran vähemmän suomalaisia kuin kymmenen vuotta sitten. Kun vuonna 1981 ainakin yhden yhdistyksen toimintaan oli osallistunut 59 prosenttia 10 vuotta täyttäneistä, vuonna 1991 osallistuneita oli 52 prosenttia. Muutos ei siten ole kovin dramaattinen. Kehityksessä on kuitenkin selviä eroja järjestötyyppien välillä. Ammatillisten ja puoluepoliittisten aikuisjärjestöjen toimintaan osallistutaan nyt harvemmin kuin 10 vuotta sitten. Ammattiyhdistysten toimintaan osallistuneiden osuus on romahtanut 15 vuotta täyttäneillä 32 prosentista peräti 12 prosenttiin. Puoluepoliittisten aikuisjärjestöjen toimintaan osallistuneiden osuus on pudonnut kahdeksasta prosentista neljään prosenttiin.

Osallistujia ovat pystyneet lisäämään urheilu- ja harrastejärjestöt. Nuorisojärjestöjen osallistumisaktiivisuus on pysynyt ennallaan. Samoin uskonnolliset yhdistykset ovat säilyttäneet oman osallistujaosuutensa.

Miesten ja naisten järjestöaktiivisuus on nyt yhtä vilkasta. Aikaisemmin ero oli melko selvä miesten hyväksi. Naiset ovat lisänneet etenkin harrastejärjestöjen toimintaan osallistumista. Aktiivisuuden lasku kohdistuu 20–64-vuotiaisiin. Alle 20-vuotiaat ovat jopa lisänneet selvästi osallistumista. Eläkeikäisillä aktiivisuus on säilynyt ennallaan.

Osallistumiskertoina mitattuna useimmin osallistutaan urheilujärjestöjen ja liikuntakerhojen toimintaan. Erityisen aktiivisia näissä ovat nuoret. 10–14-vuotiaista urheilujärjestöjen toimintaan oli osallistunut vähintään kerran viikossa 37 prosenttia.

Monissa järjestötyypeissä parhaiten koulutetut ja ylemmät toimihenkilöt ovat aktiivisimmin mukana.

Uudentyyppisistä osallistumismuodoista vuoden 1991 tutkimuksessa kysyttiin ruokaosuuskuntiin tai vastaaviin kuulumista sekä mielenosoituksiin, talonvaltauksiin ja muihin vastaaviin aktiviteetteihin osallistumista. Ruokaosuuskuntien toimintaan osallistuminen on Suomessa vielä hyvin harvinaista, vain prosentti 15 vuotta täyttäneistä oli mukana niissä. Korkea-asteen koulutetut ja ylemmät toimihenkilöt ovat muita aktiivisempia myös tässä suhteessa.

Mielenosoituksiin tai talonvaltauksiin oli osallistunut neljä prosenttia 15 vuotta täyttäneistä. Tämän tyyppinen aktiivisuus on ominaista nuorille. Opiskelijoista ja koululaisista 12 prosenttia oli ollut mukana mielenosoituksissa tai talonvaltauksissa.

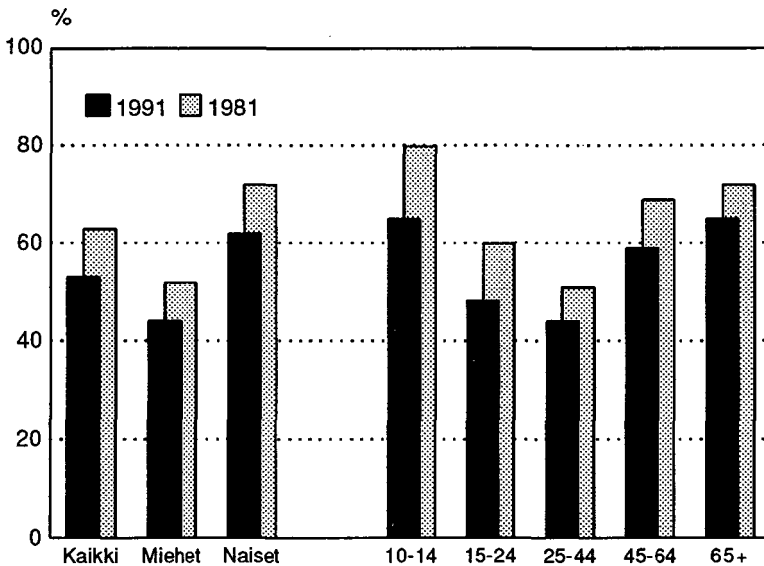
Uskonnollinen osallistuminen

Valtaosa suomalaisista kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon (87,3 prosenttia vuonna 1991). Muihin uskontokuntiin kuuluvien osuus on vähäinen (ortodokseja 1,1 prosenttia ja muita alle prosentti). Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia on 10,6 prosenttia väestöstä. (Väestörakenne 1991, 49.)

Hengellisiin tilaisuuksiin osallistuminen on vähentynyt viime vuosikymmenellä. Kuitenkin yli puolet 10 vuotta täyttäneistä suomalaisista oli käynyt jumalanpalveluksessa tai muissa hengellisissä tilaisuuksissa vuoden aikana (kuvio 8). Muutos on samansuuntainen miehillä ja naisilla sekä eri ikäryhmissä. Nuorten uskonnollinen osallistuminen näyttää kuitenkin vähentyneen enemmän kuin muiden. Alueellisesti väheneminen kohdistuu vain Etelä-Suomeen. Keski- ja Pohjois-Suomessa uskonnollisessa osallistumisessa ei ole tapahtunut muutosta.

Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa koskevat tilastotiedot osoittavat, että päiväjumalanpalveluksiin osallistuminen on vähentynyt 1980-luvulla. Myös seurakuntien järjestämien yleisten tilaisuuksien kävijämäärä on pienentynyt. Sen sijaan erityisjumalanpalveluksissa, kuten koululais- ja iltajumalanpalveluksissa, käyminen on lisääntynyt. (Heino, Kauppinen & Ahonen 1993, 70 – 79.)

Kuvio 8.
Hengellisiin tilaisuuksiin osallistuminen vuoden aikana sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1981 ja 1991

Uskonnollinen osallistuminen on aktiivisinta nuoruudessa ja vanhuudessa. Yli 64-vuotiailla osallistuminen on myös intensiivisempää kuin muilla. Naiset osallistuvat edelleen huomattavasti miehiä aktiivisemmin uskonnollisiin tilaisuuksiin.

Uskonnollisilla kesäjuhlilla oli käynyt vuonna 1991 runsaat 200 000 henkeä eli viisi prosenttia 10 vuotta täyttäneistä. Naisia kesäjuhlilla käy yli kaksinkertainen määrä miehiin verrattuna. Keski-ikäiset ja vanhukset osallistuvat kesäjuhliin enemmän kuin nuoret. Kesäjuhlilla käymisessä on selviä alueellisia eroja: keski- ja pohjoissuomalaiset käyvät niissä enemmän kuin eteläsuomalaiset.

Huvit

Vapaa-aikatutkimuksessa selvitettiin myös eräitä kulttuuriharrastuksia arkipäiväisiä vapaa-ajanviettomuotoja. Näitä ovat erilaisten pelien pelaaminen ja ravintoloissa käyminen.

Pelit

Erilaisista peleistä suosituimpia ovat kortti- ja muut seurapelit. Niitä pelaa 57 prosenttia 10 vuotta täyttäneistä. Ristisanatehtäviä ratkoo noin puolet suomalaisista. Lähes yhtä suosittua on myös flipperin tai muiden automaattipelien pelaaminen. Rulettia tai biljardia pelaa neljännes. Shakki ja bingo ovat harvinaisempia pelejä. Shakkia pelaa 13 prosenttia. Bingoa pelaamassa oli käynyt seitsemän prosenttia.

Erilaisten seura- ja automaattipelien suosio on kasvanut tuntuvasti kymmenessä vuodessa. Myös ruletin ja biljardin pelaaminen on lisääntynyt. Pajatso on sen sijaan menettänyt pelaajia. Myös ristisanatehtävien ratkominen ja shakin harrastus ovat vähentyneet.

Miehet ovat ahkerampia pelaajia kuin naiset. Ainoastaan ristisanatehtäviä ratkovat naiset enemmän kuin miehet. Bingon pelaaminen on tullut yhtä suosituksi miesten ja naisten keskuudessa. Kymmenen vuotta sitten miehet olivat vielä innokkaampia bingossa kävijöitä.

Pokeriautomaatteja ja hedelmäpelejä pelaavat erityisesti 15–24-vuotiaat miehet. Heistä peräti 85 prosenttia oli pelannut vuoden aikana näitä pelejä. Samanikäisistä naisistakin 63 prosenttia oli peliautomaattien pelaajia. Yleinen käsitys on, että eläkeläiset viihtyvät peliautomaattien parissa. Heistä 17 prosenttia olikin pelannut vuoden aikana automaattipelejä. Yli 65-vuotiaista näitä pelejä pelaa kuitenkin vain joka kymmenes.

Lotto ja veikkaus ovat pysyneet suomalaisten valtaosan harrastuksena. Lottoon, veikkaukseen, V5-veikkaukseen tai Las Vegasiin on osallistunut 78 prosenttia vuoden aikana. Kuukausittain pelaavia on yli puolet suomalaisista. Viikottain pelaa kolmannes. Arpojen ostamisen ja toton suosio on kasvanut 66 prosentista 73 prosenttiin.

Miehet ovat lisänneet veikkaamista ja lottoamista. He pelaavat niitä nyt selvästi naisia enemmän. Arpojen ostamisessa ei sen sijaan ole selvää eroa sukupuolten välillä.

Nuorten veikkausinto näyttää laantuneen jonkin verran. Keski-ikäiset ja vanhukset sen sijaan veikkaavat ja lottoavat nyt enemmän kuin kymmenen vuotta sitten. He ostavat myös arpoja enemmän kuin aikaisemmin.

Tanssit ja ravintolat

Yleisissä tansseissa käymisessä ei ole tapahtunut kovin suuria muutoksia kymmenen vuoden aikana. Vuonna 1991 puolen vuoden aikana tansseissa oli käynyt 34 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä. Vuonna 1981 osuus oli 31 prosenttia. Tanssilavakulttuuriakin on vielä jäljellä: joka neljäs oli käynyt tanssilavalla. Tansseissa käyminen on kuitenkin siirtynyt enimmäkseen ravintoloihin. Tanssiravintolassa oli käynyt puolen vuoden aikana lähes puolet 15 vuotta täyttäneistä ja naistentansseissa kymmenesosa. Päivätanssit ovat edelleen harvojen huvitus.

Discoissa ja muissa ravintoloissa käyminen on yleistynyt. Discossa oli käynyt puolen vuoden aikana joka neljäs ja muussa ravintolassa yli puolet 15 vuotta täyttäneistä. Discossa käyvät lähes yksinomaan alle 45-vuotiaat, 15–24-vuotiaista peräti neljä viidesosaa.

Miehet käyvät yleensä tanssitilaisuuksissa ja ravintoloissa enemmän kuin naiset. Etnisissä ravintoloissa käyminen on kuitenkin yhtä suosittua molempien sukupuolten keskuudessa. Vuonna 1991 etnisessä ravintolassa oli käynyt 38 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä.

Nuoret ovat vähentäneet yleisissä tansseissa käymistä; muun ikäiset taas lisänneet. Discoissa ja muissa ravintoloissa nuoret käyvät sen sijaan nyt useammin kuin kymmenen vuotta sitten.

Kunnan koko vaikuttaa muissa kuin tanssiravintoloissa käymiseen: mitä suurempi kunta sitä enemmän käydään ravintoloissa. Etnisissä ravintoloissa käydään ylivoimaisesti eniten pääkaupunkiseudulla.

Yhteenveto

Tässä artikkelissa on tarkasteltu 1980-luvulla tapahtuneita muutoksia kulttuuritilaisuuksissa ja tapahtumissa käymisessä, järjestö- ja uskonnollisessa osallistumisessa sekä pelien pelaamisessa ja ravintoloissa käymisessä.

Eri kulttuuritilaisuuksista suosituimmaksi on noussut taidemuseoissa tai -näyttelyissä käyminen. Teatteri, elokuva ja tanssi ovat menettäneet yleisöään 1980-luvulla. Myös oopperassa käyneiden osuus on pienentynyt.

Vaikka 1980-luvulla perustettiin vilkkaasti uusia yhdistyksiä, järjestötoimintaan osallistuminen vähentyi hieman. Eri järjestötyyppien kehityksessä oli eroja. Ammatillisten ja puoluepoliittisten aikuisjärjestöjen toimintaan osallistuminen vähentyi. Sen sijaan urheilu- ja harrastejärjestöt pystyivät lisäämään osallistujia. Nuorisojärjestöjen osallistumisaktiivisuus on pysynyt ennallaan. Samoin uskonnolliset yhdistykset sekä kulttuuri- ja taideyhdistykset ja -piirit ovat säilyttäneet osallistujaosuutensa.

Hengellisiin tilaisuuksiin osallistuminen vähentyi viime vuosikymmenellä. Silti yli puolet suomalaisista käy jumalanpalveluksissa tai muissa hengellisissä tilaisuuksissa vuoden aikana.

Erialaisten seurapeliä ja automaattipelien suosio on kasvanut kymmenessä vuodessa. Lotto ja veikkaus ovat pysyneet suomalaisten valtaosan harrastuksena.

Yleisissä tansseissa käymisessä ei ole tapahtunut kovin suuria muutoksia kymmenen vuoden aikana. Tanssiravintolat ovat suosituimpia tanssipaikkoja.

Kulttuuritilaisuuksien yleisöstä suurin osa on edelleen naisia. Samoin hengellisissä tilaisuuksissa naiset käyvät miehiä useammin. Järjestöosallistumisessa miesten ja naisten välillä ei ole eroa. Pelaaminen ja ravintoloissa käyminen ovat taas enemmän miesten suosimia harrastuksia.

Koulutus vaikuttaa kulttuuritilaisuuksissa käymiseen ja järjestöosallistumiseen siten, että hyvin koulutetut ovat muita aktiivisempia osallistujia.

Lähteet

Cantell, Timo (1993): Musiikkijuhlien yleisöt – Kaustinen, Kuhmo, Viitasaari. Tilastotietoa taiteesta Nro 7. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Eskola, Katarina (1976): Suomalaisten kulttuuriharrastukset. Valtion taidehallinnon julkaisuja no 7, Helsinki.

- Heino, Harri, Kauppinen, Juha & Ahonen, Risto A. (1993): Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1988 – 1991. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Joukkoviestintätilasto 1991 (1991). Kulttuuri ja viestintä 1991:2. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kivekäs, Kyllikki (1991): Alueoopperat ja yleisöt. Tilastotietoa taiteesta Nro 5A. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.
- Kohvakka, Rauli (1992): Suomessa liikkuvat liikkuvat kuvat. Tilastoja televisio-, elokuva- ja videotarjonnasta ja televisio-ohjelmien viennistä. Kulttuuri ja viestintä 1992:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Sandlund, Tom: Taidemuseo vapaa-ajan markkinoilla. Taide 28 (1988): 2, s. 20 – 25.
- Saresto, Sari (1992): Museot kävijän silmin. Valtakunnallinen museoiden kävijätutkimus. Suomen museoliiton julkaisuja 38, Helsinki.
- Sauri, Tuomo (1993): Joukkoviestinnän rakenteita 1980-luvulta 1990-luvulle. Kulttuuri ja viestintä 1993:1. Tilastokeskus, Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (1990): Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle. Tutkijaliitto, Jyväskylä.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1992 (1992). Tilastokeskus, Helsinki.
- Väestörakenne 1991 (1992): Väestö 1992:11. Tilastokeskus, Helsinki.

Liikunta ja urheilu suomalaisten harrastuksina

Kimmo Aaltonen

Suomalaiset liikkuvat paljon. Kymmenessä vuodessa suomalaisten liikkumisessa ei ole tapahtunut määrällisesti suuria muutoksia, kun asiaa tarkastellaan vähintään kerran viikossa harrastavien osalta. Kesäaikainen liikunta näyttää hieman vähentyneen ja talviaikaisen liikunta on säilynyt samalla tasolla. Kesällä ja talvella suomalaisista runsas 80 prosenttia harrastaa liikuntaa. Naisten harrastaminen on sekä kesä- että talvikaudella 4–5 prosenttiyksikköä miesten harrastusta korkeampi.

Lasten liikuntaharrastus (10–14-v.) on edelleen korkeinta. Se ylittää kesällä ja talvella 90 prosenttia. Tässä ryhmässä näyttää olevan eniten harrastuksen laskua, ainakin talvikaudella.

Tutkimusaineistojen 1981 ja 1991 vertailu antaa mahdollisuuden tarkastella liikunnan harrastamisessa tapahtuneiden määrällisten muutosten lisäksi laadullisia muutoksia. Liikuntalajien osalta tulokset eivät ole vertailtavissa, koska vuoden 1991 haastattelussa lajin harrastaminen oli tiukemmin rajattu säännölliseen vähintään kerran viikossa tapahtuvaan toimintaan ainakin muutaman kuukauden ajan vuodessa. Vuoden 1981 tutkimuksessa kysyttiin vuoden aikana harrastettuja liikuntamuotoja.

Harrastusperusteiden tiukentamisella vuoden 1991 tutkimuksessa etsittiin haastateltavan kunnon ja terveyden kannalta merkittävää harrastusta ja liikuntamuotoja. Fyysisen kunnon kannalta tulisi nykyisen käsityksen mukaan (mm. Liikunta lisää voimavaroja, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 84, Helsinki 1993, s. 8) liikuntaa harrastaa vähintään kolme kertaa viikossa. Psykkisen kunnon ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta on merkitystä jo säännöllisellä kerran viikossa tapahtuvalla toiminnalla.

Tässä artikkelissa on käytetty lähteenä julkaisun "Vapaa-aika numeroina 4: liikunta, ulkoilu, järjestö- ja muu osallistuminen, loma, hovit. Tilastokeskus. *Kulttuuri ja viestintä 6/1993*" taulukoita 1–5 sekä julkaisemattomia Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimusten 1981 ja 1991 aineistoja.

Liikuntaharrastuksen muutokset johtuvat monista eri osatekijöistä. Ulkoliikuntaharrastuksiin vaikuttaa luonnollisesti se, minkälainen talvi tai kesä on ollut. Vuoden 1981 talvi oli normaali. Lunta ja jäätä riitti Etelä-Suomessa pitkälle maaliskuuhun. Vuoden 1991 talvi oli viides peräkkäinen lumeton ja luonnonjäätön talvi Etelä-Suomessa. Voidaan vain arvioida, miten tämä vaikuttaa maastohiihto- ja luisteluharrastukseen. Tämä saattaa olla esimakua kasvihuoneilmion seurauksista. Toisaalta kulttuurimuutosten, muoti-ilmiöiden ja luonnonolosuhteitten vaikutusten erittely vaatisi tiivistä seurantatutkimusta.

Laman ja taloudellisen taantuman merkit olivat nähtävissä jo vuonna 1991, mutta todennäköisesti sen vaikutukset eivät vielä heijastuneet tutkimuksen tuloksiin. Esimerkiksi työttömyyden voimakkain kasvu ajoittui kyselyn jälkeiseen aikaan. Voidaan olettaa, että muutokset liikuntakäyttäytymisessä tapahtuvat viiveellä. Vuoden 1992 tulokset voisivat olla lamasta johtuen jo erilaiset. Työttömän liikuntaprofiilin tarkasteluun tutkimus ei anna riittävästi aineksia. Vertailua vuoden 1981 tuloksiin heikentää työttömien pieni määrä vuoden 1981 otoksessa.

Naisten tasa-arvoistuminen kymmenen vuoden kehityksessä näkyy aineistossa selvästi. Tasa-arvoistumisella tarkoitetaan tässä tyttöjen ja naisten harrastuksen laajentumista perinteisiin poikien ja miesten lajeihin, kuten esimerkiksi jalkapalloon tai kuntolajeista hölkkään. Tasa-arvoistuminen merkitsee myös uusien tyttöjen lajien syntymistä, kuten ringette poikien ja miesten jääkiekon vastapainoksi. Myös kilpaurheiluharrastuksen lisääntyminen tyttöjen ja naisten keskuudessa kuvastaa ilmeisesti tasa-arvoistumista liikuntakulttuurissa samanaikaisesti kun erityisesti poikien keskuudessa kilpaurheilun suosio näyttää laskevan.

Liikunta ja urheilu on edelleen nuorison suosituin aktiivinen harrastus, mutta vapaa-aikatarjonnan monipuolistuessa liikuntaharrastus on jonkin verran vähentynyt. Toisaalta aineistosta näkyvät leimallisesti nuorison harrastamat uudet liikuntamuodot: skeittaus, sähly ja rullaluistelu.

Eläkeläisten ja vanhempien ikäluokkien liikunnan harrastus on tärkeä osa terveydenhuoltoa. Nyt on siirtymässä eläkkeelle ensimmäinen sukupolvi, joka on tottunut käyttämään uimahallipalveluja sekä muita kuntoliikuntapalveluja. Tämä näkyy myös tutkimustuloksissa.

Liikuntakulttuurimme on ollut hyvin pitkälle kilpaurheilulle rakentunutta yhtenäiskulttuuria, jota on ryydittänyt työväen urheiluliike osana työväenkulttuuria. Työväen liikuntakulttuurin haalistuessa näyttää keskeisiksi eroiksi nousevan tämän tutkimuksen perusteella ikäpolvierot sekä nuorisokulttuurin esiinmarssi. Liikunta ja kilpaurheilu näyttävät myös eriytyvän yhä enemmän omiksi osakulttuureikseen.

Läänikohtaiset erot näkyvät ehkä mielenkiintoisimmalla tavalla eri lajien harrastamisena. Osaltaan on kysymys tarjolla olevista liikuntapalveluista ja osaltaan

erilaisista liikuntakulttuureista. Talvella ei uida ilman uimahallia, Pohjanmaalla painitaan, Helsingissä ei. Jatkossa tämä maakunnallinen tarkastelukulma voi olla hyvinkin hedelmällinen, kun keskustellaan alueiden Euroopasta ja käytännön yhteistyöstä alueiden kesken. Alueiden Euroopalla tarkoitetaan alueellisten kulttuurien merkityksen kasvua kansallisvaltioiden merkityksen vähentyessä.

Liikunta- ja urheilumuotojen tarkastelua rajoittaa vertailutietojen puuttuminen jo edellä kuvatuista syistä. On kuitenkin mielenkiintoista tarkastella 1991 aineistoa sellaisten lajien osalta, joissa voi olettaa olevan muutoksia, kuten sulkapallo, sähly, skeittaus, ratsastus, surffaas, golf, yleisurheilu, maastohiihto, laskettelu jne.

Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella TV:n urheiluohjelmien seurantaa (viihdearvo), liikunnan ja ulkoilun tärkeyttä vapaa-ajan toimintana (arvostus), osallistumista järjestettyyn toimintaan (järjestöt, kerhot), tapahtumiin osallistumista, kesä- ja talviaikaisen harrastamisen eroja, vertailutietoja ulkoilun ja kilpa-liikunnan harrastamisesta.

Tutkimustulosten esittelyssä tarkastelen aluksi urheiluohjelmien seuraamista, liikuntaa vapaa-aikana sekä urheilujärjestön tai liikuntakerhon toimintaan osallistumista. Tämän jälkeen käsittelem varsinaista omakohtaista liikuntaharrastusta.

Urheiluohjelmien seuraaminen televisiosta

Urheiluohjelmien seuraamisessa kysyttiin vuonna 1981 TV:n ja radion seuraamisesta. Vuoden 1991 aineistossa kysyttiin vain TV:n seuraamisesta. Tämä hämärtää tulosten vertailtavuutta. Lisäksi urheiluohjelmien tarjonta on lisääntynyt kaapeli- ja "taivaskanavien" yleistyessä. Paikallisradioiden ohjelmistossa on urheilulla merkittävä asema.

Vuoden 1991 tutkimusaineistossa näkyvä lievä siirtymä ei koskaan -seuraavien suuntaan ja miesten osalta lievä polarisoituminen tänään/eilen -katsoneiden ja ei koskaan -katsoneiden lisääntymiseen voi hyvin johtua radio-ohjelmien puuttumisesta kyselyaineistosta. Nuoremmissa ikäluokissa katselu näyttää lisääntyvän ja vanhemmissa ikäluokissa vähentyvän. Pienten lasten äideillä ja varsinkin naispuolisilla yksinhuoltajilla urheiluohjelmien seuraaminen näyttää olevan vähäisintä. Viimeksi mainituista joka viides ei katso koskaan urheiluohjelmia keskittyneesti. Tämä ei merkitse kielteistä suhtautumista liikuntaan, koska samassa ryhmässä liikunnan harrastaminen on aktiivista ja liikunnan tärkeys arvioidaan korkealle: 79 prosenttia vastanneista pitää liikuntaa hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä.

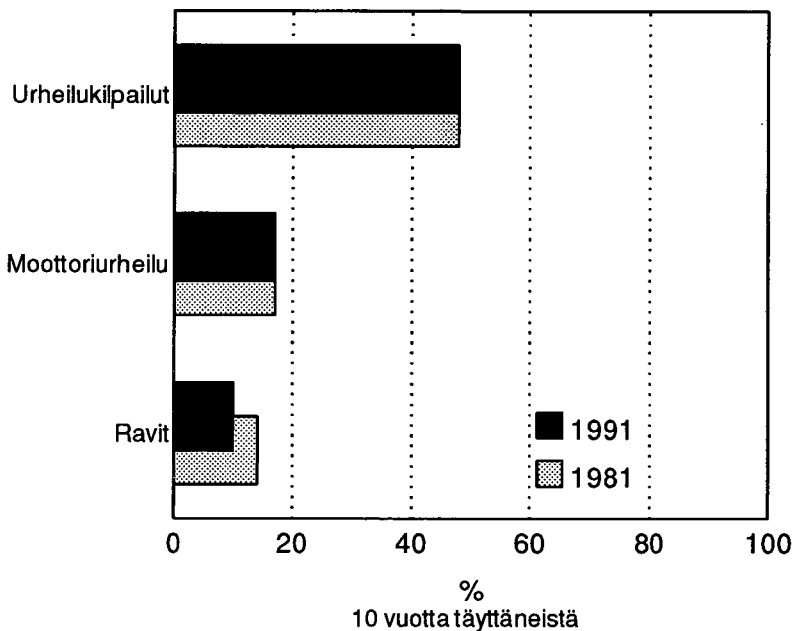
Urheiluohjelmien katselu televisiosta kuvastaa suhtautumista kilpaurheiluun viihteenä, siis yhtenä penkkiurheilun muotona.

Katsojana urheilukilpailuihin, moottoriurheilutapahtumiin ja raveihin osallistuminen

Varsinainen penkkiurheilu näyttää pysyneen samalla tasolla vuosina 1981–1991. Urheilukilpailuja kävi seuraamassa (vuoden aikana) vuonna 1981 ja 1991 lähes puolet (48 %) 10 vuotta täyttäneistä suomalaisista. Moottoriurheilutapahtumia kävi seuraamassa joka kuudes (1981 ja 1991 17 %). Raveja seurasi vuonna 1981 joka seitsemäs suomalainen, vuonna 1991 enää vain joka kymmenes. Raveissa ilmeisesti näkyi käytettävissä olevien varojen niukkuus. Totalisaattoripelien tuotto valtiolle putosi vuoden 1990 50 mmk:sta vuonna 1991 38,5 mmk:aan. Kun ei ollut enää rahaa pelata, raveissa käyminen myös väheni.

Urheilukilpailuissa käymisessä näkyi miesten osalta hienoista vähenemistä ja naisten osalta lisääntymistä. Miehistä lähes 60 prosenttia ja naisista 40 prosenttia oli käynyt urheilukilpailuissa. Tässä voidaan nähdä yhteiskuntamme lievää tasa-arvoistumista, ei ehkä tärkeimmillä alueilla, mutta kuitenkin.

Kuvio 1.
Urheilukilpailuissa, moottoriurheilutapahtumissa ja raveissa käyminen viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana

Liikunnan, urheilun ja ulkoilun tärkeys vapaa-ajantoimintana

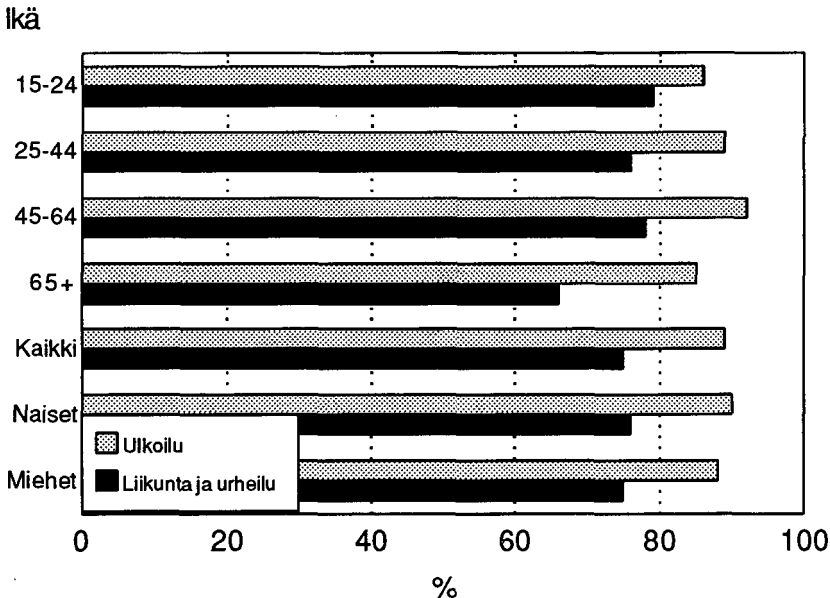
Vapaa-ajan eri alueiden tärkeyttä käsittelevään kysymykseen ei ole vertailutietoa vuodelta 1981. Kysymys onkin enemmän aikaan sidottu mielikuva kuin vertailtava konkreettinen tieto.

Liikuntaa ja urheilua pitää hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä kolme neljästä yli 15-vuotiaasta suomalaisesta. Ulkoilun pitää hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä 90 prosenttia suomalaisista. Naiset ja miehet pitävät liikuntaa ja urheilua itselleen yhtä tärkeänä. Sen sijaan ulkoilua pitää naisista hyvin tärkeänä (48 %) selvästi suurempi osa kuin miehistä (38 %). Ulkoilun vähintään melko tärkeäksi kokemisessa ei ole sukupuolen mukaan juuri ole eroa.

Naisten korkeimmat arvostukset tulevat ulkoilulle seuraavista ryhmistä: korkea-asteen koulutetut ja toisaalta nuoret naiset 20–24-vuotta, molemmat 95 prosenttia.

Kuvio 2.

Liikuntaa ja urheilua sekä ulkoilua itselleen hyvin tärkeänä tai melko tärkeänä pitävät

15 vuotta täyttäneistä

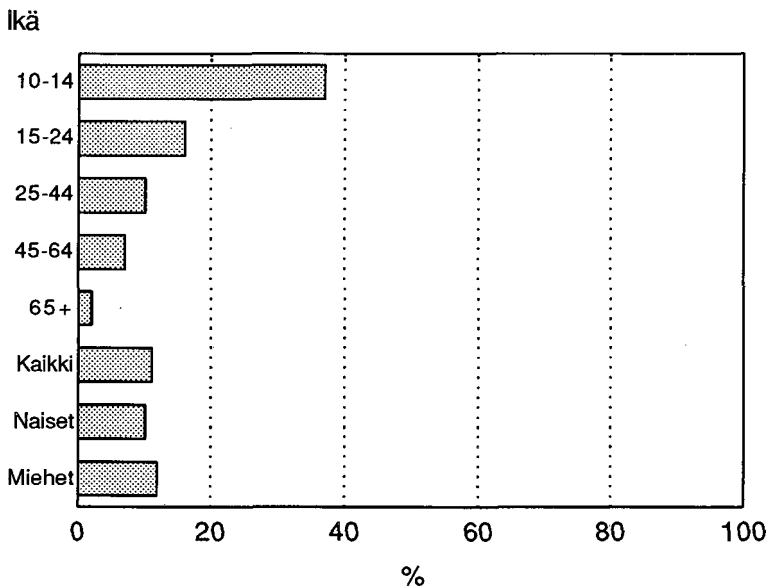
Ikäryhmistä eniten liikuntaa arvostavat 15–24-vuotiaat ja 45–64-vuotiaat, lähes 80 prosenttia. Jälkimmäinen ikäryhmä arvostaa eniten myös ulkoilua, yli 90 prosenttia.

Maantieteellisesti liikuntaa ja urheilua arvostetaan eniten pääkaupunkiseudulla ja ulkoilua pääkaupunkiseudun ohella Väli-Suomessa. Erot eivät ole kuitenkaan kovin suuria.

Urheilujärjestön tai liikuntakerhon toimintaan osallistuminen

Säännöllinen, vähintään kerran viikossa, urheiluseuran tai liikuntakerhon toimintaan osallistuminen on ennen kaikkea lasten ja nuorten osallistumista. 10–14-vuotiaiden ryhmässä runsas kolmannes, 15–24-vuotiaissa joka seitsemäs, 25–44-vuotiaissa joka kymmenes, 45–64-vuotiaista joka viidestoista ja yli 65-vuotiaista vain kaksi sadasta liikkuu säännöllisesti urheiluseurassa tai liikuntakerhossa.

Kuvio 3.
Urheilujärjestön tai liikuntakerhon toimintaan osallistuminen vähintään kerran viikossa

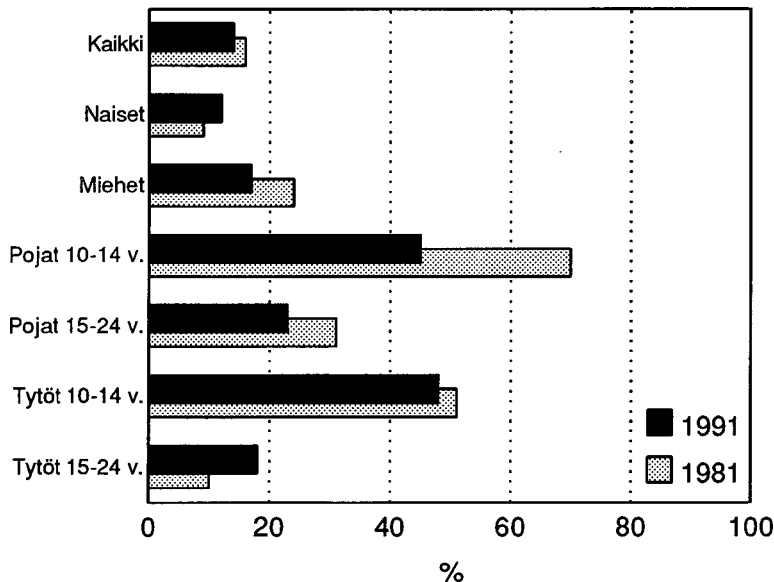
Tulos kuvastaa urheiluseurojen ja liikuntakerhojen toimintaa. Ne tuottavat palveluja ensisijaisesti lapsille ja nuorille, etupäässä kilpaurheiluun liittyvänä toimintana. Muiden ryhmien osalta urheiluseuroilla on siten huomattavasti käyttämättömiä mahdollisuuksia.

Kilpaliikuntaan osallistuminen

Tutkimuksessa kysyttiin osallistumista kilpaliikuntaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Tulokset ovat vertailukelpoisia lähinnä osallistumisen/ei osallistumisen suhteen. Erilainen kysymyksen asettelu vuonna 1981 ja 1991 saattaa heikentää tulosten vertailtavuutta.

Kilpailuihin osallistuminen näyttää koko otoksessa aavistuksen vähenevän: joka seitsemäs on osallistunut vuoden aikana kilpaliikuntaan. Miehillä väheneminen on selvää: joka neljänestä joka kuudenteen. Naisilla sen sijaan näkyy lievää osanoton kasvua: hieman alle kymmenestä prosentista runsaaseen kymmeneen prosenttiin. Tässä näkyy jälleen yksi jälki naisten tasa-arvoistumisesta.

Kuvio 4.
Kilpaliikuntaan osallistuminen 1981 ja 1991 viimeksi kuluneen vuoden aikana

Merkittävin muutos näkyy poikien ja nuorten miesten osallistumisessa kilpaurheiluun. 10–14-vuotiaiden ryhmässä osallistuminen kilpaurheiluun on alentunut 70 prosentista 45 prosenttiin ja 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä vajaasta kolmanneksestä vajaaseen neljännekseen.

Osa muutoksesta voi johtua erilaisesta kysymyksenasettelusta. Liikuntakulttuurissa näyttää kuitenkin olevan tapahtumassa kulttuurimuutos. Kun ikäryhmässä 10–14-vuotiaat viikottaisen liikunnan harrastamisen vähentyminen on ollut varsin lievää: kesällä tuskin merkitsevät 2 prosenttiyksikköä ja talvella 5 prosenttiyksikköä, niin kilpaurheilussa vähennys on poikien osalta 25 prosenttiyksikköä. Kysymys on epäilemättä kulttuurimuutoksesta. Liikunta on säilyttänyt suosionsa, mutta kilpaurheilu on sitä menettänyt yli kolmanneksen. Tämä on yksi osoitus liikunnan yhtenäiskulttuurin eriytymisestä aikaisempaa monimuotoisemmaksi ja rikkaammaksi toiminnaksi.

Tyttöjen ja nuorten naisten toimintana kilpaurheilu näyttää säilyttävän asemansa poikien ja nuorten miesten toimintaa paremmin. 10–14-vuotialla tytöillä kilpaliikunnan harrastus ei ole vähentynyt, 15–24-vuotiaiden joukossa kilpaurheilun suosio on lisääntynyt, samoin lievästi ehkä myös 25–44-vuotiaiden ryhmässä.

Naisten kilpaliikuntaharrastuksen nousussa näen taas piirteitä yhteiskuntamme tasa-arvoistumisesta, naisten itsetunnon ja itsenäisyyden kasvusta. Samalla ja ehkä hieman ristiriitaisesti näen poikien ja nuorten miesten kilpaurheiluinnotuksen laantumisessa myönteistä moniarvoisempaa kehitystä.

Eri liikunnan lajien harrastaminen vuonna 1991

Vertailu vuoden 1981 tuloksiin ei ole mahdollinen, koska kysymyksenasettelu oli erilainen, kuten artikkelin alussa todettiin.

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan vuonna 1991 15 vuotta täyttäneiden suosituimmat liikuntamuodot (vähintään kerran viikossa harrastettuina) olivat:

	%
1. Kävelylenkkeily	63
2. Pyöräily	42
3. Uinti	26
4. Kotivoimistelu	22
5. Juoksulenkkeily	21
6. Maastohiihto	19
7. Kuntosali	14
8. Ohjattu voimistelu	12
9. Laskettelu	10
10. Sulkapallo	8

"Liikunta lisää voimavaroja"– liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -asiakirjassa aikuisten suosituimmiksi liikuntaharrastuksiksi esitettiin (Liikunta lisää voimavaroja, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 84, Helsinki 1993, s. 88):

	%
1. Kävelylenkkeily	44
2. Pyöräily	25
3. Juoksulenkkeily	21
4. Kotivoimistelu	16
5. Uinti	14
6. Maastohiihto	13

Luvut koskevat 15–64-vuotiasta väestöä. Tiedot on kerätty vuonna 1991 ja perustuvat valtaosaltaan Gallup Oy:n tutkimuksiin. Tässä asiakirjassa esitetyt luvut perustuvat vähintään kaksi kertaa viikossa harrastamiseen.

Aikuisten kuusi kärjessä lajit ovat samat. Määrissä on eroja johtuen kyselyjen eroista: kerran viikossa/ kaksi kertaa viikossa.

Lasten eniten harrastamat lajit olivat saman asiakirjan mukaan (harrastus vähintään 2 kertaa viikossa):

	%
1. Jalkapallo	22
2. Yleisurheilu	15
3. Pyöräily	14
4. Maastohiihto	14
5. Jääkiekko	11
6. Uinti	9
7. Voimistelu	8
8. Juoksulenkkeily	8
9. Laskettelu	7
10. Pesäpallo	6

Luvut koskevat alle 15-vuotiaita. Tiedot on kerätty vuonna 1991 ja perustuvat valtaosaltaan Gallup Oy:n tutkimuksiin.

Nuorimmassa vuoden 1991 vapaa-aikatutkimuksessa olleessa ikäluokassa (10–14-vuotiaat) eri lajien harrastaminen oli seuraavaa (vähintään kerran viikossa):

	%
1. Pyöräily	70
2. Uinti	53
3. Luistelu	50
4. Jalkapallo	36
5. Laskettelu	34
6. Juoksulenkkeily	32
7. Sähly	26
8. Jääkiekko	25
9. Pesäpallo	24
Maastohiihto	24
10. Sulkapallo	21

Listoilla on kahdeksan samaa lajia. Eroavat lajit ovat yleisurheilu, voimistelu, luistelu, sähly ja sulkapallo. Erot johtuvat ainakin osittain siitä, että kaksi kertaa viikossa harrastaminen on selvästi urheilullisempaa, valmennuksellisempaa harrastamista verrattuna kerran viikossa harrastamiseen. Lisäksi tarkastelun ikäryhmät ovat erilaiset.

10 vuotta täyttäneellä väestöllä **kävelylenkkeily** on liikuntaharrastuksista ehdoton ykkönen. Ikäryhmittäin harrastus ja sijaluvut ovat seuraavat:

	Sija	Harrastaa %
10–14-vuotiaat	11.	19
15–24 "	1.	46
25–44 "	1.	61
45–64 "	1.	71
yli 65 "	1.	69

15 vuodesta ylöspäin Suomen kansan ehdoton suosikki on siten kävelylenkkeily.

Toinen vahva liikuntamuoto on **pyöräily**:

	Sija	Harrastaa %
10–14-vuotiaat	1.	70
15–24 "	2.	42
25–44 "	2.	43
45–64 "	2.	48
yli 65 "	2.	32

Kolmanneksi suosituin on **uinti**:

	Sija	Harrastaa %
10–14-vuotiaat	2.	53
15–24 "	4.	32
25–44 "	4.	25
45–64 "	4.	30
yli 65 "	4.	16

Neljänneksi suosituin on **juoksulenkkeily**:

	Sija	Harrastaa %
10–14-vuotiaat	6.	32
15–24 "	3.	41
25–44 "	3.	28
45–64 "	6.	12
yli 65 "	9.	2

Viidenneksi suosituin on **kotivoimistelu**:

	Sija	Harrastaa %
10–14-vuotiaat	12.	16
15–24 "	7.	19
25–44 "	5.	22
45–64 "	5.	24
yli 65 "	3.	26

Kuudenneksi suosituin on **maastohiihto**:

	Sija	Harrastaa %
10–14-vuotiaat	9.	24
15–24 "	16.	8
25–44 "	6.	19
45–64 "	3.	31
yli 65 "	5.	12

Leimallisien tyttöjen laji on ratsastus, jossa pääosa harrastuksesta sijoittuu 10–24-vuotiaiden ikäryhmiin. 10–14-vuotiaista joka viides ja 15–24-vuotiaista joka kymmenes harrastaa ratsastusta. Samalla se on sukupolvitarkastelussa yhtä leimallisesti uuden sukupolven (1970- syntyneet) harrastus.

Yhtä leimallisesti poikien laji on skeittaus, jossa pääosa harrastajista sijoittuu myös 10–14-vuotiaiden ryhmään. Joka kuudes tämänikäinen poika on lajia harrastanut. 15–24-vuotiaiden ryhmässä skeittareita on enää hyvin vähän eli tässä tutkimuksessa vain pari prosenttia. Skeittaus on myös selkeästi uuden sukupolven harrastus, osa nuorisokulttuuria.

1980-luvun lopun ja 1990-luvun opiskelijasukupolvea on kutsuttu liikuntakulttuurissa sählyasukupolveksi. Nimitykselle on katetta tästäkin tutkimuksesta. Sähly on opiskelijoiden ja koululaisten laji. Heistä joka viides harrastaa lajia säännöllisesti. 10–14-vuotiaista harrastajia on joka neljäs ja 15–24-vuotiaista joka kuudes.

Taulukko 1.
Ratsastuksen, skeittauksen ja sählyn harrastaminen vähintään kerran viikossa (prosenttia)

Ikäryhmä	Ratsastus		Skeittaus		Sähly	
	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet
10 – 14 v.	28	1	4	16	6	26
15 – 24 v.	8	0	0	2	4	16
25 – 44 v.	2	0	0	0	0	4
45 – 64 v.	0	0	0	0	0	1
65 – v.	0	0	0	0	0	0

Yhteenveto

Suomalaisten liikuntaharrastukset ovat pysyneet vuodesta 1981 vuoteen 1991 lähes samalla tasolla. Naisten harrastaminen on säilynyt kokonaisuutena samalla tasolla ja miesten osalta on lievää laskua, lasten ja nuorten harrastus on vähentynyt hieman, eläkeläisten ja vanhempia ikäluokkien harrastus on lisääntynyt.

Merkittävänä piirteenä on pidettävä kilpaurheilun aseman murtumista nuorten harrastuksena ja samalla uusien modernien liikuntamuotojen läpimurtoa osana nuorisokulttuuria. Kilpaurheilulla on kuitenkin edelleen merkittävä asema lasten ja nuorten liikuntatoimintana.

Liikuntakulttuurin kehityksessä näkyy selvästi naisten tasa-arvoistuminen. Naisten harrastus on säilyttänyt asemansa, toiminta on monipuolistunut ja erot miesten harrastuneisuuteen kaventuneet. Naisten harrastamisessa näkyy voimakkaasti tietoinen yhteys liikunnan terveydelliseen merkitykseen. Tutkimuksen mukaan naiset arvostavat liikuntaa ja ulkoilua miehiä enemmän. Miesten maailma on yhä edelleen enemmän urheilullinen.

Merkittävänä tuloksena on pidettävä sitä, että kansalaiset pitävät liikuntaa, urheilua ja ulkoilua merkittävänä vapaa-ajan alueena.

TV:n urheiluohjelmien seuraaminen on lisääntynyt nuoremmassa ikäryhmässä ja vastaavasti vanhemmissa ikäryhmässä urheiluohjelmien seuraaminen lievästi vähenee. Vertailua vuoden 1981 tutkimukseen heikentää kuitenkin se, että silloin kysyttiin TV:n ja radion seuraamisesta ja vuonna 1991 vain TV:n seurannasta.

Lajikohtaisesti on kiinnostavaa maamme perinteisen paraatilajin, yleisurheilun suosion lasku. Myös maastohiihdon asema on nuorissa ikäluokissa uhanalainen. Viisi huonoa talvea tutkimusajankohdan alla vaikuttavat harrastukseen.

Liitetaulukko

Vapaa-ajan harrastukset 1981 ja 1991 (prosenttia 10 vuotta täyttäneistä)

	Kaikki		Naiset		Miehet	
	1981	1991	1981	1991	1981	1991
	%					
Katsoo televisiota joka päivä	59	72	55	69	63	75
Katsoo ohjelmia videonauhurilta vähintään kerran viikossa	.	35	.	29	.	40
Kuuntelee radiota joka päivä	79	71	79	69	79	73
Kuuntelee musiikkia äänitteiltä	87	82	85	80	90	83
Kuuntelee musiikkia päivittäin	.	67	.	66	.	67
Seuraa säännöllisesti vähintään yhtä sanomalehteä	96	96	96	96	97	96
Lukee sanoma- tai iltapäivälehteä päivittäin	.	82	.	80	.	84
Lukee jotain aikakauslehteä vähintään kerran viikossa	79	69	80	70	78	67
Lukee sarjakuvalehtiä tai -albumeita vähintään kerran viikossa	30	22	22	19	40	25
Lukenut kirjoja 6 kuukauden aikana	76	75	77	80	74	70
Käynyt kirjastossa 6 kuukauden aikana	53	59	56	62	50	55
Soittaa jotain instrumenttia	20	15	19	15	21	15
Harrastaa laulamista	7	4	9	5	6	3
Harrastaa kuvataiteita	13	13	16	15	9	11
Kirjoittaa kaunokirjallisuutta	8	9	12	13	4	5
Käyttää tietokonetta vähintään kerran viikossa	.	11	.	6	.	16
Harrastaa käsitöiden tekemistä	65	63	86	74	42	52
Harrastaa tanssimista	9	9	11	10	6	8
Harrastaa liikuntaa kesällä vähintään kerran viikossa	85	82	86	84	82	80
Harrastaa liikuntaa talvella vähintään kerran viikossa	81	81	84	84	79	79
Käynyt 6 kuukauden aikana elokuvissa	41	35	38	35	44	35
Käynyt 12 kuukauden aikana konsertissa	35	34	40	39	29	27
Käynyt 12 kuukauden aikana teatterissa	45	37	52	46	36	28
Käynyt 12 kuukauden aikana oopperassa	6	4	8	6	4	3
Käynyt 12 kuukauden aikana tanssiesityksissä	25	18	31	22	19	14
Käynyt 12 kuukauden aikana taidenäyttelyssä	37	44	43	50	29	38
Käynyt 12 kuukauden aikana museossa	43	43	45	44	41	42
Osallistunut 12 kuukauden aikana hengelliseen tilaisuuteen	63	53	72	62	52	44
Osallistunut 12 kuukauden aikana yhdistyksen, seuran tms. toimintaan vähintään pari kertaa vuodessa	59	52	56	52	63	52
Käy tansseissa tai ravintolassa vähintään kerran vuodessa (yli 15-v.)	63	70	56	65	70	75

Vapaa-aikatutkimuksen 1991 otanta, kato ja tulosten estimointi¹

Kari Djerf

1. Otos

Tutkimuksen otos poimittiin kesällä 1991 väestön keskusrekisteristä. Tutkimuksen otantakehikon muodosti koko maan vähintään 10 vuotta täyttänyt kotitalousväestö. Tästä joukosta poimittiin tasavälipoiminnalla runsaan 5 600 henkilön otos. Helsingin kaupungin asukkaista poimittiin lisäotos, jonka suuruus oli 735 henkilöä. Tilastokeskuksessa tehtyjen tarkistusten ja muiden teknisten toimien jälkeen brutto-otokseksi tuli 5 650 henkilöä. Tarkistuksista merkittävin on poistaa otoksesta ne henkilöt, jotka ovat kuuluneet johonkin Tilastokeskuksen viime vuosina tekemän suuren haastattelututkimuksen otokseen.

2. Kato

Brutto-otoksesta vähennetään ylipeito, jotta päästään varsinaiseen otoskokoon. Ylipeitoon kuuluvat otospoiminnan jälkeen kuolleet, pysyvästi ulkomaille muuttaneet tai laitoshoitoon joutuneet henkilöt. Ylipeitoon kuului 97 henkilöä, joten varsinaiseksi otokseksi tuli 5 553. Hyväksyttäviä vastauksia saatiin 4 378. Tutkimuksen vastausprosentti oli kohtuullinen 78,8 %. Tärkeimmät kadon syyt olivat kieltäytyminen (17,3 %) ja tavoittamatta jääminen (3,7 %). Kadon jakautuminen on esitetty useiden taustamuuttujien suhteen taulukossa 1 seuraavalla sivulla.

Kato on jossain määrin vinoa sekä asuinalueen että iän suhteen. Vastausosuus on Helsingissä selvästi alhaisin ja Itä-Suomessa korkein. Toisaalta vastausosuus alenee iän mukana. Sukupuolen ja koulutuksen suhteen vastaajat ja kato olivat melko samankaltaisia. Siviilisäädyn osalta eronneet ja lesket poikkeavat kahdesta muusta ryhmästä, mikä aiheutuu suurelta osin iän vaikutuksesta.

¹ Vapaa-aikatutkimuksen 1981 otoksesta ja kadosta ks. Kulttuuritilasto 1981, 461.

Taulukko 1. Vapaa-aikatutkimuksen 1991 kato

	Kato	Siltä:			Otoskoko
	(%)	Kieltäytyi (%)	Ei tavattu (%)	Muu syy (%)	Henkeä
Kaikki	21,2	17,3	3,6	0,3	5 553
Sukupuoli					
Miehet	21,2	16,5	4,3	0,3	2 665
Naiset	21,1	17,9	3,0	0,2	2 888
Ikä					
10–14 vuotta	9,4	7,9	1,2	0,2	403
15–24 vuotta	15,9	10,6	5,3	–	819
25–34 vuotta	20,7	15,0	4,7	1,0	1 000
35–44 vuotta	24,3	20,3	3,8	0,2	1 045
45–54 vuotta	22,6	18,7	3,8	–	807
55–64 vuotta	20,8	17,7	2,9	0,2	616
65–74 vuotta	25,2	23,7	1,6	–	507
75+ vuotta	30,3	27,5	2,5	0,3	356
Lääni					
Pääkaupunkiseutu	31,5	24,4	6,5	0,6	1 436
Muu Uudenmaan l.	20,4	19,6	3,6	0,2	419
Turun ja Porin l.	19,4	16,1	2,7	0,5	737
Hämeen l.	18,9	16,0	2,9	–	661
Kymen l.	19,6	15,5	4,1	–	342
Mikkelin l.	13,5	11,5	1,9	–	208
Pohjois-Karjalan l.	5,6	8,0	0,6	–	174
Kuopion l.	9,2	8,1	1,2	–	260
Keski-Suomen l.	13,8	11,3	2,4	–	247
Vaasan	17,5	15,7	1,6	0,2	428
Oulun	19,4	15,9	3,5	–	428
Lapin l.	13,0	11,9	1,0	–	193
Ahvenanmaan maak.	25,0	20,0	5,0	–	20
Siviilisääty					
Naimisissa	19,3	17,3	1,6	0,4	2 563
Eronnut/leski	29,0	23,9	5,2	–	796
Naimaton	20,5	14,8	5,5	0,2	2 194
Koulutusaste					
Ei tutkintoa	22,0	17,8	3,6	0,5	2 920
Keskiaste	20,8	16,7	4,0	–	2 124
Korkea-aste	18,3	16,3	1,8	0,2	509

3. Estimointi

Käytännössä edellä esitetty otantamenetelmä merkitsee poiminnassa tehtyä esiositusta, jossa Helsinki muodostaa yhden ositteen ja koko muu Suomi toisen. Alueellisen osituskriteerin puitteissa tutkimuksen estimointimenetelmää tutkittiin muiden kriteerien suhteen. Näitä olivat mm. harhattomuus tutkittavan ilmiön sekä taustamuuttujien suhteen, estimaattorien teoreettisesti hyvät ominaisuudet sekä käyttökelpoisuus. Vertailussa kiinnitettiin suuri huomio suhteelliseen keskivirheeseen sekä nk. tehokkuuskertoimen arvoon. Tarkastelut tehtiin niin, että esiosituksen ohella aineistoa jälkiositettiin erilaisten taustatekijöiden suhteen.

Jälkiosittamisen tarkoituksena on muodostaa aineistosta homogeenisiä ryhmiä tutkittavan muuttujan suhteen. Jälkiosituksella on myös toinen funktio. Se pienentää mahdollisen katoarhan vaikutuksia silloin, kun osittaminen tehdään mahdollisimman homogeenisten vastaaja- ja katopopulaatioiden suhteen.

Pitkälle vietyinä jälkiositus tulisi tehdä erikseen kullekin tutkittavalla muuttujalle, mutta näin ei tavallisesti menetellä, koska aineiston koko kasvaisi hyvin suureksi ja muuttujien väliset vertailut kävisivät mahdottomaksi. Vapaa-aikatutkimuksen suhteen on ilmeistä, että eri kysymyksissä erilaiset taustatekijät voivat liittyä tuloksiin: sarjakuvien lukeminen painottuu nuoriin, teatterissa ja useissa muissa kulttuuritilaisuuksissa kävijöistä valtaosa on naisia, vapaa-aikaa ja sen toimintoja ei ehkä pidetä suotavana joillakin alueilla ym. Aineiston käytettävyyden tähden on pitäydytty suhteellisen yksinkertaiseen ositusrakenteeseen.

Parhaaksi estimointimenetelmäksi havaittiin käyttää tarkennettua alueositusta yhdistettynä ikäryhmittäiseen ositukseen. Muun Suomen (kuin Helsingin) vastanneet jaettiin kolmeen alueeseen: Etelä-Suomi (Muu Uusimaa, Turun ja Porin lääni, Hämeen lääni, Kymen lääni sekä Ahvenanmaan maakunta), Itä-Suomi (Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion ja Keski-Suomen läänit) sekä Pohjois-Suomi (Vaasan, Oulun ja Lapin läänit). Iän suhteen sovellettiin seuraavaa ryhmitystä: 10–14, 15–19, 20–24, 25–34, 35–44, 45–64, 65+ vuotta. Ositteita tulee näin ollen $4 \cdot 7$ eli 28.

Painokerrointen muodostaminen ja keskivirheet

Symbolit

- N perusjoukon I. väestön määrä (vähintään 10 -vuotta täyttänyt kotitalousväestö – ei laitospäästä – 31.12.1991)
- m vastanneiden lukumäärä
- h ositteen symboli
- k ikäryhmän indeksi (10–14, 15–19, 20–24, 25–34, 35–44, 45–64, 65+)
- l alueen indeksi (HKI; Muu Uusimaa, TP, H, Ky, Å; M, P–K, Ku, K–S; V, O, L)

Ositteita on yhteensä $h=k \cdot l (=7 \cdot 4) = 28$.

1. Varsinainen painokerroin (**KORKER**)

jokaiselle henkilölle i , joka kuuluu ositteeseen h

$$(1) \quad \text{KORKER}_i = N_h / m_h$$

2. Vastanneiden lukumäärän palauttava painokerroin (**NPAINO**)

$$(2) \quad \text{NPAINO}_i = (N_h/N) * (m/m_h) = \text{KORKER}_i * m/N$$

KORKER palauttaa oikean väestön määrän kussakin ositteessa (alue*ikäryhmä). Se ei palauta oikeaa väestölukua läänitasolla tai ositerajoista poikkeavissa ikäryhmissä.

NPAINO palauttaa alkuperäisen saatujen haastattelujen luvun koko maasta. Koska NPAINO tehdään suhteellisenä osuutena korotuskertoimesta, missään ositteessa ei ole täsmälleen "oikeaa" saatujen vastausten lukumäärää. Sen sijaan jakaumat ovat täsmälleen samat kuin KORKERin avulla saadut.

Muuttujan Y painotettu keskiarvo saadaan jakamalla Y :n kokonaismäärän estimaatti painokerrointen summalla:

$$(3) \quad Y = \frac{\sum_i \text{KORKER}_i y_i}{\sum_i \text{KORKER}_i}$$

(myös NPAINO tuottaa vastaavan tuloksen).

Tavallisesti kiinnostuksen kohteena oleva muuttujan Y keskiarvon keskivirhe saadaan varianssilausekkeen neliöjuurena. Ositetun otannan tapauksessa keskiarvoestimaatin varianssi on muotoa (ks. esim. Pahkinen & Lehtonen, 1989, 106):

$$(4) \quad \hat{\sigma}^2(Y) = \sum_h \left(\frac{N_h}{N} \right)^2 \left(1 - \frac{n_h}{N_h} \right) \frac{1}{n_h} \frac{\sum_i (Y_i - Y)^2}{n_h - 1}$$

Lauseke on käytännössä ositekohtaisten varianssien painotettu summa, jossa painona on ositteen väestöosuuden neliö. Keskivirhe saadaan ottamalla lausekkeesta neliöjuuri. Vastaavalla tavalla lasketaan suhteellisen osuuden varianssi:

$$(4') \quad \hat{V}(p) = \sum_h \left(\frac{N_h}{N} \right)^2 \left(1 - \frac{n_h}{N_h} \right) \frac{p_h (1 - p_h)}{n_h - 1}$$

Varianssi ja keskivirhe voidaan laskea oikein vain alkuperäisistä poimintatodennäköisyyksistä (olettaen, että kussakin ositteessa kato ja vastanneet ovat niin samanlaisia ettei harhaa synny, ts. korvataan otos n_h vastanneilla m_h).

Keskivirheen voi helpoimmin laskea käyttämällä tiedostossa olevia väestön ja vastanneiden lukumääriä ja soveltamalla niitä yllä olevaan lausekkeeseen. Lausekkeen voi ratkaista myös suoraan painokertoimista KORKER, mutta silloin ohjelma tulee hiukan monimutkaisemmaksi.

Lähteet

Kulttuuritilasto 1981 (1984). Tilastollisia tiedonantoja Nro 73. Tilastokeskus, Helsinki.

Pahkinen, Erkki & Lehtonen, Risto (1989): Otanta-asetelmat ja tilastollinen analyysi. Gaudeamus, Helsinki.

Esimerkkejä vapaa-aikatutkimuksen 1991 keskivirheistä¹

	Estimaatti prosenttia	Keskivirhe prosenttiyksikköä
Soittaa jotakin soitinta		
Kaikki yhteensä	14,8	0,5
Miehet	15,1	0,8
Naiset	14,5	0,7
Ikä		
10–14 vuotta	43,1	2,6
15–24 vuotta	23,7	1,6
25–44 vuotta	12,8	0,8
45–64 vuotta	10,1	0,9
65+ vuotta	5,3	0,9
On käynyt teatterissa 12 kk aikana		
Kaikki yhteensä	36,9	0,7
Miehet	27,7	1,0
Naiset	45,5	1,1
Ikä		
10–14 vuotta	35,0	2,5
15–24 vuotta	36,4	1,9
25–44 vuotta	36,1	1,2
45–64 vuotta	42,6	1,5
65+ vuotta	30,6	1,8
On käynyt oopperassa 12 kk aikana		
Kaikki yhteensä	4,2	0,3
Miehet	2,6	0,3
Naiset	5,6	0,5
Ikä		
10–14 vuotta	2,0	0,7
15–24 vuotta	2,6	0,6
25–44 vuotta	4,2	0,5
45–64 vuotta	6,4	0,7
65+ vuotta	2,8	0,6

¹ Vapaa-aikatutkimuksen 1981 keskivirheistä ks. Kulttuuritilasto 1981. Tilastollisia tiedonantoja Nro 73. Tilastokeskus, Helsinki 1984, 654.

Artikkeleiden kirjoittamisessa käytettyjä taustamuuttujia

Koulutusaste

Koulutusaste-muuttuja on muodostettu perusasteen jälkeisen koulutuksen osalta Tilastokeskuksen tutkintorekisterin perusteella (ks. Koulutusluokitus 31.12.1991. Tilastokeskus. Käsikirjoja 1. 9. uusittu laitos. Helsinki 1992). Perusasteen ja sitä vähempi koulutus on luokiteltu haastattelutietojen pohjalta.

Käytetty luokitus:

1. Alempi perusaste tai vähemmän
2. Ylempi perusaste
3. Alempi keskiaste
4. Ylempi keskiaste
5. Korkea-aste

Sosioekonominen asema

Sosioekonominen asema vastaa Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen toiminnan laatu -käsitettä (ks. esim. Työvoimatilasto 1991. Tilastokeskus. Työmarkkinat 1992:22. Helsinki 1992, 43 – 44) muiden kuin opiskelijoiden osalta. Jos haastateltava oli sekä opiskelija että työllinen, sosioekonomiseksi asemaksi tuli se, kumpaan hän käytti enemmän aikaa viikossa.

Työllisten osalta luokitus noudattaa Tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman luokitusta (ks. Sosioekonomisen aseman luokitus 1989. Tilastokeskus. Käsikirjoja 17. Helsinki 1989).

Käytetty luokitus:

0. Maatalousyrittäjä
1. Muu yrittäjä
2. Ylempi toimihenkilö
3. Alempi toimihenkilö
4. Tuotantotyöntekijä
5. Jakelu- tai palvelutyöntekijä
6. Eläkkeellä tai pitkäaikaissairas
7. Työtön
8. Opiskelija tai koululainen
9. Omaa kotitaloutta hoitava tai muu

Kuntaryhmä

Kuntien taajama-asteeseen ja kunnan suurimman taajaman väkilukuun perustuva tilastollinen ryhmittely:

1. Kaupunkimaiset kunnat
2. Taajaan asutut kunnat
3. Maaseutumaiset kunnat

Suuralue

Käytetty luokitus:

1. Pääkaupunkiseutu: Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen
2. Muu Etelä-Suomi: Uudenmaan lääni ilman pääkaupunkiseutua, Turun ja Porin lääni, Ahvenanmaa, Hämeen ja Kymen läänit
3. Väli-Suomi: Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion, Keski-Suomen ja Vaasan läänit
4. Pohjois-Suomi: Oulun ja Lapin läänit

Sukupolvi

Artikkelien kirjoittajien käytössä on ollut tulostuksia, joissa on koeluontoisesti käytetty J.P. Roosin vuonna 1990 (Itsenäinen suomalainen 1990. Yhtyneet kuvalehdet & J.P. Roos & Gallup Oy) esittämää sukupolviluokitusta. Sukupolvi-luokitus perustuu alunperin tutkimukseen, jonka materiaalina oli laaja elämänkerta-aineisto. Sukupolvien perustelut on esitetty kirjassa, Roos, J.P.: Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Hämeenlinna 1987.

J.P. Roos on esittänyt sukupolvien syntymävuosirajauksista eri yhteyksissä hieman toisistaan poikkeavia versioita. Tilastokeskuksessa luokitukseen lisättiin vanhin sukupolvi (ennen vuotta 1920 syntyneet), jota tässä yhteydessä kutsuttiin kansakunnan rakentamisen sukupolveksi.

Käytetty luokitus:

1. Uusi sukupolvi (syntymävuosi 1970–)
2. Hyvinvoinnin sukupolvi (syntymävuosi 1960–1969)
3. Lähiösukupolvi (syntymävuosi 1950–1959)
4. Suuren murroksen sukupolvi (syntymävuosi 1940–1949)
5. Sodan ja pulan sukupolvi (syntymävuosi 1920–39)
6. Kansakunnan rakentamisen sukupolvi (syntymävuosi –1919)

HAVAINNOITAVAT TIEDOT	
1. Asuinalue	kaupungin keskusta-alue 1 esikaupunkialue (taajama) 2 kuntakeskus 3 muu kunnan taajama 4 kunnan tai kaupungin haja-asutusalue 5 EOS 9
2. Väestön asuin- ympäristö	yksinmistalo 1 pientaloalue 2 rivi- tai kerjätaloalue 3 kerrostaloalue 4 seka-alue 5 EOS 9
Haastattelu alkaa	
TAUSTAT	
3. Asutiteko lapsena: (ALLE 16 V)	kaupungissa tai kauppalassa 1 kuntakeskuksessa tai muussa kunnan taajamassa 2 vai haja-asutusalueella? 3 EOS 9
4. Oletteko:	naimaton 1 naimisissa tai avoliitossa 2 asunuserossa 3 eronnut 4 vai leski? 5
5. Kuinka monta henkilöä kuuluu kotitalouteenne (eli perheeseenne)? KOHDEHENKILO MUKAANLUKIEEN	<div style="text-align: right;"> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> → K 7 </div> Kotitalouteen kuuluvien lukumäärä YHDEN HENGEN TALOUS Tässä tutkimuksessa tarkoitamme kotitaloudella henkilöitä, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät tulojaan yhdessä.

6. Voisitteko luetella kaikki ne henkilöt, jotka kuuluvat tällä hetkellä kotitalouteenne. JOKAISESTA KYSYTÄÄN SUKULAISUUSUHDE HAASTATELTAVAAN JA SYNTYMÄVUOSI.

Sukulaissuhde tms.	Suhde haastateltavaan	Syntymävuosi	Mies	Nainen
1 Kotihenkilöt	0		1	2
2			1	2
3			1	2
4			1	2
5			1	2
6			1	2
7			1	2
8			1	2
9			1	2
10			1	2
11			1	2
12			1	2

1 puoliso/avopuoliso
2 lapsi
3 lastenlapsi
4 äiti/naispuolinen huoltaja
5 isä/miespuolinen huoltaja
6 sisar/veli
7 isovanhemmat
8 muut

7. Oletteko viime viikolla:

	työssä	1
JOS KOHDE EI OSAA PÄÄTTÄÄ ONKO HÄN TYÖTÖN TAI PAKKOLMALLA	2
OPISKELUUN VAI TYÖSSÄ ELÄKEELLÄ TAI PITKÄAIKAISESTI SAIRAS	3
MERKITÄÄN SEN MUKAAN OPISKELIJA TAI KOULULAINEN	4
KUMPPAAN HÄN KÄYTTÄÄ ENEMMÄN AIKAA	5
VIIKOSSA	6
	7

8. Oletteko tällä hetkellä myös työssä? Kyllä 1
Ei 2

9. a) Mikä on sen oppilaitoksen nimi, jossa käytte koulua tai opiskeliete päätömisest?

OPPILAITOKSEN NIMI JOS PERUSKOULUSSA TAI LUKIOSSA: Luokka? _____

b) Entä mikä on sen tutkinnon tai koulutuksen nimi, johon tämä opiskelu tähtää? _____

TUTKINNON TAI KOULUTUKSEN NIMI JOS AMMATTIKURSSI: Pituus? _____

10a.	Oletteko suorittanut: MERKITSE VAIN KORKEIN	ylioppilastutkinnon keskkoulun tai peruskoulun kansakoulun tai kansalaiskoulun osan kansa- tai peruskoulua tai vähemmän? EOS	1 2 3 4 9
10b.	Oletteko suorittanut: MERKITSE VAIN KORKEIN	ammattilisen koulun ammattilisen opiston tai korkeakoulututkinnon? EIMITÄÄN NÄISTÄ EOS	1 2 3 4 9
		TYÖSSÄ TYÖTÖN/ELÄKKEELLÄ/PITKÄAIKAISSAIRAS OPISKELUA/KOULULAINEN OMAA KOTITALOUTTA HOITAVA JOKIN MUU	☐ → K 11 ☐ → K 20 ☐ → K 22
11.	TYÖSSÄ, TYÖTÖN, ELÄKKEELLÄ TAI PITKÄAIKAISESTI SAIRAS: (ELÄKELÄISILTÄ JA TYÖTÖMILTÄ JA PITKÄAIKAISAIRAILTA KYSYTÄÄN VIIMEISIMMÄN TYÖAIKAN TIEDOT) Mikä on (viimeisimmän) työaikamme tai työnantajan nimi?		
12.	Mikä on (oii) työpaikan toimii- tai tuotantotila? (Milla alalla työpaikka toimii tai mitä yrityksessä valmistetaan)		TOL ☐ → K 22
13.	Mikä on (oii) ammattinne tässä työpaikassa?		Ammatti ☐ ☐ ☐

14.	Oletteko (Oletteko):	paikansaaja yrittäjä omalla maatilalla työskenteleite perheenjäsenen maatilalla linnan varsinaisia palkkaa yrittäjä liike- tms. yrityksessä tai ammattinharjoittaja työskenteleite perheenjäsenen yrityksessä linnan varsinaisia palkkaa?	1 PALKANSAAJA 2 } MAATALOUS- 3 } YRITÄJÄ 4 } YRITÄJÄ 5 }
15.	Työskenteletkö kotona vai kodin ulkopuolella?	Vain kotona Vain kodin ulkopuolella Vaihtelevasti sekä kotona että kodin ulkopuolella	1 2 3
16.	Mikä on normaali työaikamme viikossa linnan yllitit? KOTITALOUSTYÖTÄ EI LUETA TYÖAIKAAN KOSKEE PÄÄTYÖAIKAA	1-19 tuntia 20-29 tuntia 30-34 tuntia 35-40 tuntia 40-50 tuntia 50+ tuntia EOS	1 2 3 4 5 6 9
17.	Teettekö tällä hetkellä päätyöme lisäksi jotakin toista ansiotyötä?	Kyllä Ei	1 2
18M.	Pidättekö työtänne:	erittäin yksitoikkoisena melko yksitoikkoisena melko vaihtelevana vai erittäin vaihtelevana?	1 2 3 4 9
19M.	Pidättekö työtänne ruumillisesti:	erittäin raskaana melko raskaana melko kevyenä vai erittäin kevyenä?	1 2 3 4 9
TYÖSSÄ TAI KOULULAINEN/OPISKELUJA:			
20M.	Pidättekö työtänne/ opiskelua/koulun- käymistä henkisesti:	erittäin raskaana melko raskaana melko kevyenä vai erittäin kevyenä?	1 2 3 4 9

21M. Pidätekö työtänne/ opiskelua/koulun- käyntiä:

1	erittäin ikävystyttävänä
2	melko ikävystyttävänä
3	melko mielenkiintoisena
4	val erittäin mielenkiintoisena?
9	EOS

22. Seuraava kysymys koskee taruidenttiallaanne.

1	Kyllä
2	Ei
3	EOS

Onko Teillä jokin sellainen pitkäaikainen vamma tai sairaus, joka rajoittaa joko päiväisiä toimintojanne kuten esim. syömistä, pukeutumista, sisäisiä tai ulkona liikkumista?

23. NAIMISSA TAI AVOLIITTOSSA OLEVAT:

1	työssä
2	työssä, mutta ähtys- tai vanhempainlomalla
3	työtön tai paikkolomalla
4	eläkkeellä tai pitkäaikaisesti sairas
5	opiskelija tai koululainen
6	omaa kotitaiturta hoitava
7	jokin muu, mikä?

10-14 v → K 30

YKSIIN ASUVAT → K 25

24. Luettelen seuraavaksi erilaisia kotitöitä.

Teettekö niitä aina yksin tai koetteko olevanne niistä yksin vastuussa:

	KYLLÄ		EI		TOIMINTAA EI OLE KOTITÄ LOUDESSA	
	1	2	1	2	1	2
päivätiliosostosten tekeminen?	1	2	0	0		
ruuanlaitto?	1	2	0	0		
siivous?	1	2	0	0		
tiskaus?	1	2	0	0		
lastenhoito?	1	2	0	0		
pyykinpesuvaatehuolto?	1	2	0	0		
huolto- ja korjaustyöt?	1	2	0	0		
puutarhahoito?	1	2	0	0		

25M. Onko

aina rutini ja velvollisuus	joskus myös hovi ja harrastus		vai aina hovi ja harrastus?		TOIMINTAA EI OLE KOTITÄ LOUDESSA		EI KOSKAAN OSALLISTU KYSEISEEN TYÖHÖN		
	1	2	3	4	1	2	3	4	
ruuanlaitto Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5
entä siivous, onko se Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5
entä pyykinpesu ja vaatehuolto, onko se Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5
entä puutarhahoito, onko se Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5
entä muu vapaa-ajan viety, onko se Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5
entä ostoksilla käynti, onko se Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5
entä kodin korjaustyöt, onko se Teille:	1	2	3	4	1	2	3	4	5

26M. Seuraavaksi kysyn eräitä vapaa-aikaa koskevia kysymyksiä.

Mitä Teille tulee mieleen sanasta vapaa-aika?

27M. Mikä Teille itsellenne on vapaa-aikaa?

28M. Miten yleensä vietätte vapaa-aikanne?

29M. Mitä Teille on vapaa-ajassa kaikkein tärkeintä?

30. Onko asunnossanne televisio-televisioita?

Ei 0 → K 35

JOS KYLLÄ: Kuinka monta?

31. Onko Teillä väritelevisio?

Kyllä 1

Ei 2

Onko televisiossanne kaukosäädin?

Kyllä 1

Ei 2

32. Onko Teillä mahdollisuus seurata:

	JOS ON: Katsotteko niitä:				EOS
	Ei	usein	silloin tai tällöin	vai ette koskaan?	
Kolme television ohjelmaa?	1	2	3	4	9
TV4:n lähetyksiä?	1	2	3	4	9
Ruotsin TV1:n ja TV2:n lähetyksiä (SVT1, SVT2)?	1	2	3	4	9
muita naapurimaiden lähetyksiä?	1	2	3	4	9
muuta satelliittilähetyksiä?	1	2	3	4	9
JOS KATSOO: Mitä satelliittilähetyksiä katsotte?	_____				
paikallisia kaapelitelevisiolähetyksiä?	1	2	3	4	9

33. Oletko Te (tai perheenne) jonkin maksullisen televisiokanavan tilaaja?

Kyllä 1

Ei 2

EOS 9

JOS ON: Mitä nämä kanavat ovat?

34. Seuraavat kysymykset koskevat television katsomista. Mukaan luetaan myös videolle nauhoitettujen televisio-ohjelmien katsominen.

Katsotaanko perheessänne televisiota yleensä joka päivä?

Kyllä 1

Ei 2

EOS 9

35. Katsotteko itse televisiota:

joka päivä 1

useampana päivänä viikossa 2

kerran, pari viikossa 3

harvemmin kuin kerran viikossa 4

vai ei koskaan? 5 → K 42

EOS 9

36M. Minkä tyyppisiä ohjelmia katsotte televisiosta mieluiten? Mainitkaa nimeitä joltakin mieliohjelmianne?

37M. Onko Teillä joltakin sellaisia ohjelmia tai ohjelmatyyppejä, joita ette koskaan haluaisi katsoa? Mitä ne ovat?

38.	Vastalietke kortin avulla milloin seuraavalle viikoksille televisiolista keskittyneesti:	KORTTI 1							
		Tänään eilen	Viikon sisällä	Kk:n sisällä	1/2 vuoden sisällä	Vuoden sisällä	Aikai- sem- min	Ei kos- kaan	EOS
	1. elokuvaa tai näytelmää?	1	2	3	4	5	6	7	9
	2. sarjallimia?	1	2	3	4	5	6	7	9
	3. musiikkivideoita?	1	2	3	4	5	6	7	9
	4. muuta musiikkiohjelmia (konserttia, oopperaa yms.)?	1	2	3	4	5	6	7	9
	5. viihdeohjelmaa?	1	2	3	4	5	6	7	9
	6. urheiluoheilmaa?	1	2	3	4	5	6	7	9
	7. uskonnollista ohjelmaa?	1	2	3	4	5	6	7	9
	8. luonto-ohjelmaa?	1	2	3	4	5	6	7	9
	9. uutisia?	1	2	3	4	5	6	7	9
	10. asia- tai ajankohtais- ohjelmaa?	1	2	3	4	5	6	7	9
	11. lasten ohjelmaa?	1	2	3	4	5	6	7	9

39.	Miten useita sarja- filmejä seuraatte ryhtyisin säännöl- lisesti?	Ei yhtään	1 → K 41
		Yhtä sarjaa	2
		Kahla sarjaa	3
		3-5 sarjaa	4
		6+ sarjaa	5
		EOS	9

40M.	Voisitteko mainita mitä nämä sarjat ovat?		
41.	Pidetäänkö perheenne televisiota auki:	yleensä koko ilian	1
		vai suljetaanko se katsottavien ohjelmien välillä?	2
		EOS	9

42.	VIDEO	Onko Teillä kotonaanne videolaitteet?	Kyllä	Ei	ENSIKSI MAINITTU		TOISEKSI MAINITTU	
					1	2	1	2
43.	Mikä ovat videonauhurinne pääasialliset käyttötavat?	JOS MAINITSI VAIN YHDEN TOISEKSI MAINITTU JAA TYHJÄKSI	televisio-ohjelmien nauhoittaminen ja ohjelmien nauhoittaminen pysyvämpään käyttöön			1	1	
			vuokratujen tai ostettujen video-ohjelmien katsominen			2	2	
			lise videokamerailla kuvattujen video-ohjelmien katsominen			3	3	
			muu, mikä?			4	4	
			EOS			5	5	
						9	9	

44.	Kuininka usein Teillä on tapana katsoa ohjelmia videonauhurilla kotona tai muualla:	päivittäin	1
		muutamia kertoja viikossa	2
		noin kerran viikossa	3
		pari kertaa kuukaudessa	4
		noin kerran kuukaudessa	5
		harvemmin	6
		vai ei koskaan?	7 → K 47
		EOS	9

45.	Oletteko joskus itse:	Kyllä	Ei
	vuokranneet videokasetin?	1	2
	ostaneet valmiiksi nauhoitetun videokasetin?	1	2
	lainanneet kirjastosta videokasetin?	1	2

ENITEN	TOISEKSI ENITEN	KOLMANNEKSI ENITEN
1	1	1
2	2	2
3	3	3
4	4	4
5	5	5
6	6	6
7	7	7
8	8	8
9	9	9
10	10	10
11	11	11
12	12	12
13	13	13
14	14	14
15	15	15
16	16	16
17	17	17
18	18	18

Vastaisiteko kortin avulla

KORTTI 2

Minkä tyyppisiä ohjelmia katsotte eniten videoita?
 Entä toiseksi eniten?
 Entä kolmanneksi eniten?

JOS KATSOO VAIN YHTÄ TAI KAHTA OHJELMATYYPPIÄ JÄTÄ LOPUT TYHIKSI

1. kotimainen elokuva tai näytelmä
2. ulkomainen elokuva tai näytelmä
3. kotimainen sarjafilmi
4. ulkomainen sarjafilmi
5. kotimainen viihdeohjelma
6. ulkomainen viihdeohjelma
7. urheiluojelma
8. luonto-ohjelma
9. lastien ohjelma
10. nuorten ohjelma
11. uutiset
12. asia- ja ajankohtaisohjelma
13. opetusohjelma
14. musiikkiohjelma, musiikkivideo
15. seksielokuva
16. itse kuvattu ohjelma
17. muu, mikä?

EOS

RADIO

Kuunteletteko radioita:

JOS VAIHTELEE KOSKEE KESKI-MÄÄRÄISTÄ TALVIKUUNTELLUA

1	joka päivä
2	useampana päivänä viikossa
3	kerran, pari viikossa
4	harvemmin kuin kerran viikossa
5	vai ei koskaan?
6	EI RADIOITA
9	EOS

Miten tavallisesti kuuntelette radioita:

1	taustaaanona
2	taustaaanona ja ajoittain keskittyneesti
3	useimmiten keskittyneesti
4	aina keskittyneesti
5	muuten, miten?

49. Mitä radiokanavia kuuntelette mieluiten?

Ylen ykkönen		Kyllä
Radionia		x
Radio Suomi		x
Yleisradion paikallisradio, mikä?		x
Ylen ruotsinkielinen kanava (Riksradion)		x
Yksityinen paikallisradio, mikä?		x
Ulkomaalainen radiokanava, mikä/mitkä?		x
EI MIELIKANAVAA, EI OSAA EROTTAA		x

50M. Minkälaisia ohjelmia kuuntelette radioista?

MUSIIKKI

Seuraavat kysymykset koskevat musiikin harrastamista.

51. Onko perheessänne:

	Kyllä	Ei
kasettisoitin/nauhuri?	1	2
cd-soitin?	1	2
tavallista levysoitinta?	1	2
stereolaitteita?	1	2
korvalappustereolia?	1	2

EI OLE MITÄÄN → K 56

52.	Kuinna monta tavallista (vinyylit) äänilevyä kotonanne on arvioita yhteensä:	Ei yhtään Alle 10 levyä Alle 100 levyä Alle 500 levyä Yli 500 levyä? EOS	0 1 2 3 4 9
53.	Kuinna monta cd-levyä kotonanne on arvioita yhteensä:	Ei yhtään Alle 10 levyä Alle 100 levyä Alle 500 levyä Yli 500 levyä? EOS	0 1 2 3 4 9
54.	Oletko itse äänittänyt musiikkia kasetille (nauhalle) viimeksi kutsuoiden & kuukauden aikana?	Kyllä Ei EOS	1 2 9
55.	Kuinna monta valmiiksi tai itse äänitettyä musiikkikasettia (nauhaa) perheessänne on arvioita yhteensä:	Ei yhtään Alle 10 kasettia Alle 100 kasettia Alle 500 kasettia Yli 500 kasettia? EOS	0 1 2 3 4 9
56.	Kuunteletko musiikkia: KOSKEE KUUNTELUA MYÖS MUUALLA KUIN KOTONA TARKOITTA MUSIKKIN KUUNTELUA MISTÄ TAHANSA	päivittäin muutamia kertoja viikossa noin kerran viikossa kerran pari kuukaudessa harvemmin vai ei koskaan? EOS	1 2 3 4 5 6 → K 60 9

10-14 v → K 58

57.	Voisitko kortin avulla kertoa KORTTI 3 Millaisia musiikkia kuuntelette?	1. modernia, klassista konserttimusiikkia, ns. nykymusiikkia 2. levyitä, melodista klassista musiikkia JOS KUUNTELEE: mitä? 3. muuta klassista musiikkia 4. hengellistä musiikkia 5. pop- tai rock-musiikkia 6. jazz-musiikkia 7. suomalaista kansanmusiikkia 8. muiden kansojen musiikkia, maailmanmusiikkia 9. työväenmusiikkia 10. laulelmamusikilla 11. perinteistä tanssimusiikkia 12. muuta viihde- tai iskelmämusiikkia 13. jotain muuta musiikkia, mitä?	Kyllä x x x x x x x x x x x x
-----	---	--	---

58.	JOS VALINNUT POP- JA ROCK-MUSIKKIN: Minkä tyyllistä pop- tai rock-musiikkia kuuntelette mieluiten?	radiosta? musiikkivideoilta (ml. sekä televisio-lähetykset että videokasetit)? muuten televisiosista? levyiltä? kaseteilta? konserteissa? muualta, mistä?	Kyllä 1 1 1 1 1 1 1 Ei 2 2 2 2 2 2
-----	--	---	--

59M. a) Minkälaisia musiikkia kuuntelette mieluiten? (Musikinkirjailijia, mieteläisvetoja, miellessimintyjä jne.)

b) Onko jotain tai jotain musiikintajia joista ette lainkaan pidä?

60. **SANOMALEHDET**
 Kuinka montaa vähintään kolmena päivänä viikossa ilmestyvää sanomalehteä tai iltopäivälehteä tuette säännöllisesti? LUKUMÄÄRÄ
 Mitä nämä lehdet ovat?

61. Entä kuinka montaa kerran-päiväviikossa ilmestyvää sanomalehteä tuette säännöllisesti? LUKUMÄÄRÄ
 MUKAAN LUETAAN ILMAISJAKELUNA TULEVAT PAIKALLISLEHDET. EI KUITENKAAN PELKKIÄ MAINOS- TAI ILMOITUSLEHTIÄ
 Mitä nämä lehdet ovat?

62. Kuinka usein tuette sanoma- tai iltopäivälehtiä:
 päivittäin 1
 useita kertoja viikossa 2
 noin kerran viikossa 3
 vähintään kerran kuukaudessa 4
 harvemmin 5
 vai ei koskaan? 6 → K 64
 EOS 9

63. TYÖSSÄ:
 Lueteko sanomalehtiä joka päivä 1
 tai iltopäivälehtiä silloin tällöin 2
 ei koskaan? 3
 TYÖSKENTELEE KOTONA 4
 EOS 9

AIKAKAUSLEHDET
 Kortilla on lueteltu erilaisia aikakauslehtiä.
KORTTI 4
 Mitken usein luette:

	päivittään	vähintään kerran viikossa	vähintään kerran kuukaudessa	vähintään kerran vuodessa	harvemmin kuin kerran vuodessa	ei koskaan?	EOS
1. naistenlehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
2. miestenlehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
3. asialakasi-lehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
4. muita yleis- ja perhelehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
5. nuorisolehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
6. harrastuslehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
7. taide tai kulttuurilehtiä:	1	2	3	4	5	6	9
8. ammatillisia tai tieteellisiä lehtiä:	1	2	3	4	5	6	7
9. muuta, mitä?	1	2	3	4	5	6	9

65. Voisitko mainita nimeltä ne aikakauslehdet, joita seuraatte säännöllisesti?

SARJAKUVALEHDET JA -ALBUMIT

66. Mitken usein luette sarjakuvalehtiä tai sarjakuvalehden sarjoja:
 päivittäin 1
 vähintään kerran viikossa 2
 vähintään kerran kuukaudessa 3
 vähintään kolme kertaa vuodessa 4
 vähintään kerran vuodessa 5
 harvemmin 6
 vai ei koskaan? 7
 EOS 9

EI LAPSILLE LUETTUJA

67. Mitä sarjakuvalehtiä tai -albumia luette? VAIHTOEHTOJA EI SAA LUKEA

	Kyllä
1. Walt Disneyn sarjakuvat (Aku Ankka, Mikki Hiiri jne.)	x
2. Muut lasten sarjakuvat (esim. Nakke, Ville Vallaton, Retu)	x
3. Tyttöjen sarjakuvat (esim. Teini, Romanssi, Hevoshuilu, Barbibi)	x
4. Huumori- ja pilasajakuvat (esim. Mask, Mad)	x
5. Sankari- ja seikkailusarjakuvat (esim. Teräsmites, Musta naamio, Batman)	x
6. Toimintasarjakuvat (esim. Korkeajännitys, Agenti)	x
7. Tintti, Lucky Luke, Asterix, Rantapian	x
8. Sarjakuvaseurojen sarjakuvalehdet, omakustanteet (esim. Sarjari, Suuri kurpitsa)	x
9. Muut aikuisten sarjakuvalehdet ja -albumit (esim. Mämmiä, Tenavat, Tapiini)	x

LUKEE, MUTTA EI MUUSTA NIMIÄ

68. SARJALUKEMISTOT

Seuraavat kysymykset koskevat sarjalukemistoja, joita ovat mm. Jerry Cotton, Regina, SinäMinä, Finnwest, Elämä, Yöjuttu.

Milloin viimeksi olette lukeut sarjalukemistoja:

1	Viime 6 kk aikana
2	Viime 12 kuukauden aikana
3	Alkaisemmin
4	Ei koskaan?
9	EOS

→ K 71a

69. Mitä lukemistoja luette?

70M. Mikä näissä Teitä erityisesti kiehtoo? Mitä lukeminen Teille antaa?

71 a. KIRJAT

KORTTI 5

Oletko viimeksi kuluneiden 6 kuukauden aikana lkenut jotakin kortilla mainittua kirjaa?

KYLLÄ → K 71b

JOS EI:

(II) Entä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

KYLLÄ → K 71b

JOS EI:

(III) Entä alkaisemmin?

KYLLÄ → K 71b

EI → K 78

71b. Oletko viimeksi kuluneiden 6 kuukauden aikana lkenut: JOKAISALLE VAAKARIVILLE YKSI MERKINTÄ

	(I) KYLLÄ 6 KK AIKANA	(II) JOS EI: Entä viime 12 kk aikana?	(III) JOS EI: alkaisemmin?		EOS
			On	Ei	
1. Työhön tai opiskeluun liittyviä kirjoja (vapaaehtoisesti)?	1	2	3	4	9
2. muita tietopuolisia kirjoja?	1	2	3	4	9
JOS LUKENUT: Mihin aihepiireihin kirjat liittyvät?					
3. muistelmia tai salamätkentoja?	1	2	3	4	9
4. jännitys- tai salapoliisromaaneja?	1	2	3	4	9
5. sots-aiheisia kirjoja?	1	2	3	4	9
6. rakkausromaaneja? (myös historialliset)	1	2	3	4	9
7. muita romaaneja?	1	2	3	4	9
8. novellikokoelmia?	1	2	3	4	9
9. runokokoelmia?	1	2	3	4	9
10. aforismikokoelmia (mietelmiä)?	1	2	3	4	9
11. näytelmiä?	1	2	3	4	9
12. yhteiskunnallisia- tai mielipidekirjoja?	1	2	3	4	9
13. uskonnollisia tai hartauskirjoja?	1	2	3	4	9
14. lasten ja nuorten kirjoja?	1	2	3	4	9
15. muita kirjoja. Mitä?	1	2	3	4	9

<p>72. JOS LUKENUT KIRJOJA 6 KUUKAUDEN AIKANA: Kuinka monta kirjaa arvioitte lukeneenne yhteensä viimeksi kuluneiden 6 kuukauden aikana? 10 - 14 kirjaa 15 - 19 kirjaa 20 - 29 kirjaa 30+ kirjaa EOS</p> <p>MUKAAN EI LUETA AIKUISTEN LAPSELLE LUKEMIA KIRJOJA</p> <p>PAKOLLISIA KOULUKIRJOJA EI OTETA MUKAAN</p>	<p>1 2 3 4 5 6 7 9</p>	<p>1 2 3 } → K 76</p>	<p>74. Oletteko lkenut Viljo Linnan Tunteamattoman sotiaan? Kyllä Ei EOS</p> <p>75M. Mika Teit'ä erityisesti klinnosti Tunteamattomassa sotilaassa? Maintsi jotakin Ei maininnut mitään</p>	<p>1 2</p> <p>10-14 v ☐ → K 78</p>	<p>76. Nyt kysyn kaunokirjallisuudesta Luetteko: KOSKEE KAUNO- KIRJALLISUUTTA</p> <p>enimmäkseen kotimaisten kirjailijoiden kirjoja ... enimmäkseen ulkomaisten kirjailijoiden kirjoja (käännöskirjallisuutta) kumpiakin yhtä paljon? EOS</p> <p>1 2 3 9</p>
<p>77. Enä luetteko: KOSKEE KAUNO- KIRJALLISUUTTA</p> <p>78. Kuinka monta kirjaa Teillä on arvioita kotona yhteensä? HYLLYMETRIIN MAHTUJ N. 40 KIRJAA. (TASKUKIRJOJA ENENMÄN)</p> <p>PAKOLLISIA KOULUKIRJOJA EI LASKETA.</p>	<p>enimmäkseen naisten kirjoittamia kirjoja enimmäkseen miesten kirjoittamia kirjoja kumpiakin yhtä paljon? EOS</p> <p>0-10 kirjaa 11-50 kirjaa 51-200 kirjaa 201-500 kirjaa 501-1000 kirjaa Yli 1000 kirjaa EOS</p>	<p>1 2 3 9</p>	<p>79. Kuututtko kirjakerhoon? Kyllä Ei</p> <p>80. JOS PERHEESSÄ ALLE 10-VUOTIAITA LAPSOIA: Ontko Teillä tapana lukea lapsillenne kirjoja ääneen? Päivittäin muutamia kertoja viikossa Noin kerran viikossa Vähintään kerran kuukaudessa Harvemmin kuin kerran kuukaudessa Vaikea sanoa kuinka usein EOS</p> <p>TARKOITTAA VANHEMPIEN LAPSILLEEN LUKEMIA KIRJOJA</p>	<p>1 2</p> <p>Kyllä Ei</p>	<p>81. KIRJASTO Oletteko viimeksi kuluneiden 6 kuukauden aikana käynyt kirjastossa? Kyllä Ei</p> <p>82. Kuinka monta kertaa arvioitte käyneenne yhteensä kirjastossa viimeksi kuluneiden 6 kuukauden aikana: 1-2 kertaa 3-5 kertaa 6-9 kertaa 10-19 kertaa 20-29 kertaa 30-39 kertaa Yli 40 kertaa? EOS</p> <p>1 2 3 4 5 6 7 9</p> <p>EI OLE KÄYNYT KIRJASTOSSA 6 KUUKAUDEN AIKANA ☐ → K 83a</p>

83a.

LUOVA TOIMINTA

Soitatteko nykyisin jotakin soitinta?
 KYLLÄ 1 → K 83b
 Ei: Entä oletteko soittanut joskus aikaisemmin?
 KYLLÄ 2 } → K 86
 Ei 3 }

83b.

Mitä soitinta soitatte?

	Soittaa nykyään
1. pianoa	x
2. urkua tai harmoonia	x
3. sähkökitaraa	x
4. akustista kitaraa	x
5. vitulua tai muuta jousisoitinta	x
6. haitaria	x
7. huuliharppua	x
8. nokkanuolia	x
9. trumpettia tai muuta puhalinsoitinta	x
10. rumpuja tai muuta rytmisoitinta	x
11. mandoliinia, balalaikkaa tai muuta kielisoitinta	x
12. jotain muuta soitinta, mitä?	x

84.

Milaisia musiikkila soitatte enimmäkseen:

1. klassista	1
2. hengellistä	2
3. pop tai rock	3
4. jazz	4
5. perinteistä tanssimusiikkia	5
6. muuta viihde- tai iskelmämusiikkia	6
7. kansanmusiikkia	7
8. työväenmusiikkia?	8
EOS	9

85.

a) Kuulutteko johonkin yhtyeeseen, harrastusryhmään tai bändiin?

1. Kyllä	1
2. Ei	2

b) Oletteko soittotunteja?

1. Kyllä	1
2. Ei	2

86.

Harrastatteko nykyään tai oletteko joskus aikaisemmin harrastanut laulamista:

NYKYÄÄN	Ei: Entä aikaisemmin?		
	On joskus	Ei koskaan	
Kuulua kuoeroon?	1	2	3
Ottamalla laulutunteja?	1	2	3
Toimimalla soistina bändissä, soitinyhtyeessä?	1	2	3

87.

Harrastatteko nykyisin tai oletteko joskus aikaisemmin harrastanut:

NYKYÄÄN	Ei: Entä joskus aikaisemmin?		
	On joskus	Ei koskaan	
Piirtämistä tai maalaamista (ml. posliinimaalaus)?	1	2	3
Kuvanveistoa, savitöitä, metallinpakonusta tai muita kuvataiteita?	1	2	3

88.

Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kirjoittanut:

KYLLÄ 12 KK AIKANA	Ei: Entä joskus aikaisemmin?		
	On joskus	Ei koskaan	
runoja, novelleja, romaania tms.?	1	2	3
kirjoita?	1	2	3
päiväkirjaa?	1	2	3
jotakin muuta, mitä?	1	2	3

89.

Kuulutteko nykyisin johonkin näytelmäkerhoon tai harrastajateatteriin?

KYLLÄ	1
Ei: Entä oletteko joskus aikaisemmin harrastanut näytelmiä?	2
KYLLÄ	3
Ei	3

90.

Harrastatteko nykyisin runonlausuntaa?

Kyllä	1
Ei	2

91.

Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kehittänyt itse valokuvia?

KYLLÄ	1
Ei: Entä joskus aikaisemmin?	2
KYLLÄ	3
Ei	3

92a.	Onko Teillä käytössä videokamera?	Kyllä Ei	1 2 → K 94
92b.	JOS VIDEOKAMERA Kuinka monta tuntia video-ohjelmaa olette kuvannut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?	TUNTIA	<input type="text"/> <input type="text"/>
93.	Osaillituteko videopajan tai vastaavaan toimintaan?	Kyllä Ei	1 2
94.	Onko teillä kotonaan käytössä tietokone?	JOS KYLLÄ: Kuinka monia? Ei	<input type="text"/> → K 97 0
95.	Kuinka usein käytätte tietokonetta (-konettaanne):	päivittäin useampana päivänä viikossa noin kerran viikossa vähintään kerran kuukaudessa kerran pari vuodessa ei koskaan? EOS	1 2 3 4 5 6 9
96.	Mihin tarkoituksiin käytätte kotitietokonetta:	pelien pelaamiseen? ohjelmointiin (tietokoneohjelmien tekemiseen)? tekstin käsittelyyn? musiikin tekemiseen? tietokonegrafiikan (kuvien) tekemiseen? laskujen maksamiseen tai muuhun yhteydenpitoon tietoverkkojen kautta? muuhun, mihin?	Kyllä Ei 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2
97.	Harrastatteko nykyisin:	huonekalujen tekemistä tai muita puuröitä? radioiden tai elektroniikkalaitteiden, autojen, soittimien tai muiden koneiden rakentamista tai korjausta? kankaiden, ryijyjen tai mattojen kutomista? vaatteiden ompelua? neulomista, virkkauksia, ryöpläystä, koru-ompelua tms.? muuta käsittöitä, mitä?	Kyllä Ei 1 2 1 2 1 2 1 2 1 2

98.	TANSSI Harrastatteko nykyisin tai oletteko aikatemmin harrastanut jotain tanssia tai tanssilukunnon muotoa? JOS KYLLÄ: Harrastatteko nykyisin:	EI KOSKAAN ☐ → K 100 Klassista balettia? Jazz-balettia tai modernia tanssia? klopatanssia? etnisiä tansseja (esim. vatsatanssia)? kansantansseja? tai muuta tanssilukunntaa?	NYKYÄÄN Ei: Että aiemmin? Kyllä Ei 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3 1 2 3
99.	JOS HARRASTAA NYKYISIN Kuinka usein harrastatte tanssia:	lähes joka päivä 2 - 4 kertaa viikossa noin kerran viikossa harvemmin kuin kerran viikossa vai ette lainkaan? EOS	1 2 3 4 5 9
100.	LIIKUNTA Miten usein harrastatte liikuntaa: a. kesäkautena: b. talvi/kautena:	päivittäin lähes joka päivä 2 - 4 kertaa viikossa noin kerran viikossa harvemmin kuin kerran viikossa vai ette lainkaan? EOS	Kesällä Talvella 1 1 2 2 3 3 4 4 5 5 6 6 9 9
	HARRASTANUT SEKÄ KESÄLLÄ ETTÄ TALVELLA HARVEMMIN KUIN KERRAN VIKOSSA	☐ → K 102	

101.	On harrastanut	Kyllä	Ei
Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana harrastanut säännöllisesti noin kerran viikossa ainakin muutaman kuukauden ajan joltakin kortilla olevista liikuntamuodoista? KORTTI 6 MINIGOLF SUOITETAAN KYSYMYKSEEN 13:ta	1. juoksentekniä, hölkää	x	
	2. kävelylenkkeilyä	x	
	3. uintia	x	
	4. pyöräilyä	x	
	5. kotivoimistelua	x	
	6. kuntosaliharjoittelua/bodausta tai ryhmässä	x	
	7. ohjattua voimistelua esim. jossakin seurassa	x	
	8. budolajia (judo, karate, aikido, taekwondo, jujitsu, jne.)	x	
	9. vormalilalajeja	x	
	10. jalkapalloa	x	
	11. pesäpalloa	x	
	12. lentopalloa	x	
	13. koripalloa	x	
	14. sulkapalloa	x	
	15. tennistä	x	
	16. squashia	x	
	17. säilyä	x	
	18. keilaamista	x	
	19. golfia	x	
	20. muuta pallolajia	x	
	21. jotain yleisurheilulajia	x	
	22. surffausta	x	
	23. skeittausta	x	
	24. nollalajiteltua	x	
	25. ratsastusta	x	
	26. suunnistusta	x	
	27. soutua tai melontaa	x	
	28. maastohiihtoa (sis. myös ampumahiihtoon)	x	
	29. laskettelua	x	
	30. jääkiekkoa (myös ringgetteä)	x	
	31. jääpalloa tai kaukalopalloa	x	
	32. luistelua	x	
	33. jotain muuta liikuntamuotoa, mitä?	x	

10-14 v → K 104

102.	Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana harrastanut:	Kyllä	Ei
	metseästyä?	1	2
	purjehdusta?	1	2
	veneliyä?	1	2
	piikkimistä?	1	2
	muuta kalastusta?	1	2
	marjastusta?	1	2
	sienestystä?	1	2
	lirtujen tai muiden eläinten tarkkailuun liittyviä reikiä?	1	2
	erämaavaeluksia tai muuta luonnossa vaehtelua?	1	2
	muuta ulkoilua, mitä?	1	2

103.	Entä oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana harrastanut:	Kyllä	Ei
	jousi- tai muuta urheiluummuntaa?	1	2
	mootoriturheilua?	1	2
	purje-, tai muuta lentämistä, laskuvarjohyppyjä, rippailloa tms?	1	2

104.	Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana osallistunut osanottajana:	KYLLÄ Ei joskus 12 KUUKAU- DEN AIKANA	Ei alkaemmin? Kyllä Ei
	Urheilun ja liikunnan suur- tapahtumiin (esim. Finlandia hiihto, Naisien Kymppi)?	1	2 3
	Muihin urheilukilpailuihin?	1	2 3

105.	Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt seuraamassa:	KYLLÄ	Ei
	jalkapallo-otteluita?	1	2
	yleisurheilukilpailuita?	1	2
	pesäpallo-otteluita?	1	2
	korf- tai lennopallo-otteluita?	1	2
	jääkiekko-otteluita?	1	2
	hiihtokilpailuja tai mäkihyppykilpailuita?	1	2
	muuta urheilukilpailuita?	1	2
	mootoriturheilua?	1	2
	raveja?	1	2

ELOKUVA	106. Kuinka usein käytte elokuvissa:	1 useita kertoja viikossa 2 noin kerran viikossa 3 vähintään kerran kuukaudessa 4 pari-kolme kertaa vuodessa 5 vähintään kerran vuodessa 6 vai harvemmin? 9 EOS	} → K 108a
ELOKUVA	107. Seuraavat kysymykset koskevat jälleen viime kuutta kuukautta		
ELOKUVA	108a. Oletteko käynyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana konsertissa?		
ELOKUVA	108b. Seuraava kysymys koskee konsertissa käyneitä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana		
ELOKUVA	109. Kuinka monta kertaa olette yhteensä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käyneet erilaisissa konserteissa:		
ELOKUVA	110. Kuinka moni näistä käyneistä oli työpaikan, yhdistyksen, koulun tai jonkin muun ryhmän järjestämä?		
ELOKUVA	111. Oletteko käynyt konsertissa ulkomalla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?		

KONSERTIT

108a. Oletteko käynyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana konsertissa?

KYLLÄ 1 → K 108b
 Ei: Entä joskus aikaisemmin?
 KYLLÄ 2 }
 Ei 3 } → K 112

108b. Seuraava kysymys koskee konsertissa käyneitä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana

Vastalitteko kortin avulla minkälaisissa konserteissa kävitte?
KORTTI 8

1. urkukonsertissa	On käynyt
2. modernin klassisen konserttimusiikin eli ns. nykymusiikin konsertissa	x
3. muussa klassisen musiikin konsertissa	x
4. hengellisen musiikin konsertissa	x
5. pop- tai rock-konsertissa	x
6. jazz-konsertissa	x
7. laulellemusiikin konsertissa	x
8. muussa viihde- tai iskelmämusiikin konsertissa	x
9. suomalaisen kansanmusiikin konsertissa	x
10. muussa kansanmusiikin konsertissa	x
11. työvänmusiikin konsertissa	x
12. lastenkonsertissa	x
13. muussa, missä?	x

109. Kuinka monta kertaa olette yhteensä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käyneet erilaisissa konserteissa:

Yhden kerran	1
Kaksi kertaa	2
3 – 5 kertaa	3
6 – 9 kertaa	4
10 – 19 kertaa	5
20 – 29 kertaa	6
Yli 30 kertaa?	7
EOS	9

110. Kuinka moni näistä käyneistä oli työpaikan, yhdistyksen, koulun tai jonkin muun ryhmän järjestämä?

1	2	3	4	5	6	7	8	9
LUKUMAARA								
EOS								

111. Oletteko käynyt konsertissa ulkomalla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

1	2

112.	<p>TEATTERI</p> <p>Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt katsomassa teatteri-, musiikki- tai operatiesiä?</p>	<p>KYLLÄ 1 Ei: Entä joskus aikaisemmin? 2 Kyllä 3 } → K 116 Ei 3</p>
113.	<p>Kuinka monta kertaa olette viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä käynyt näissä esityksissä:</p>	<p>Yhden kerran 1 Kaaksi kertaa 2 3 - 5 kertaa 3 6 - 9 kertaa 4 10 - 19 kertaa 5 20 - 29 kertaa 6 yli 30 kertaa? 7 EOS 9</p>
114.	<p>Kuinka moni näistä käynneistä oli työpaikan, koulun, yhdistyksen tai jonkin muun ryhmän järjestämä?</p>	<p>LUKUMÄÄRÄ EOS 99</p>
115.	<p>Missä teatterissa näitte nämä esitykset?</p> <p>JOS VAIKEA SUOJITAA, KIRJOITA TEATTERIN NIMI</p>	<p>Kyllä</p> <p>1. Kansallisteatteri x 2. Helsingin kaupunginteatteri x 3. Svenska teatern x 4. Lilla teatern x 5. Ryhmäteatteri x 6. muu helsinkiläinen ammattiteatteri x 7. muu ruotsinkielinen teatteri x 8. muu pääkaupunkiseudun ammattiteatteri x 9. Tampereen teatteri tai työvänteatteri x 10. Turun kaupunginteatteri x 11. Lahden kaupunginteatteri x 12. lähin oman alueen ammattiteatteri x 13. muu ammattiteatteri x 14. Teatterikoulu/Tampereen näyteltyönohjaus x 15. jokin ylioppilas- tai muu opiskelijateatteri x 16. muu harrastajateatteri x 17. ulkomailta x</p>
116.	<p>OOPPERA</p> <p>Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt seuraamassa oopperaesitystä?</p>	<p>KYLLÄ 1 Ei: Entä joskus aikaisemmin? 2 Kyllä 3 } → K 119 Ei 3</p>

117.	<p>JOS KÄYNYT OOPPERASSA:</p> <p>Kuinka monta kertaa olette käynyt seuraamassa oopperaesitystä viimeksi kuluneen vuoden aikana?</p>	<p>LUKUMÄÄRÄ EOS 99</p>																																												
118.	<p>Kuinka moni näistä käynneistä oli työpaikan, yhdistyksen, koulun tai jonkin muun ryhmän järjestämä?</p>	<p>LUKUMÄÄRÄ EOS 99</p>																																												
119.	<p>TANSSIESITYKSET</p> <p>Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt katsomassa:</p>	<table border="1"> <tr> <td>KYLLÄ 12 KK AIKANA</td> <td>Ei: Entä joskus aikaisemmin?</td> </tr> <tr> <td>On käynyt joskus koskaan</td> <td>On käynyt joskus koskaan</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>3</td> </tr> </table> <p>kansantanssiesityksiä? klassista balettia? modernia tanssia (myös jazztanssi)? kilpataanssia tai muita tanssiesityksiä?</p> <p>Ei KÄYNYT 12 KK AIKANA → K 121</p>	KYLLÄ 12 KK AIKANA	Ei: Entä joskus aikaisemmin?	On käynyt joskus koskaan	On käynyt joskus koskaan	1	2	2	3	3	3	1	2	2	3	1	2	2	3																										
KYLLÄ 12 KK AIKANA	Ei: Entä joskus aikaisemmin?																																													
On käynyt joskus koskaan	On käynyt joskus koskaan																																													
1	2																																													
2	3																																													
3	3																																													
1	2																																													
2	3																																													
1	2																																													
2	3																																													
120.	<p>Kuinka monta kertaa olette viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt katsomassa tanssiesityksiä?</p>	<p>1-2 kertaa 1 3-5 kertaa 2 6-9 kertaa 3 10-19 kertaa 4 Yli 20 kertaa 5 EOS 9</p>																																												
121.	<p>MUSEO, NÄYTTELYT</p> <p>Oletteko käynyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana:</p>	<table border="1"> <tr> <td>KYLLÄ: Kuinka monta kertaa?</td> <td>Ei: Entä joskus aikaisemmin?</td> </tr> <tr> <td>1-2</td> <td>On käynyt joskus koskaan</td> </tr> <tr> <td>3-5</td> <td>On käynyt joskus koskaan</td> </tr> <tr> <td>6-9</td> <td>On käynyt joskus koskaan</td> </tr> <tr> <td>10-19</td> <td>On käynyt joskus koskaan</td> </tr> <tr> <td>20+</td> <td>On käynyt joskus koskaan</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>7</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>8</td> <td>9</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>4</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>7</td> </tr> <tr> <td>7</td> <td>8</td> </tr> <tr> <td>8</td> <td>9</td> </tr> </table> <p>taidenäyttelyssä tai taidemuseossa Suomessa? ... taidenäyttelyssä tai taidemuseossa ulkomailta? ...</p>	KYLLÄ: Kuinka monta kertaa?	Ei: Entä joskus aikaisemmin?	1-2	On käynyt joskus koskaan	3-5	On käynyt joskus koskaan	6-9	On käynyt joskus koskaan	10-19	On käynyt joskus koskaan	20+	On käynyt joskus koskaan	1	2	2	3	3	4	4	5	5	6	6	7	7	8	8	9	1	2	2	3	3	4	4	5	5	6	6	7	7	8	8	9
KYLLÄ: Kuinka monta kertaa?	Ei: Entä joskus aikaisemmin?																																													
1-2	On käynyt joskus koskaan																																													
3-5	On käynyt joskus koskaan																																													
6-9	On käynyt joskus koskaan																																													
10-19	On käynyt joskus koskaan																																													
20+	On käynyt joskus koskaan																																													
1	2																																													
2	3																																													
3	4																																													
4	5																																													
5	6																																													
6	7																																													
7	8																																													
8	9																																													
1	2																																													
2	3																																													
3	4																																													
4	5																																													
5	6																																													
6	7																																													
7	8																																													
8	9																																													
122.	<p>Ei 10-14 -VUOTIAILTA</p> <p>Oletteko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana hankkinut jonkin/joitakin taideteoksia? Entä joskus aikaisemmin?</p>	<table border="1"> <tr> <td>Kyllä</td> <td>Ei</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>1</td> <td>2</td> </tr> </table>	Kyllä	Ei	1	2	1	2																																						
Kyllä	Ei																																													
1	2																																													
1	2																																													

123a. Oletieko käynyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana museossa?

KYLLÄ 1 → K 123b
 Ei: Entä joskus aikaisemmin? KYLLÄ 2 → K 124
 Ei 3

123b. Kävittekö:
 Kansallismuseossa?
 muussa kulttuurihistoriallisessa tai paikallismuseossa Suomessa?
 jossakin erikoisalan museossa (esim. teknikan museo) Suomessa?
 museossa ulkomailla?

Kyllä	Ei
1	2
1	2
1	2
1	2

USKONNOLLINEN OSALLISTUMINEN

124. Oletieko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt jumalanpalveluksessa tai muissa hengellisissä tilaisuuksissa?

Ei 1 → K 126
 KYLLÄ: Kuinka usein käynte hengellisissä tilaisuuksissa?
 päivittäin 2
 useita kertoja viikossa noin kerran viikossa 3
 vähintään kerran kuukaudessa 4
 vähintään kolme kertaa vuodessa 5
 vähintään kerran vuodessa 6
 harvemmin 7
 EOS 8
 EOS 9

125. Osallistuitteko viime kesänä jollekin valtakunnallisille uskonnollisille kesäjuhliille?

Kyllä 1
 Ei 2
 EOS 9

10-14 v → K 128

TAPAHTUMAT

Oletieko viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käynyt:

126.

kotiseutujuhliissa?
 työväenkuulttuuritapahtumassa?
 ohjelmallisissa iltamissa?
 musiikki-, tanssi-, teatteri-, fms. tapahtumassa?
 maatalousnäytelyssä tai messuilla?
 myyrintäytelyssä tai jossain muussa mainostarkoitukseseen järjestetyssä tilaisuudessa? (muotinäytös, show tms.) sirkuksessa?
 eläinpuistossa?
 huvipuistossa, puuhamaassa tms.?

KYLLÄ 12 KK AIKANA	Ei: Entä joskus aikaisemmin?	
	On käynyt joskus	Ei ole käynyt
1	2	3
1	2	3
1	2	3
1	2	3
1	2	3
1	2	3
1	2	3
1	2	3

127.

Vastaisitteko kortin avulla oletieko joskus käynyt seuraavissa tapahtumissa tai paikoissa?

KORTTI 9

- Savonlinnan oopperajuhlat
- Joensuun laulujuhlat
- Seinäjoen tangomarkkinat
- Kuopion kamarimusiikkifestivaalit
- Kuopio tanssii ja soi
- Lappeenrannan Humppafestivaalit
- Ilmajoen musiikkijuhlat
- Heltingin juhlaviikot
- Pori Jazz
- Tampereen teatterikesä
- Lahden urkuvikot
- Sodankylän elokuvajuhlat
- Taiteiden yö Helsingissä
- Vanhain kirjallisuuden päivät Vammalassa
- Kaustisen kansanmusiikkijuhlat
- Musiikin aika - Viitasaari
- Järvenpään puistobloes
- Retretti
- Heureka
- Bomba
- Sara Hildenin taidemuseo

ON KÄYNYT JOSKUS
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x
x

RAVINTOLA JA TANSSIT

	Kyllä	Ei
132. Oieteko käynyt viimeksi kuluneiden kuukauden ravintolassa?	1	2
tanssiviikossa?	1	2
muissa yleisissä tansseissa?	1	2
päivätansseissa?	1	2
tanssiravintolassa illalla?	1	2
naistentansseissa?	1	2
nuorisodiscoossa (alle 18 v., ei alkoholia)?	1	2
discossa?	1	2
rock-klubilla?	1	2

133. Oietteko käynyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana ranskalaisessa, italialaisessa, turkkilaisessa tai muussa etnisessä ravintolassa?	1	2
Kyllä	1	
Ei	2	
PIZZERIOITA EI LUETA MUKAAN		

134. Entä oietteko käynyt viimeksi kuluneiden kuukauden aikana iltaa istumassa muussa ravintolassa?	1	2
Kyllä	1	
Ei	2	

135. Onko Teillä tapana käydä ravintolassa tai tansseissa:	1
useita kertoja viikossa	2
noin kerran viikossa	3
vähintään kerran kuukaudessa	4
vähintään kolme kertaa vuodessa	5
vähintään kerran vuodessa	6
harvemmin vai ei koskaan?	9
EOS	

LOMA

	Kyllä	Ei
136. Onko perheenne käytössä:	1	2
auto?	1	2
vapaa-ajan asunto Suomessa?	1	2
vapaa-ajan asunto ulkomailla?	1	2
vene, jossa makuupaikkoja?	1	2
muu vene tai kanootti?	1	2
matkailuvaunu tai matkailuauto?	1	2
moottorikeikka?	1	2

	Kyllä	Ei
137. Mitä seuraavista asioista olette tehnyt lomillanne viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana:	1	2
Ei LOMAA ☐ → K 138	1	2
oluit omassa käytössä olevalla kesämökillä/vapaa-ajanasunnolla Suomessa?	1	2
vierailut tai vietänyt lomaa tuttavien/sukulaisten luona Suomessa?	1	2
oluit omassa käytössä olevalla kesämökillä/vapaa-ajanasunnolla ulkomailla?	1	2
matkustanut muuten ulkomaille?	1	2
matkustanut muuten kotimaassa?	1	2
oluit telttaillessa?	1	2
kierrellyt matkailuvaunulla tai matkailuautolla?	1	2
asunut muuten matkailuvaunussa tai matkailuautossa?	1	2
oluit kotona?	1	2
muuta, mitä?	1	2

LAPSUUDEN KOTI

Seuraavaksi kysytään muuttaman kysymyksen vanhempienne harrastuksista
Kun muistelette aikaa jolloin asutte lapsuudenkodissanne,
harrastiko äitinne/isänne:

138.

10-14 v

Harrastaako äitisi tai isäsi seuraavia asioita:

EI ÄITIÄ TAI NAISPUOLISTA HUOLTAJAA
 EI ISÄÄ TAI MIESPUOLISTA HUOLTAJAA

	ÄITI		ISÄ		EOS	
	Kyllä	Ei	Kyllä	Ei		
soittamista?	1	2	9	1	2	9
kuoro- tai muuta laulamista?	1	2	9	1	2	9
maalaamista tms.?	1	2	9	1	2	9
romaanien, runojen tms. kirjoittamista?	1	2	9	1	2	9
kirjojen lukemista?	1	2	9	1	2	9
näytelmistä?	1	2	9	1	2	9
käsitöiden tekemistä?	1	2	9	1	2	9
yhteiskunnallista osallistumista?	1	2	9	1	2	9
urheilamista?	1	2	9	1	2	9
luonnossa liikkumista, maalla olemista?	1	2	9	1	2	9

139.

Entä oliko vanhemmillänne tapana käydä:

10-14 v

Onko vanhemmilläsi tapana käydä:

EI ÄITIÄ TAI NAISPUOLISTA HUOLTAJAA
 EI ISÄÄ TAI MIESPUOLISTA HUOLTAJAA

	ÄITI		ISÄ		EOS			
	Kyllä usein	Ei joskus	Kyllä	Ei joskus				
teatterissa?	1	2	3	9	1	2	3	9
konsertissa?	1	2	3	9	1	2	3	9
taidenäyttelyssä?	1	2	3	9	1	2	3	9
elokuvissa?	1	2	3	9	1	2	3	9
kirjastossa?	1	2	3	9	1	2	3	9
muissa kulttuurilaitoksissa tai -tilaisuuksissa, missä?								
	1	2	3	9	1	2	3	9

10-14 v → K 143

140M.

Kerrositeko mitkä seuraavista asioista ovat
hyvin tärkeitä, melko tärkeitä tai eivät lainkaan
tärkeitä Teidän omassa vapaa-ajassanne:

KORTTI 12

	Hyvin tärkeä	Melko tärkeä	Ei lainkaan tärkeä	Ei kuulu vapaa- aikaan!	EOS
vapauden turme?	1	2	3	4	9
saa olla yksin?	1	2	3	4	9
saa tehdä mitä haluaa?	1	2	3	4	9
on koko ajan tekemistä?	1	2	3	4	9
suunnitelmallisuus?	1	2	3	4	9
kukaan ei määräile?	1	2	3	4	9
kukaan ei odota palveluja?	1	2	3	4	9
saa olla perheen kanssa?	1	2	3	4	9
harrastukset?	1	2	3	4	9
saa olla luonnossa?	1	2	3	4	9
pääsee irti työstä?	1	2	3	4	9
rentoutuminen?	1	2	3	4	9
ei ole kiire?	1	2	3	4	9
saa olla ystävien/kaverien kanssa?	1	2	3	4	9
saa kehittää itseään?	1	2	3	4	9
kaikki työvelvollisuudet on tehty?	1	2	3	4	9
saa vain olla?	1	2	3	4	9
saa keskittyä omaan työhön?	1	2	3	4	9
saa olla oma itsensä?	1	2	3	4	9
alka ei kulu hukkaan?	1	2	3	4	9
virkestymisen tunne?	1	2	3	4	9
latautuminen työtä varten?	1	2	3	4	9
on omaa aikaa?	1	2	3	4	9
pääsee pois kotoa?	1	2	3	4	9
kukaan ei häiritse?	1	2	3	4	9
saa tehdä rauhassa kotiöitä?	1	2	3	4	9
saa toteuttaa itseään?	1	2	3	4	9

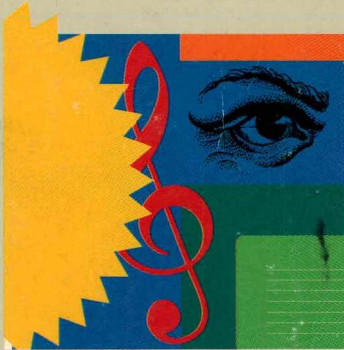
150.	Entä onko äitisi nykyisin työssä?	Kyllä Ei EOS EI ÄITIÄ TAI NAISPUOL. HUOLTAJAA	1 2 9 3 → LOPPU	→ K 153
151.	ÄITI TYÖSSÄ: Mikä on äitisi tarkka ammatti hänen nykyisessä työpalkkassaan?			
152.	Onko äitisi:	palkansaaja yrittäjä omalla maatilalla työskentelee perheenjäsenen maatilalla ilman varsinaista palkkaa yrittäjä liike- tms. yrityksessä tai ammattiharjoittaja työskentelee perheenjäsenen yrityksessä ilman varsinaista palkkaa? EOS	1 2 3 4 5 9	PALKKANSAAJA MAATALOUS- YRITTAJÄ YRITTAJÄ
KODATAAN KESKUSYKSIKÖSSÄ. ÄIDIN SOSIOEKONOMINEN ASEMA				
153.	Onko äitisi suorittanut: MERKITSE KORKEIN	ylöppilästäutukinnon keski- tai peruskoulun kansakoulun tai osan keski- tai peruskoulua osan kansakoulua tai ei mitään? EOS	1 2 3 4 9	
154.	Onko äitisi suorittanut: MERKITSE KORKEIN	ammattillisen koulun ammattillisen opiston korkeakoulututkimon? EI MITÄÄN NÄISTÄ EOS	1 2 3 4 9	

Arjen kulttuuria

Vapaa-aika ja kulttuuriharrastukset vuosina 1981 ja
1991

Mirja Liikkanen ja Hannu Pääkkönen (toim.)

Artikkeleita vapaa-ajasta ja sen käytössä tapahtuneista muutoksista. Julkaisussa käsitellään mm. lukemista, luovaa toimintaa, television ja videon katselua, radion ja musiikin kuuntelua, kulttuuritilaisuuksissa käyntiä, osallistumista ja liikuntaa. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen vuoden 1991 vapaa-aikatutkimuksen tuloksiin. Vertailutiedot ovat vuodelta 1981.

Julkaisujen myynti:

Tilastokeskus
PL 504
00101 Helsinki
(90) 17 341

Försäljning:

Statistikcentralen
PB 504
00101 Helsingfors
(90) 17 341

Hinta - Pris

160 mk

ISSN 0784-8765
= Kulttuuri ja viestintä
ISBN 951-47-7600-3